

Bamble
kommune

Folkehelseutfordringer

Bamble kommune - 2017

Oversikt over helsetilstand og
påvirkningsfaktorer i Bamble kommune

Innhold

HOVEDUTFORDRINGER	5
1. INNLEDNING	6
1.1 Hvorfor folkehelseoversikt?	6
1.2 Organisering av arbeidet	7
1.3 Kilder og fortolkning av statistikk.....	8
2. RESSURSER I FOLKEHELSE- ARBEIDET I BAMBLE	9
3. BEFOLKNINGSSAMMENSETNING.....	11
3.1 Befolkningsendringer.....	11
3.2 Befolkningsframskrivninger	13
3.3 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser.....	15
4. OPPVEKST- OG LEVEKÅRSFORHOLD	19
4.1 Utdanningsnivå	19
4.2 Frafall i videregående opplæring	20
4.3 Barn i lavinntektsfamilier og medianinntekt	21
4.4 Arbeidsledighet	23
4.5 Sykefravær og uføretrygd	27
4.6 Læringsmiljø og elevprestasjoner	28
4.7 Helsestasjon og skolehelsetjeneste.....	33
4.8 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser.....	34
5. FYSISK, BIOLOGISK, KJEMISK OG SOSIALT MILJØ.....	42
5.1 Drikkevannskvalitet.....	42
5.2 Inneklima skoler og barnehager.....	43
5.3 Legionella.....	44
5.4 Radon.....	45
5.5 Vannkvalitet friluftsbad.....	46
5.6 Luftkvalitet ute	48
5.7 Støy.....	49
5.8 Friluftsliv	50
5.9 Kriminalitet.....	50
5.10 Kulturtilbud	51
5.11 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser	53
6 SKADER OG ULYKKER.....	60
6.1 Personskader behandlet i sykehus	60
6.2 Trafikkulykker	61
6.3 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser.....	62

7. HELSERELATERT ATFERD	65
7.1 Hverdagsaktivitet.....	65
7.2 Fysisk aktivitet ungdom	66
7.3 Kosthold.....	67
7.4 Røyking og snus	69
7.5 Alkohol og andre rusmidler	70
7.6 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser	72
8. HELSETILSTAND	75
8.1 Forventet levealder og dødelighet.....	75
8.2 Psykiske lidelser	78
8.3 Demens.....	82
8.4 Muskel- og skjelettsykdom	82
8.5 Hjerne- kar og lungesykdom	83
8.6 Diabetes.....	84
8.7 Kreft.....	85
8.8 Tannhelse.....	86
8.9 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser	88

HOVEDUTFORDRINGER

Sosial ulikhet i helse er den overordnede folkehelseutfordringen i Bamble.

Innbyggerne i Bamble har i all hovedsak god helse og sunne levevaner. Levealderen har aldri vært så høy, og mange lever sunne og aktive liv. Selv om alle grupper i samfunnet har fått bedre helse de siste årene, har helsegevinsten vært størst for personer med lang utdanning og høy inntekt. I Bamble lever personer med høy utdanning i snitt 4,9 år lenger enn personer med bare grunnskole.

Levekårsundersøkelsen «Ungdata 2015» viser også at ungdommer fra familier med høy sosioøkonomisk status er mer fornøyd med helsa si og har sunnere helsevaner enn ungdommer fra familier med lavere sosioøkonomisk status. Et overordnet mål i folkehelsearbeidet er å redusere denne typen sosiale forskjeller i helse og helsevaner. Det er også viktig å forhindre reproduksjon av sosial ulikhet i helse fra en generasjon til den neste. Universelle strategier – altså tiltak som når alle – er mest effektive for å redusere sosial ulikhet i helse. Skole og barnehage er arenaer der man når nær sagt alle uavhengig av sosial og kulturell bakgrunn. Tidlig innsats rettet mot barn og unge er avgjørende i det helsefremmende og forebyggende arbeidet.

Som ellers i landet har mange av innbyggerne i Bamble utfordringer knyttet til psykisk helse. Bamble og Telemark er på landstoppen både når det gjelder bruk av helsetjenester og legemidler som følge av psykiske plager og lidelser. Ungdata 2015 viste også at mange ungdommer i Bamble i likhet med resten av landet har utfordringer knyttet til ensomhet, bekymringer, engstelse og depressive symptomer. Dette er fenomener som kan ha betydning for utvikling av psykiske helseplager, men som også kan komme som resultat av psykiske helseplager. For mange unge vil også blant annet mobbing, manglende sosial støtte, frafall fra utdanning og arbeidsliv, og manglende deltakelse, tilhørighet og mestring kunne bidra til utvikling av psykiske helseplager.

Når det gjelder fysisk helse har mange innbyggere i Bamble som ellers i landet også utfordringer knyttet til dette. For mange kan usunt kosthold, inaktivitet og rusproblematikk være årsak til sykdom. Gode levekår er viktige premisser for helse, trivsel og livskvalitet.

Bamble har typiske levekårsutfordringer, slik som lav befolkningsvekst, utdanningsnivå rett under landsgjennomsnittet, lav sysselsetting, høy arbeidsledighet blant unge, barnefattigdom, og mange (unge) uføre. Mange av levekårsutfordringene i Bamble er knyttet til den voksne befolkningen. Ungdata 2015 viser et noe bedre bilde for ungdom. Det viser at oppvekstvilkårene i Bamble generelt sett er gode. God kvalitet i barnehage og grunnskole, samt høy gjennomføring i videregående opplæring er avgjørende for å forebygge utenforskap, og forhindre reproduksjon av levekårsutfordringer fra en generasjon til den neste.

Til tross for at den overordnede folkehelseutfordringen i Bamble er sosial ulikhet i helse og at dette gjennomsyrrer de andre store utfordringene: psykisk og fysisk helse og levekårsproblemer, er bildet sammensatt.

1. INNLEDNING

God oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer er nødvendig for å planlegge og gjennomføre effektive tiltak på folkehelseområdet. Dette kan gi et mer treffsikkert folkehelsearbeid.

1.1 Hvorfor folkehelseoversikt?

Det ble vedtatt ny folkehelselov 01.01.2012. Formålet med [Folkehelseloven](#) er å bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse og utjevner sosiale helseforskjeller. I folkehelseloven er folkehelsearbeid definert som «samfunnets innsats for å påvirke faktorer som direkte eller indirekte fremmer befolkningens helse og trivsel, forebygger psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse, eller som beskytter mot helsetrusler, samt arbeid for en jevnere fordeling av faktorer som direkte eller indirekte påvirker helsen».

Folkehelsearbeidet er sektorovergripende, ettersom de faktorene som påvirker helsen omfatter mange samfunnsområder. Folkehelsearbeidet har også et langsiktig perspektiv, ettersom det kan være et langt tidsspenn mellom påvirkningsfaktorene, og konsekvensene de har for folks helse. Kommunen skal fremme folkehelse innen de oppgaver og med de virkemidler som kommunene er tillagt. Dette skal skje gjennom kommunens tjenesteområder, planer og strategier, og gjennom tiltak som kan møte Bamblens folkehelseutfordringer.

For å sikre et langsiktig, systematisk og treffsikkert folkehelsearbeid, skal kommunen ha nødvendig oversikt over helsetilstanden i kommunen og de positive og negative faktorer som kan virke inn på denne. Oversikten skal blant annet baseres på opplysninger som statlige helsemyndigheter gjør tilgjengelig, samt relevant kunnskap fra egen kommune og fylkeskommunen. Kommunen skal ha løpende oversikt over folkehelsen som en del av ordinær virksomhet.

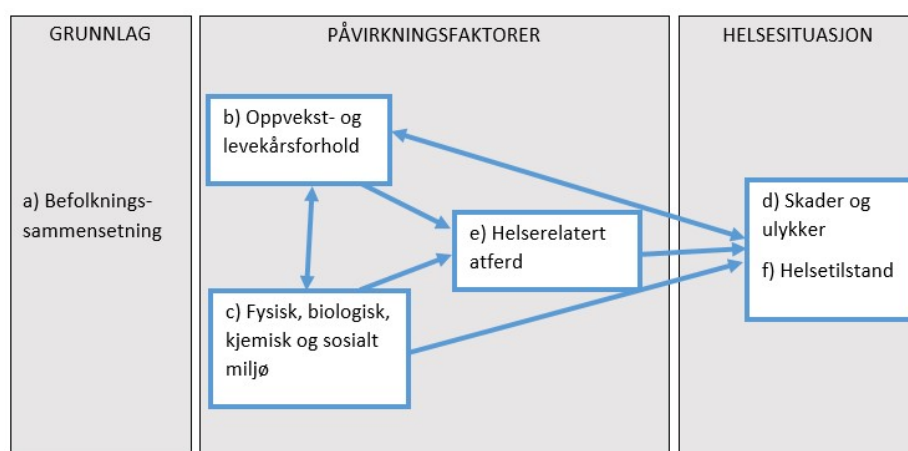
Hvert fjerde år skal det utarbeides et samlet oversiktsdokument som skal foreligge ved oppstart av arbeidet med kommunens planstrategi. Oversikten skal identifisere folkehelseutfordringene i kommunen og vurdere konsekvenser og årsaksforhold. Kommunen skal særlig være oppmerksom på trekk ved utviklingen som kan skape eller opprettholde sosiale eller helsemessige problemer eller sosiale helseforskjeller. Plikten til å ha denne oversikten er blant annet forankret i [Folkehelseloven](#) og [Forskrift om oversikt over folkehelsen](#) (folkehelseforskriften). Til hjelp i oversiktsarbeidet har Helsedirektoratet utarbeidet en veileder med tittelen [God oversikt - en forutsetning for god folkehelse](#).

Oversikten over folkehelseutfordringene i kommunen skal inngå som grunnlag for arbeidet med kommunens planstrategi. En drøfting av disse utfordringene bør inngå i strategien. Evaluering og effekt av tiltakene er igjen utgangspunkt for en ny oversikt. Bamble kommunes oversiktsdokument over folkehelse er inndelt i de samme kapitler som forskriftens temaer og veilederens kapittelinndeling.

I følge forskrift om oversikt over folkehelsen skal oversikten omfatte opplysninger om og vurderinger av følgende temaer.

- a) Befolkningssammensetning
- b) Oppvekst- og levekårsforhold
- c) Fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø
- d) Skader og ulykker
- e) Helserelatert atferd
- f) Helsetilstand

Figur 1. Modell for sammenhengen mellom påvirkningsfaktorer og helsesituasjonen

Figur 1. viser en enkel modell for hvordan disse temaene kan henge sammen. Figuren skiller mellom helsesituasjonen på den ene siden (helsetilstand og skader og ulykker) og påvirkningsfaktorer på den andre siden (oppvekst- og levekårsforhold, fysisk, biologisk, kjemisk og sosialt miljø og helserelatert atferd). I tillegg kommer befolkningssammensetningen som utgjør grunnlaget for vurderingen av både påvirkningsfaktorene og helsesituasjonen.

1.2 Organisering av arbeidet

Ansvar for utarbeidelsen av *Folkehelseutfordringer Bamble kommune - oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer* ligger hos enhet for kultur og oppvekst, oversikten oppdateres årlig. Oversikten må sees i sammenheng med dokumentet *Handlingsplan for folkehelse med tilhørende tiltaksdel*. Tiltaksdelen revideres hvert år.

1.3 Kilder og fortolkning av statistikk

Statistikk og annen informasjon er hentet fra følgende kilder:

- Folkehelseinstituttet - Kommunehelsa <http://khs.fhi.no/webview/>
- Utdanningsdirektoratet – Skoleporten <https://skoleporten.udir.no/>
- NAV www.nav.no
- Statistisk sentralbyrå www.ssb.no
- Kommunen
- Ungdata www.ungdata.no
- Elevundersøkelsen <https://skoleporten.udir.no>
- Folkehelseprofil www.fhi.no

Kilden er angitt i de enkelte figurene/tabellene. Det er viktig å være oppmerksom på at tallverdien i mange av figurene ikke begynner på null.

Statistikk og helseoversikter kan ha stor nytteverdi i folkehelsearbeidet, men det er også knyttet store utfordringer til bruk av statistikk og fortolkningen av den.

Tallene gir ofte et grunnlag for undring og spørsmål – heller enn fasitsvar og løsninger. Et eksempel som viser utfordringene er tall som viser økende bruk av kolesterolsenkende medisiner. Dette kan tolkes på flere måter – det kan være flere personer som har høyt kolesterol enn tidligere, men det kan også være at flere med høyt kolesterol blir oppdaget, eller at terskelen for å sette i gang med behandling har blitt endret. Det kan også være en kombinasjon av alle disse faktorene. Statistikken som viser økt medisinbruk gir oss lite informasjon om årsakene til denne økningen. Konklusjoner om årsaker blir ofte tolkninger.

Små kommuner har større utfordringer enn store når det gjelder å utarbeide og fortolke statistikk, blant annet på grunn av for lite datagrunnlag. Tilfeldige variasjoner fra år til år kan gi store utslag og gjøre det vanskelig å se tydelige trender. Av den grunn brukes ofte et glidende gjennomsnitt – en middelerverdi av målinger over flere år. Da vil det være enklere å se trender – noe som oftest er viktigere enn å se på statistikk isolert for et enkelt år.

2. RESSURSER I FOLKEHELSE- ARBEIDET I BAMBLE

Et sentralt prinsipp i folkehelsearbeidet er at helsen i all hovedsak formes og fordeles utenfor helsesektoren. Befolkningens helse er blant annet et resultat av oppvekstmiljø, barnehage og skole, arbeidsliv og fritid. Folkehelsearbeidet skjer på tvers av sektorer og samfunnsnivåer. Bamble kommune skal fremme folkehelse innen egne virksomhetsområder, og samarbeider med en rekke aktører om folkehelsearbeidet i kommunen.

Helsefremmende skoler og barnehager

Utdanning er et av de viktigste folkehelse tiltakene vi har, og arbeidet med økt gjennomføring i videregående opplæring er derfor svært viktig i folkehelsearbeidet. Barnehagene og grunnskolene i Bamble arbeider systematisk med å øke elevenes ferdigheter og kunnskap. I tillegg arbeider barnehagene og skolene for fysisk økt aktivitet og et sunt kosthold, samt å bedre barn og unges psykiske helse.

Frivilligheten

Frivillige lag, organisasjoner og enkeltfrivillige er en av hjørnesteinene i folkehelsearbeidet. Bamble har mange ulike lag og organisasjoner for både barn, unge og voksne. Deltagelse i disse kan bidra til økt fysisk aktivitet, sosial kontakt samt bidra til å bedre deltagerens fysiske og psykiske helse.

Næringsutvikling

Det å ha arbeid er en av de viktigste påvirkningsfaktorene i folkehelsearbeidet. Kommunens rolle som loka utviklingsaktører er viktig innen næringsutvikling og innovasjon.

Samferdsel

Statens vegvesen, kommunene i Telemark og Telemark fylkeskommune har ansvaret for gang- og sykkelveier, kollektivtilbud og trafiksikkerhet, med mål om å øke andelen gående og syklende. Slik tilrettelegges det for hverdagsaktivitet og universell utforming.

Bibliotek- og kulturtilbud

Bibliotekene formidler kunnskap og kultur, og fungerer også som en viktig og inkluderende møteplass. Hvert år deltar barn og unge i Bamble på en rekke kulturtilbud i regi av blant annet musikkskolen og frivillige lag og foreninger.

Stedsutvikling

Levende sentrumsområder med attraktive bomiljøer og møteplasser er viktig for å opprettholde og øke bosetting, for næringsutvikling og besøk. Det kan også bidra til at innbyggerne tar helsevennlige valg og deltar i lokalsamfunnet. Bamble kommune arbeider med stedsutviklingsarbeid gjennom planprosesser og ulike tiltak.

Idrett- og friluftsanlegg

Mange barn og voksne deltar aktivt i idrettsaktiviteter i regi av ulike idrettsforeninger. Bamble kommune legger til rette for slike aktiviteter gjennom gratis bruk av haller og gymsaler, tilskudd til drift, arrangementer og utstyr, og en egen ordning med kommunalt tilskudd til bygging og rehabilitering av

idrettsanlegg. Kommunens idretts- og frivillighetskonsulent gir råd og veiledning til frivillige organisasjoner når det bl.a. gjelder muligheten for å søke tilskudd.

Friluftsliv

Tilrettelagt tilgang til rekreasjonsareal og naturterreng er viktig for et aktivt friluftsliv for alle aldersgrupper. Bamble har flotte varierte turområder med god tilgjengelighet til både vann, sjø og skog. Kyststien, lysløyper og skogsbilveier gir gode muligheter for turer og sykling. Kommunen har et mangfold av bade- og fiskemuligheter.

Helsestasjon, skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten bidrar til å skape et godt oppvekstmiljø for barn og ungdom gjennom tiltak for å styrke foreldrenes mestring av foreldrerollen, fremme barns og ungdoms lærings- og utviklingsmiljø og bidra til å legge til rette for godt psykososialt og fysisk arbeidsmiljø i skolen. Tjenesten bistår gravide som går til kontroll i tilknytning til helsestasjon under svangerskapet og i barseltiden. Dette er lavterskeltilbud som er gratis og lett tilgjengelig for barn, unge, gravide og foreldre i Bamble

Helse- og omsorgstjenestene

Bamble gir helse- og omsorgstjenester til innbyggere som av ulike årsaker trenger slik hjelp. Dette er tjenester som gis både i private hjem og institusjon, og brukerne spenner over et vidt aldersspekter. Kommunen skal ved ytelse av helse- og omsorgstjenester fremme helse og søke å forebygge sykdom, skade og sosiale problemer. Dette skal blant annet skje ved opplysning, råd og veiledning.

Planarbeid

Både statlig, fylkeskommunalt, kommunalt og privat planarbeid legger premisser for all samfunnsutvikling. Slikt planarbeid har derfor stor innvirkning på den videre utviklingen av Bamble kommune og vil dermed også ha stor innvirkning på utviklingen av folkehelsen i Bamble.

Telemark fylkeskommune

Telemark fylkeskommune har ansvar for å fremme folkehelse innen fylkeskommunens egne ansvarsområder blant annet gjennom drift av videregående skoler. Telemark fylkeskommune har også i oppgave å være pådriver for og samordne folkehelsearbeidet i fylkets kommuner samt å formidle og stimulere til kunnskapsbaserte folkehelse tiltak. Fylkeskommunen skal også utarbeide en fylkesvis oversikt og analyse av helsesituasjonen og påvirkningsfaktorer i fylket samt hjelpe kommunene i deres arbeid med dette.

Fylkesmannen i Telemark

Fylkesmannen i Telemark er en viktig aktør i folkehelsearbeidet, og har blant annet ansvar for veiledning og tilsyn i forhold til folkehelseloven. Fylkesmannen i Telemark samarbeider også tett med Telemark fylkeskommune i gjennomføringen av Regional strategi for folkehelse i Telemark 2012-2016.

3. BEFOLKNINGSSAMMENSETNING

Bamble er en kommune med lav befolkningsvekst. Innvandring gir en svak positiv vekst, til tross for flyttetap til andre kommuner. I 2016 var 8,6 prosent av innbyggerne i Bamble innvandrere. Andelen eldre vil øke mer i Bamble enn i resten av landet i årene framover, og i 2040 vil en av tre innbyggere i Bamble være over 60 år.

3.1 Befolkningsendringer

I perioden 1968 til 1988 hadde Bamble en kraftig økning i folkemengde fra 8793 innbyggere i 1968 til 13661 innbyggere i 1988. Denne økningen på nesten 5000 innbyggere i løpet av en 20-årsperiode kom samtidig med stor utbygging av industri med behov for arbeidskraft og utvikling av nye boligfelt i Bamble.

Fra 1988 til 2016 har folkemengden i Bamble kommune økt med 427 personer. Økningen var størst fram til 1993. I 1993 bodde det for første gang mer enn 14000 personer i Bamble. Etter dette har det kun vært små endringer i folkemengden i Bamble. Siste år opplevde kommunen en liten nedgang i folketallet fra 14140 i 2015 til 14088 i 2016.

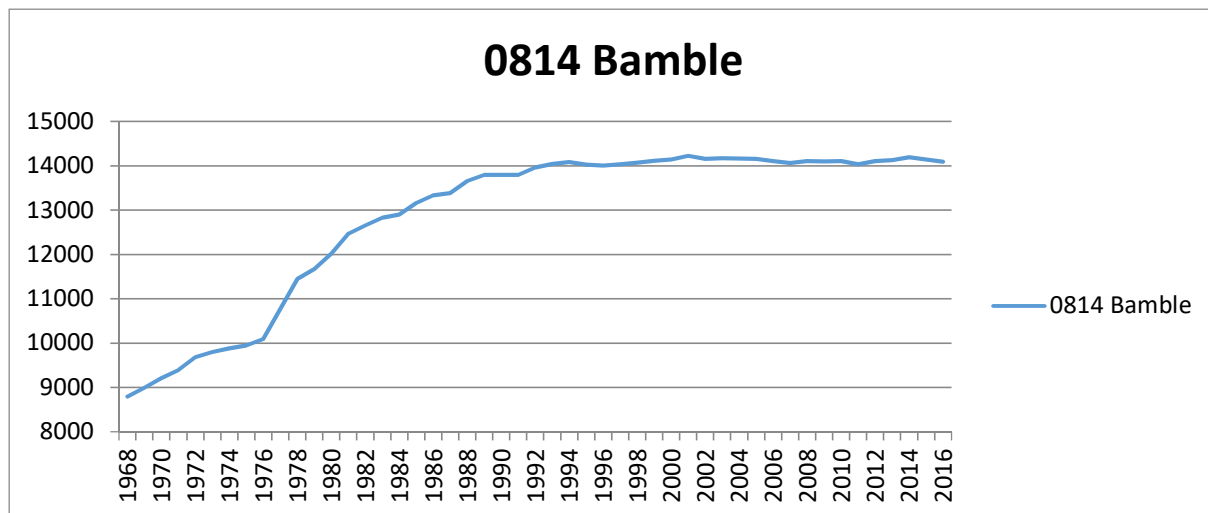
I perioden 1990 til 2011 har de fleste årene vært preget av ingen eller negativ nettoinnflytting til Bamble. Fra 2011-2015 hadde Bamble enkelte år med flere innflyttinger enn utflyttinger, og det siste år fra 2015 til 2016 viser en nettoinnflytting til Bamble på 37 personer.

Det fødes stadig færre barn i Bamble. I årene etter 1990 fødtes det omkring 180 barn årlig, mens dette nå er redusert til 134 fødsler i 2016. Den største nedgangen i fødselstallene har skjedd de siste 5 årene. Antallet døde har holdt seg forholdsvis stabilt den siste 20-års perioden frem til 2016, og er dette året noe lavere enn antall levendefødte.

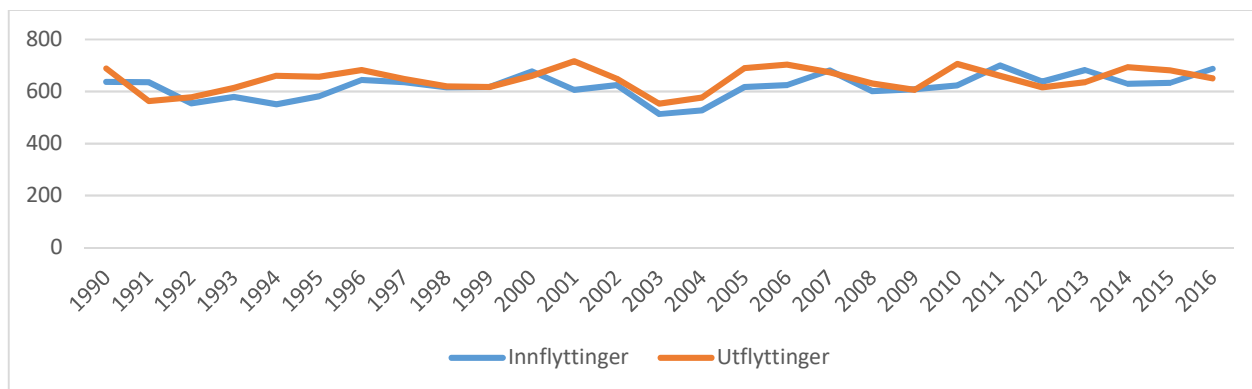
Selv om husholdningenes gjennomsnittlige størrelse i Bamble gradvis er redusert fra 2,46 personer i 2005 til 2,27 personer i 2015, er de likevel større enn husholdningene i Telemark og landet. I Telemark bor det i gjennomsnitt 2,15 personer i hver husholdning, mens den gjennomsnittlige størrelsen på husholdningene i landet er 2,22 personer i 2015.

Andelen innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre i befolkningen har økt fra 5,6 prosent i 2010 til 8,6 prosent i 2016. Dette er lavere enn Telemark som har en andel innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre i befolkningen på 12,3 prosent og landet som helhet på 16,3 prosent i 2016.

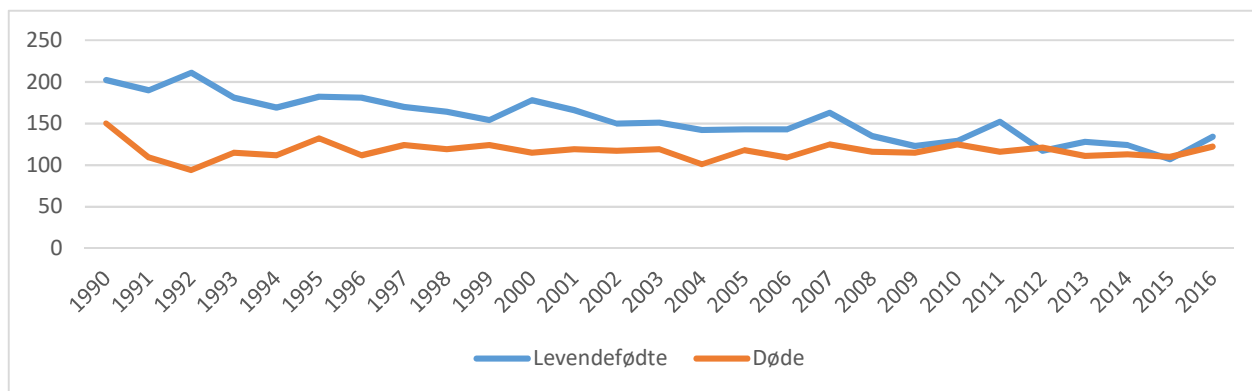
Figur 2. Folkemengde i Bamble kommune 1968-2016. Kilde: SSB

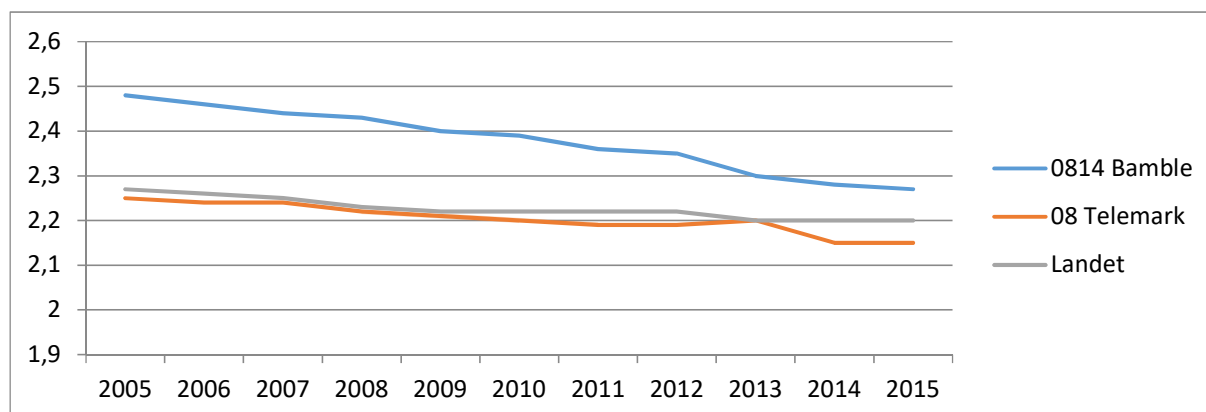
Figur 3. Inn- og utflytting i Bamble kommune. 1990-2016. Kilde: SSB

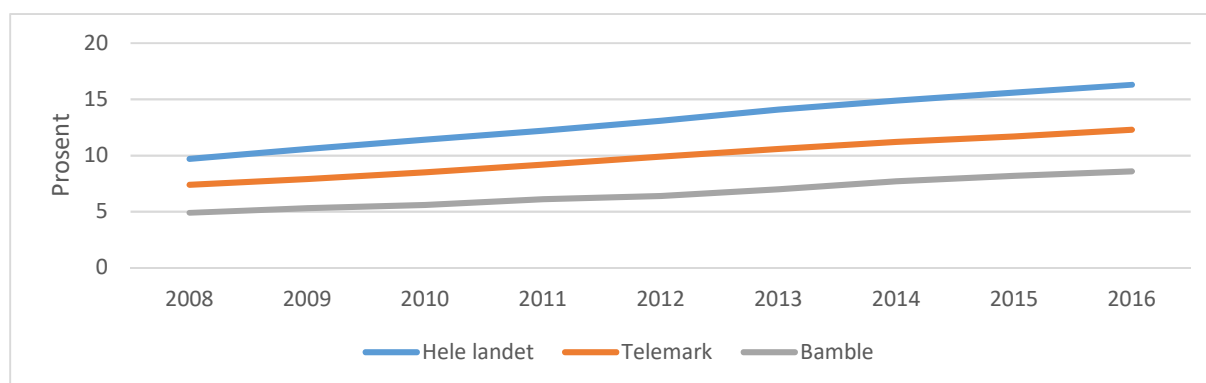
Figur 4. Levendefødte og døde i Bamble kommune. 1990-2016. Kilde: SSB

Figur 5. Husholdningenes størrelse i antall personer i perioden 2005-2015 i Bamble, Telemark og landet. Kilde SSB

Figur 6. Andelen innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre. 2008-2016. Kilde: KommuneHelsa

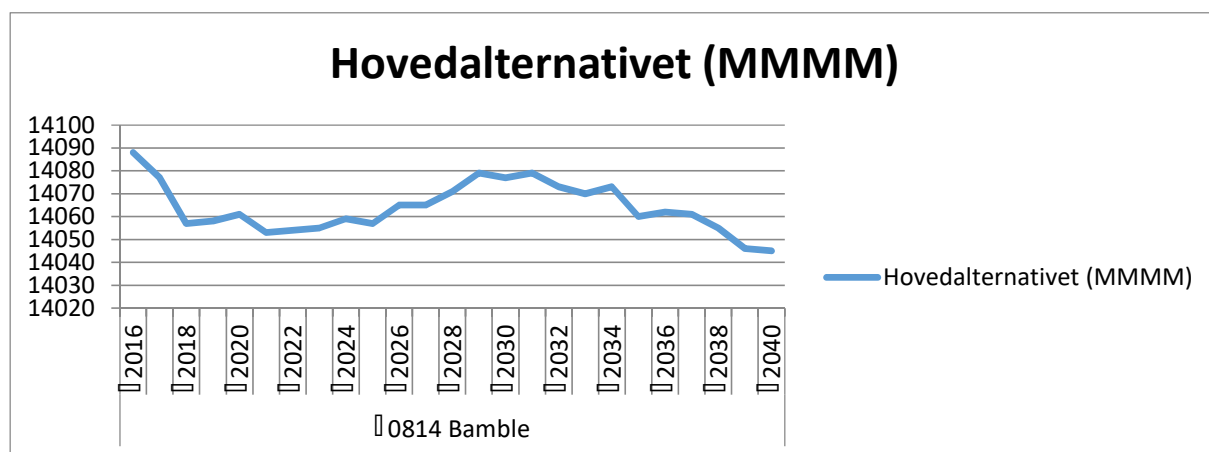

3.2 Befolkningsframskrivinger

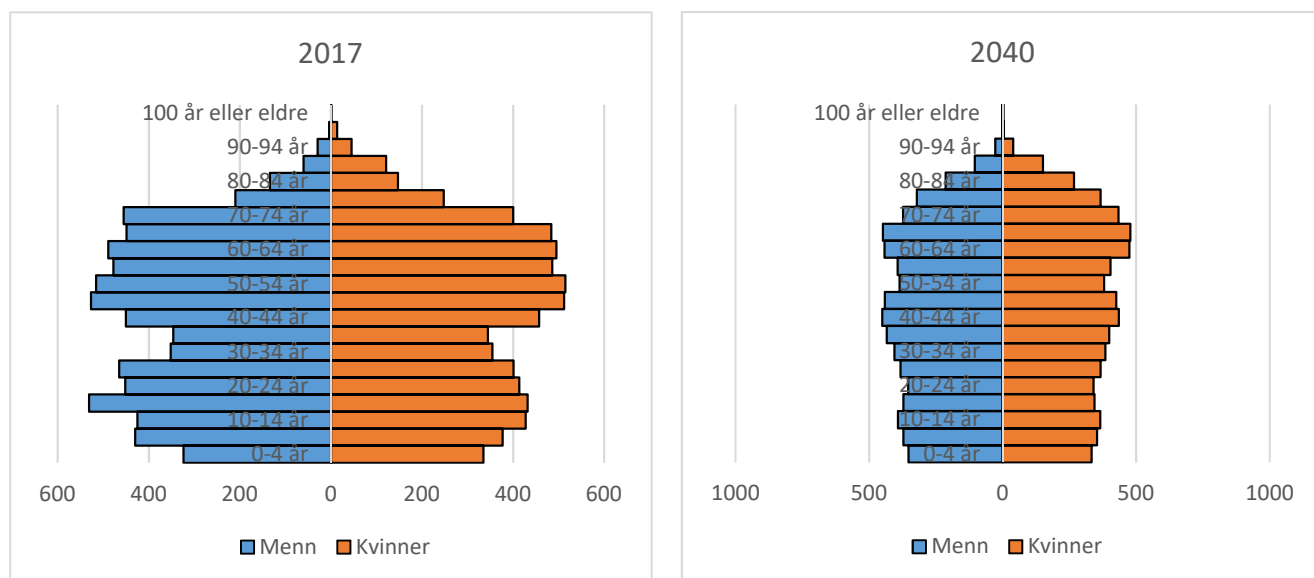
I følge mellomalternativet i SSBs befolkningsframskriving vil Bambles folketall reduseres fra 14 088 personer i 2016 til 14 045 personer i 2040.

Befolkningspyramidene viser at det forventes en nedgang i antall personer under 70 år fram mot 2040. Unntaket er i alderen 30-39 år, der vi vil se en liten økning. Antall over 70 år vil derimot øke betraktelig de neste 25 årene.

Figur 7. Framskrevet folketall i Bamble 2016-2040. Alternativ MMMM. Kilde: SSB

Figur 8. Folkemengde i Bamble etter alder og kjønn. Registrert 2015, framskrevet i alternativ MMMM i 2040. Kilde: SSB

3.3 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser

	Status	Mulige årsaker	Mulige konsekvenser
Folkemengde	I perioden 1968 til 1988 økte innbyggertallet i Bamble kraftig med ca. 5000 personer. Etter dette har det kun vært små endringer i folkemengden i Bamble. Siste år opplevde kommunen en liten nedgang i folketallet fra 14140 i 2015 til 14088 i 2016.	Den tidligere økningen i folkemengde skyldes både store etterkrigskull og stor innflytting i perioden 1968-1988 på grunn av stor utbygging av industriarbeidsplasser og nye store boligfelt. Det er ulike grunner til at innbyggertallet i Bamble har sluttet å øke. De siste års nedleggelser av industriarbeidsplasser har ført til at det er færre arbeidsplasser i Bamble og Grenland. Dette bidrar til at folk flytter for å få arbeid. Det gir også mindre arbeidstilflytting til kommunen.	Mange av dem som flyttet til Bamble fra 1968 til 1988 begynner å nærme seg pensjonsalder samtidig som innflyttingen og fødselstallene er lave. Dette gjør at Bambles befolkning består av en stor andel eldre. Eldrebølgen vil bli kraftigere i Bamble enn i mange andre kommuner. Selv om mange eldre i Bamble er ressurssterke og lever lenge med god helse, vil mange eldre på sikt ha behov for kommunale helse- og omsorgstjenester. Dette vil føre til økte helse- og omsorgsutgifter i årene fremover som følge av behov for blant annet mer helsetjenester samt flere sykehjemsplasser og omsorgsboliger.
Inn- og utflytting	Flere flyttet inn enn ut av Bamble i 2016, men dette varierer fra år til år.	Mange unge som flytter ut av kommunen for å studere har vanskelig for å få jobb i Bamble eller ellers i Grenland. Dette kan føre til at de i mindre grad flytter tilbake til Bamble. Mange unge ønsker også å bo bynært for å kunne drive blant annet fritidsaktiviteter, benytte kulturtilbud og uteliv i nærheten av sitt hjemsted. Det er også lite tilgang til nye boliger for personer i	Som et resultat av lite tilgang på etableringsleiligheter flytter en del unge til nabokommuner med mindre og billigere leiligheter. Ved å legge til rette for god næringsutvikling, godt kulturtilbud, gode bomiljø og satsing på god kollektivtransport kan man stimulere til tilflytting til Bamble.

Fødte og døde i Bamble	Det fødes stadig færre barn i Bamble. I årene etter 1994 fødtes det omkring 180 barn årlig, mens dette nå er redusert til 134 fødsler i 2016. Antallet døde har holdt seg forholdsvis stabilt den siste 20-års perioden frem til 2015. I 2012 døde det for første gang flere personer i Bamble enn det ble født barn.	etableringsfasen. Økt fokus på miljø kan også bidra til at flere velger å bo nærme sitt arbeidssted for å slippe å være avhengig av bil. På grunn av at en stor andel av Bambles befolkning består av eldre mennesker fødes det færre barn.	Når det fødes færre barn i Bamble vil dette på sikt føre til mindre ressurskapning i kommunen og svakere kommuneøkonomi. En reduksjon i antall barn i Bamble vil også kunne føre til mindre etterspørsel etter kommunale tjenester rettet mot barn og unge som barnehager og skoler.
Husholdningenes størrelse	Husholdningenes gjennomsnittlige størrelse i Bamble er redusert fra 2,46 personer i 2005 til 2,27 personer i 2015. Dette er de likevel større enn husholdningene i Telemark og landet som helhet.	Det er en stor andel eneboliger i Bamble, og mange eldre bor lenge i store hus. Etter hvert som barna flytter ut eller partnere faller fra bidrar dette til å forklare at utviklingen i Bamble går i retning av at det bor færre personer i hver husholdning.	Når det bor færre mennesker i hver husholdning kan dette føre til at flere innbyggere i kommunen opplever økt ensomhet. Dette kan være en risikofaktor i forhold til utvikling av både fysisk og psykisk sykdom. I tillegg kan dette bidra til at den enkelte i mindre grad kan få hjelp av sine nærmeste dersom de selv får helseplager. Husholdninger med flere personer vil ofte også ha høyere samlet inntekt.

Befolknings- framskrivning	Prognosen fram til 2040 viser en samlet reduksjon av innbyggertallet i Bamble på 32 personer. Sterk økning i antall over 70 år framover og blant de over 80 vil antallet være fordoblet i 2020. I de andre aldersgruppene går antallet ned.	En trend med mange utflyttinger fra Bamble, lave fødselstall og lite innflytting til kommunen kan føre til at innbyggertallet ikke øker mye de neste 25 årene. Innvandring kan bidra til å holde folketallet oppe i Bamble.	Konsekvensene av at kommunens innbyggertall øker lite mens befolkningen blir eldre er mange. Det vil bli mindre etterspørsel etter tjenester rettet mot barn og unge, mens tjenestebehovet for eldre vil øke. Færre yrkesaktive i kommunen reduserer også skatteinngangen.
Innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre.	8,6 % av befolkningen i Bamble i 2015 er innvandrere eller norskfødte med to innvandrerforeldre.	Det har vært økt innvandring til Bamble de siste årene. Det er likevel færre innvandrere i Bamble enn snittet i Telemark og landet for øvrig.	Innvandring kan bidra til å opprettholde folketallet i Bamble. Innvandring gir kommunen et større mangfold, men det stilles også krav til kommunens evne til å integrere dem på en god måte. Deltagelse i arbeidsliv vil kunne bidra til at innvandrere klarer seg selv økonomisk, lærer norsk språk og får økt innsikt i norsk kultur, tradisjoner og verdier. Mange av innvandrerne som kommer til Bamble har dårlig utdanning og sliter med å lære seg språket. I tillegg har også mange innvandrere fysiske og psykiske plager. I en del kulturer er det heller ikke vanlig at kvinner arbeider utenfor hjemmet. Alt dette kan forklare at innvandrere i mindre grad enn resten av befolkningen deltar i arbeidslivet. Dette kan føre til dårligere økonomi og mindre forståelse for

			norsk kultur. Sosial ulikhet øker risikoen for dårlig helse og kan også bidra til polarisering og utenforskap i det norske samfunnet.
--	--	--	---

4. OPPVEKST- OG LEVEKÅRSFORHOLD

Oppvekst og levekår er viktige premisser for helse, trivsel og livskvalitet. Bamble kommune har typiske oppvekst – og levekårsutfordringer som høyt frafall fra videregående skole, lav sysselsetting, høy arbeidsledighet blant unge, (mange unge) uføre og fattigdomsproblematikk. Lav sosioøkonomisk status øker igjen risikoen for usunne helsevaner, dårlig helse og lav levealder.

Tema: Sosial ulikhet i helse

Å redusere sosial ulikhet i helse er et overordnet mål i folkehelsearbeidet. Når man undersøker kjennetegn ved ulike grupper i samfunnet, ser man at det er betydelige forskjeller i helse. Jo høyere utdanning og inntekt en gruppe har, jo høyere andel i gruppen vil ha god helse og sunne levevaner. Dette kalles sosial ulikhet i helse. De sosiale helseforskjellene gjelder for nesten alle sykdommer, skader, plager, levevaner, og i alle aldersgrupper (Folkehelseinstituttet 2014).

Barnehage og skole er viktige arenaer for læring, for å etablere sosiale relasjoner og for utvikling av selvfølelse og selvtillit. Dette skaper igjen utgangspunkt for motivasjon, opplevelse av mestring og troen på egne evner. Barnehage og skole er derfor viktige arenaer i folkehelsearbeidet. Her når man nær sagt alle barn og unge uavhengig av sosioøkonomisk og kulturell bakgrunn. Folkehelsearbeidet på disse arenaene er derfor viktig for å redusere sosial ulikhet i helse og helsevaner, og hindre reproduksjon av dette fra en generasjon til den neste.

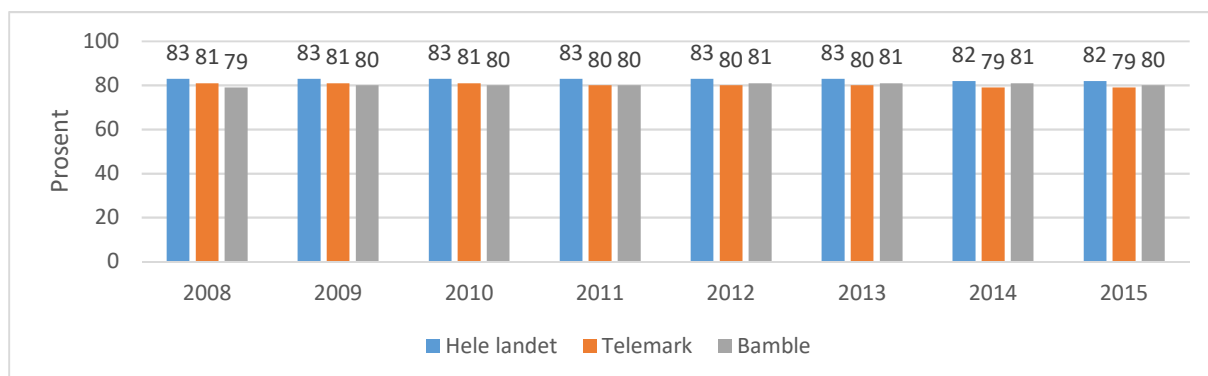
4.1 Utdanningsnivå

Tema: Utdanning og levealder

Personer med høy utdanning har i snitt bedre helse, lever sunnere, bruker mindre medisiner og lever lenger enn personer med lav utdanning. I Bamble lever personer med høy utdanning i snitt 4,5 år lenger enn personer med bare grunnskole. Det er særlig blant menn at forskjellene i levealder etter utdanning er store. Siden 1990 har forskjellene i levealder etter utdanning økt. Forskjellene har imidlertid økt mer i landet som helhet enn i Telemark. De økende forskjellene i levealder etter utdanning vi har sett de siste 25 årene skyldes at forskjellene øker blant kvinner. For menn ser det ut til at forskjellene mellom utdanningsgrupper har blitt mindre. Det at personer med lav utdanning i større grad røyker enn personer med høy utdanning, er en viktig grunn til forskjeller i levealder etter utdanning.

I alderen 30-39 år har 80 prosent av befolkningen i Bamble i 2015 fullført videregående eller høyere utdanning som høyeste fullførte utdanning. For landet som helhet er denne andelen 82 prosent. Dette har ligget stabilt de siste årene.

Figur 9. Andel 30-39 år med videregående eller mer som høyeste oppnådde utdanningsnivå 2008-2015. Kilde: KommuneHelsa

4.2 Frafall i videregående opplæring

Andelen elever bosatt i Bamble som har fullført og bestått videregående opplæring har økt fra 69 prosent blant dem som gikk ut grunnskolen i 2007-08 til 72,4 prosent i 2010-11. Det har vært en svak positiv utvikling over tid for gjennomføring av videregående skole i Bamble, og vi ligger nå nær fylkes-og landsgjennomsnittet.

Figur 10. Andelen som har oppnådd studie- eller yrkeskompetanse etter fem år for elever bosatt i Bamble. Telemark og landet som helhet. Gruppen elever som gikk ut av grunnskolen skoleårene 2007-08 til 2010-11, Kilde: Conexus insight

Andel elever som har fullført videregående skole	Bamble kommune (07-08)	Bamble kommune (08-09)	Bamble kommune (09-10)	Bamble kommune (10-11)
Fullført og bestått Vg1	80,8	79,6	91,0	84,5
Fullført og bestått Vg2	76,2	78,0	85,0	76,7
Fullført og bestått Vg3	69,0	67,5	74,0	72,4
	Telemark (07-08)	Telemark (08-09)	Telemark (09-10)	Telemark (10-11)
Fullført og bestått Vg1	85,2	84,0	86,5	87,2
Fullført og bestått Vg2	81,6	81,5	80,1	79,8
Fullført og bestått Vg3	73,2	72,5	71,5	72,9

	Landet (07-08)	Landet (08-09)	Landet (09-10)	Landet (10-11)
Fullført og bestått Vg1	84,9	83,9	84,7	84,8
Fullført og bestått Vg2	77,6	78,1	79,1	79,9
Fullført og bestått Vg3	72,0	72,0	73,1	72,0

4.3 Barn i lavinntektsfamilier og medianinntekt

Tema : Økonomi og helse

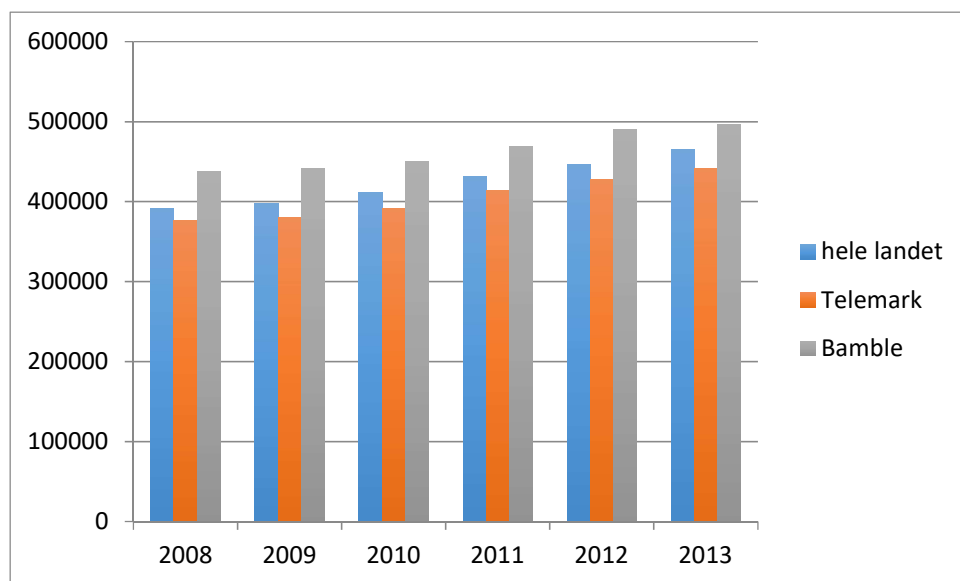
Inntekt og økonomi er grunnleggende påvirkningsfaktorer for helse. Økt inntekt er statistisk sett knyttet til bedre helse, men den positive effekten avtar gradvis med økende inntekt. Store økonomiske forskjeller i samfunnet kan gi mindre samhold, lavere grad av tillitt og mer kriminalitet. Dette har betydning for folkehelsen (St. meld. Nr. 19 (2014-2015)).

Husholdningenes medianinntekt i Bamble er 497 000 kr i 2013. Dette ligger 55 000 kr over medianinntekten for Telemark, og 35 000 kr over medianinntekten for hele landet samme år. Medianinntekten i Bamble har vært høyere enn medianinntekten for Telemark og for landet som helhet hele perioden fra 2008-2013.

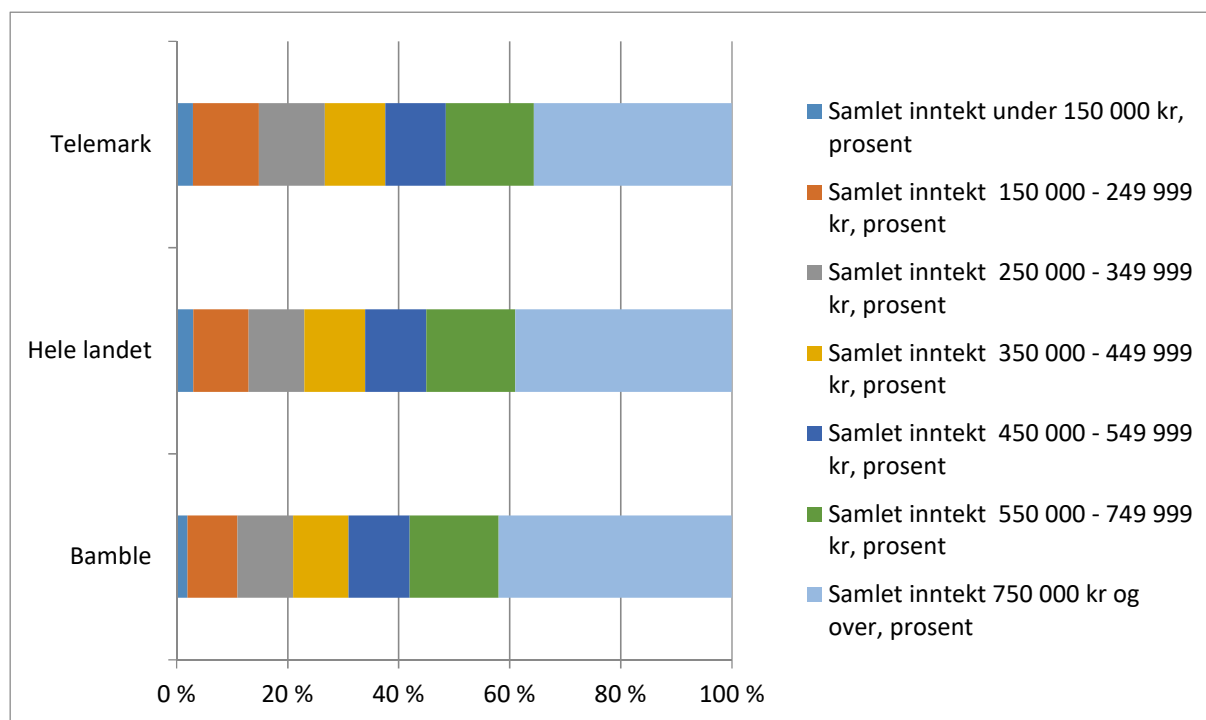
Samlet inntekt i husholdningene i Bamble er noe høyere enn i landet. Det er færre husholdninger med lav inntekt og flere husholdninger med høy inntekt i Bamble enn i landet. Denne forskjellen er enda større dersom man sammenligner seg med Telemark. 2 prosent av husholdningene har samlet inntekt under 150 000 kroner i Bamble, mens dette gjelder for 3 prosent i Telemark og landet. I de neste inntektsgruppene fra 150 000 til 349 900 i husholdningenes samlede inntekt finner man 19 prosent av husholdningene i Bamble. Dette gjelder for 24 prosent av husholdningene i Telemark og 20 prosent i landet. I Bamble har 42 prosent av husholdningene samlet inntekt over 750 000 kroner, mens dette gjelder for 39 prosent i landet og 36 prosent av husholdningene i Telemark.

Andelen barn under 17 år som bor i lavinntektsfamilier i Bamble ble redusert fra 10 prosent i 2005 til 7,3 prosent i 2010. I 2015 har andelen barn i lavinntektsfamilier økt til 13,5 prosent. I Telemark som helhet bor 15,3 prosent av barn under 17 år i lavinntektsfamilier i 2015, mens landsgjennomsnittet er 11,9 prosent. Forekomsten er økende i Bamble, Telemark og landet som helhet.

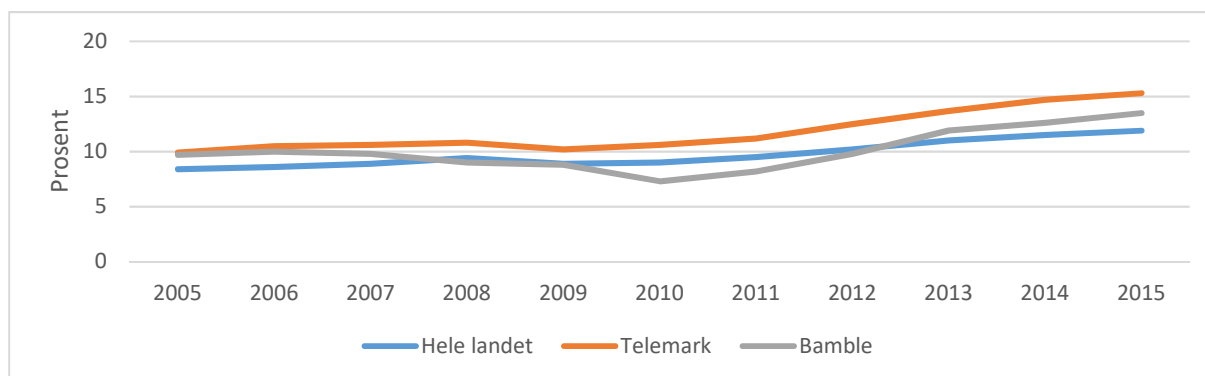
Figur 11. Husholdningenes medianinntekt i Bamble, Telemark og landet som helhet. 2008-2013. kilde: KommuneHelsa

Figur 12. Samlet inntekt i husholdningene i Bamble, Telemark og hele landet 2015. Prosent. Kilde SSB

Figur 13. Andelen barn (0-17 år) i lavinntektsfamilier i Bamble, Telemark og landet som helhet. 2005-2015. Kilde: SSB

Barn og aleneforsørger:

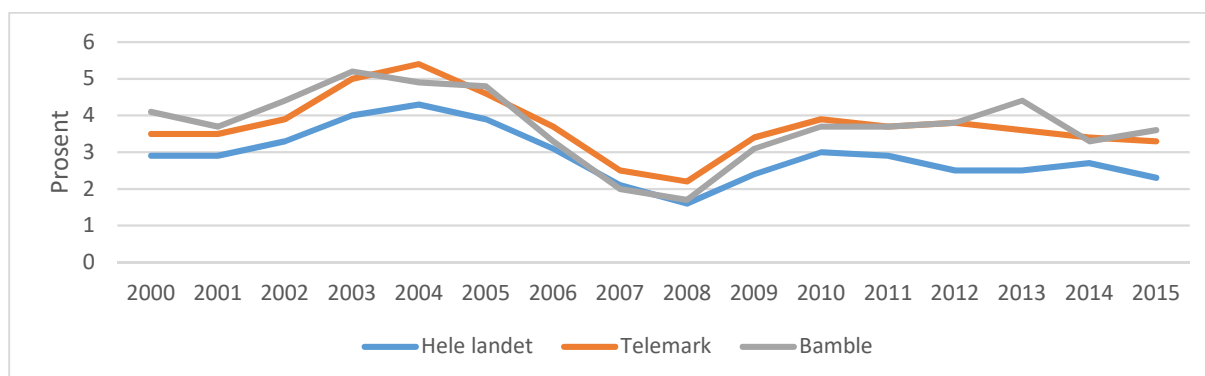
Flere barn under 18 år lever med aleneforsørger i Bamble enn i resten av landet. 17,3 prosent av barn under 18 år bodde med aleneforsørger i Bamble i perioden 2013-2015. Dette er noe høyere enn resten av landet som ligger på 15,1 prosent (Kilde: Kommune helsa).

4.4 Arbeidsledighet

Arbeidsledigheten blant personer mellom 15-29 år var på 3,6 % i Bamble i 2015. Dette er en reduksjon fra 4,4% i 2013. Arbeidsledigheten i denne aldersgruppen har variert fra sitt høyeste nivå på 7 % i 1993 til sitt laveste nivå på ca. 2% i 2008.

Andelen arbeidsledige i Bamble mellom 15-29 år har ligget svært nær gjennomsnittet for Telemark fra 2000-2015, men ligger 1,3 prosent over landsgjennomsnittet i 2015. Arbeidsledigheten i denne aldersgruppen har gått ned i landet som helhet, mens man har sett en liten økning i Bamble i 2015. Andelen arbeidsledige i Bamble har stort sett variert i takt med svingninger i landet frem til 2012.

Figur 14. Andelen arbeidsledige i alderen 15-29 år i Bamble, Telemark og landet som helhet. 2000-2015. Kilde: Kommunehelsa.

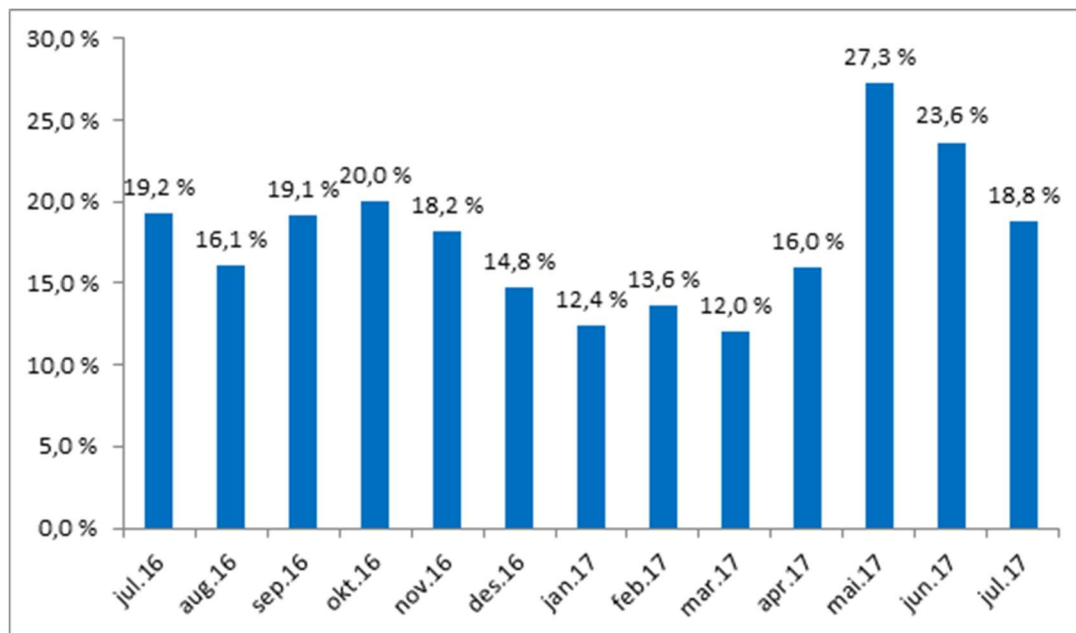
Det er en store svingninger gjennom året i andelen langtidsledige (helt ledig i 26 uker) av alle ledige i alderen 18- 30 år i Bamble fra en topp på 27,3 prosent i mai 2017 til en bunn på 12 prosent i mars 2017. Ved utgangen av april 2016 var denne andelen 12,9%.

Når det gjelder antallet arbeidssøkende i Bamble under 30 år på tiltak varierer også dette sterkt med sesongene i 2016-2017. I sommermånedene var antallet på tiltak nede i 23 personer, mens i høstmånedene oktober var 43 personer vært på slike tiltak.

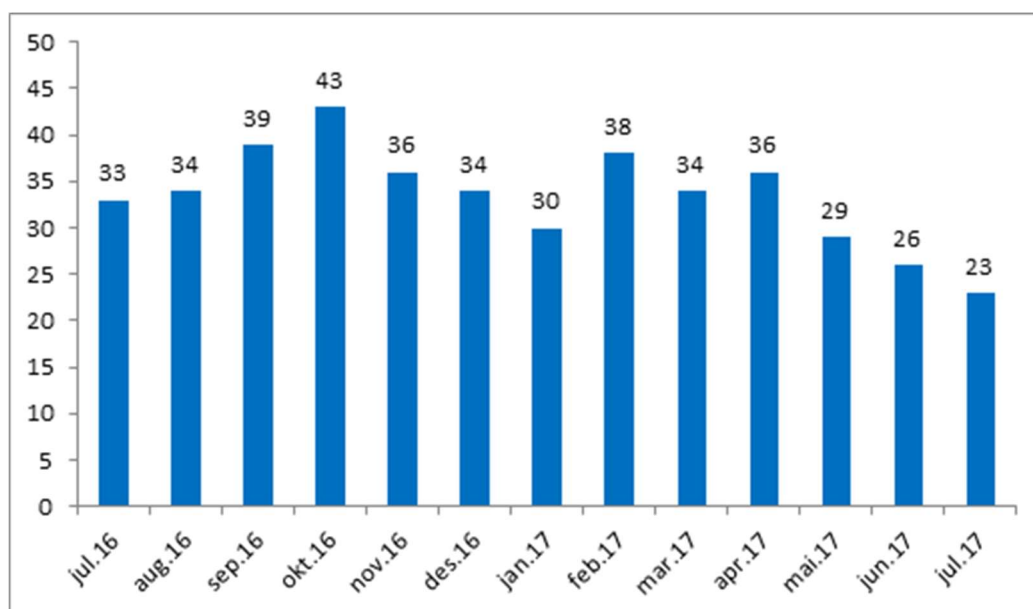
Det har vært en liten økning på 0,5 prosent i andel unge under 30 år på arbeidsavklaringspenger. Andelen i Bamble er nå 5,4 prosent. Dette ligger ca. 2 prosent over landsgjennomsnittet.

I Bamble er i underkant av 5 prosent av mottakere av AAP under 30 år, mens I Tokke gjelder dette for I overkant av 0,5 prosent. Bamble har i 2017 den nest høyeste andelen av mottakere av AAP under 30 år blant alle fylkene i Telemark.

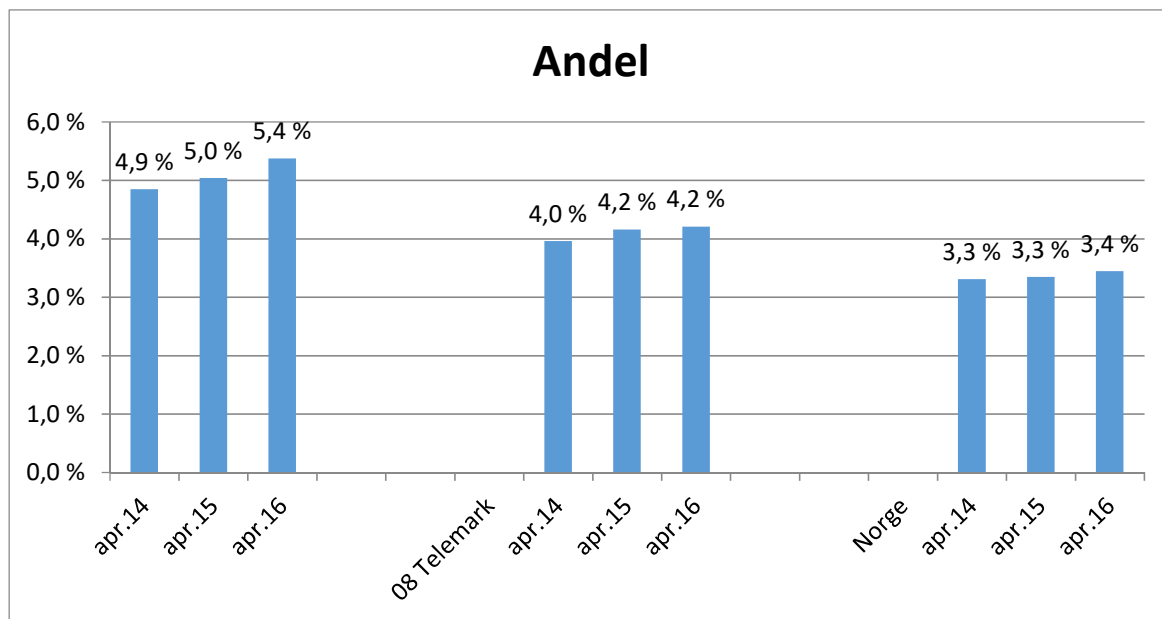
Figur 15. Andel langtidsledige (helt ledig i 26 uker) av helt ledige 18- 30 år i Bamble 2016-2017. Kilde: NAV Bamble

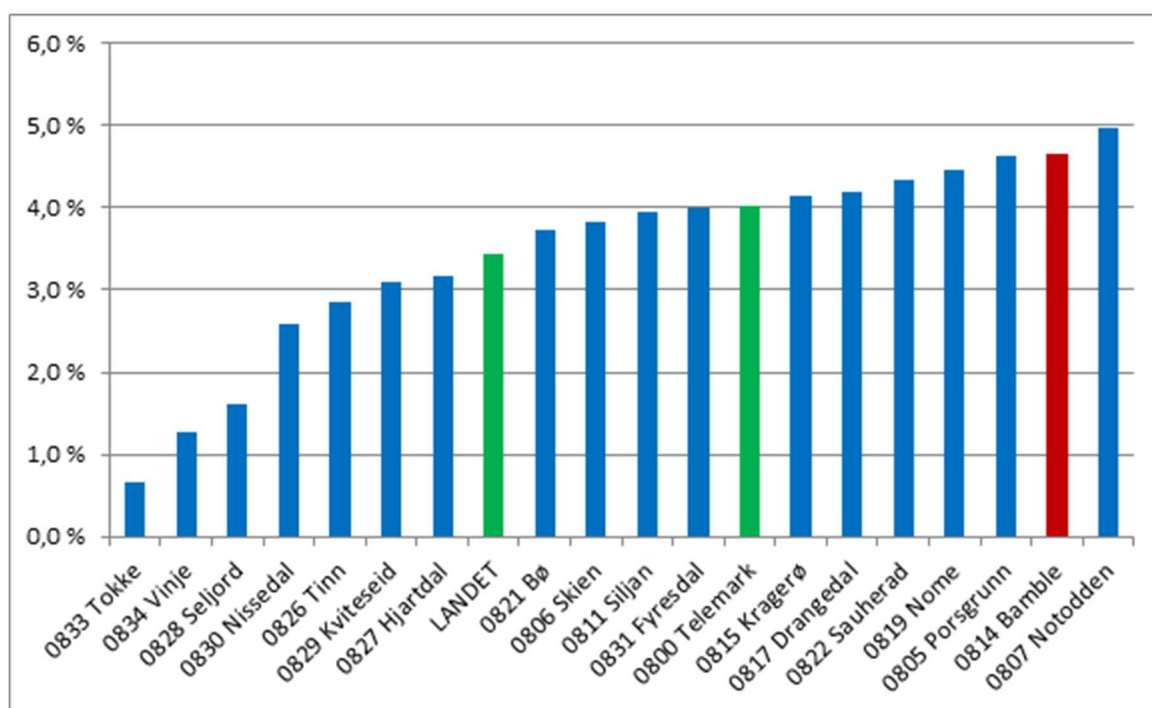
Figur 16. Antall arbeidssøkende i Bamble 18-30 år på tiltak 2016-2017. Kilde: NAV Bamble

Figur 17a. Andel på arbeidsavklaringspenger av alle unge 18-30 år i Bamble, Telemark og landet 2014-2016.

Figur 17b: Andel mottakere av AAP under 30 år juli 2017. Kilde: NAV

4.5 Sykefravær og uføretrygd

Tema: Langtidssykefravær.

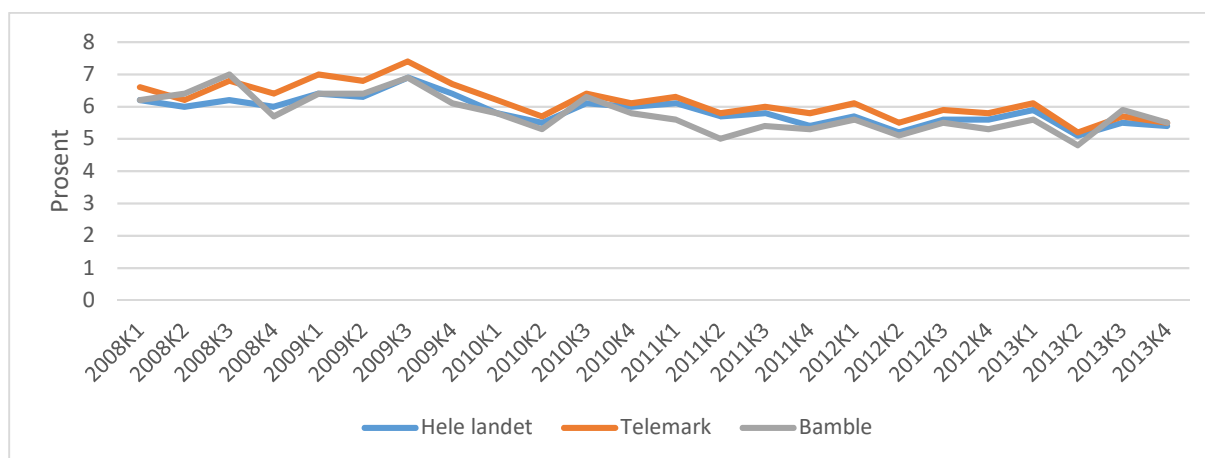
Lengre sykefravær øker sannsynligheten for å havne utenfor arbeidslivet på permanent basis.

Langtidssykemeldte personer med høy sosioøkonomisk status har større sannsynlighet for å komme tilbake til arbeid enn langtidssykemeldte med lav sosioøkonomisk status (Helsedirektoratet 2015).

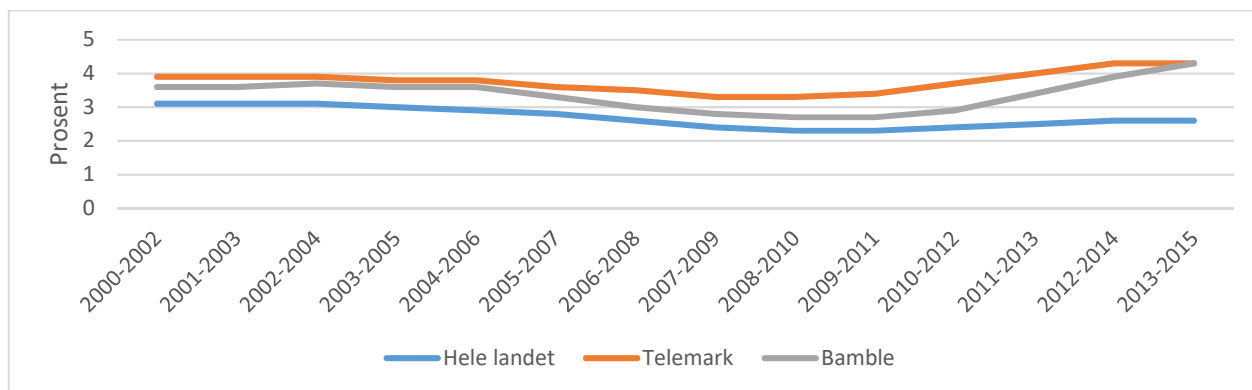
Utviklingen av legemeldt sykefravær i Bamble viser en synkende tendens fra 7 % i 2008 til 5,5 % ved utgangen av 2013. Bamble har i store deler av denne perioden ligget noe under landsgjennomsnittet for legemeldt sykefravær. Det legemeldte sykefraværet for Telemark har ligget noe over landsgjennomsnittet i det meste av perioden. Legemeldt sykefravær er ved utgangen av mai 2016 5,2%

Andelen uføretrygdde mellom 18-44 år var i 2015 på 4,3 prosent. Dette er en svak økning siden 2008. Bamble ligger 1,7 prosent høyere enn landet som helhet i andel uføretrygdde mellom 18-44 år, men ligger forholdsvis likt med Telemark.

Figur 18. Legemeldt sykefravær for hvert kvartal 2008-2013 i Bamble, Telemark og landet som helhet. Kilde: SSB

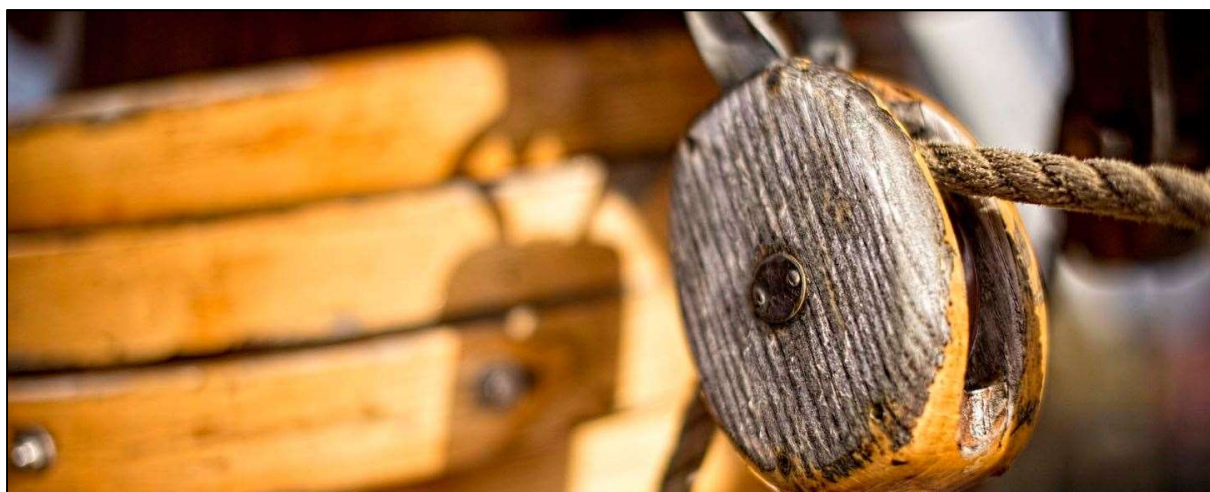
Figur 19. Andelen uføretryggede. 18-44 år i Bamble, Telemark og landet som helhet 2000-2002 til 2013-2015. Tre års glidende gjennomsnitt. Prosent. Kilde: KommuneHelsa

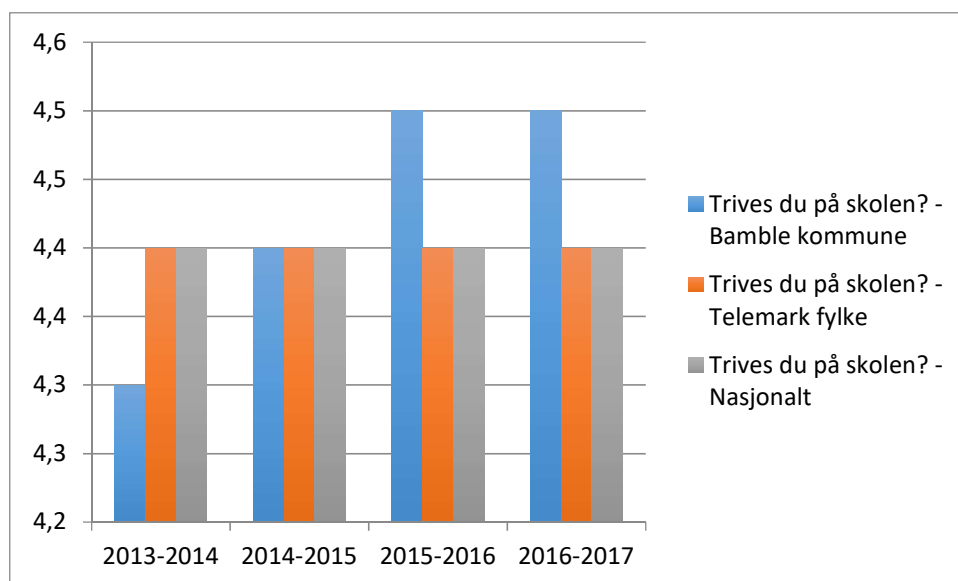
4.6 Læringsmiljø og elevprestasjoner

Trivsel 7. klasse: Det har vært en positiv utvikling i trivsel på skolen blant elever på 7. trinn i Bamble de siste fire skoleårene. På en skala for trivsel fra 1-5 scorer elever på 7. trinn 4,5 i skoleåret 2016-2017, dette er en økning på 0,2 fra skoleåret 2013-2014. For fylket og landet har trivsel på 7. trinn scoret 4,4 hele denne perioden.

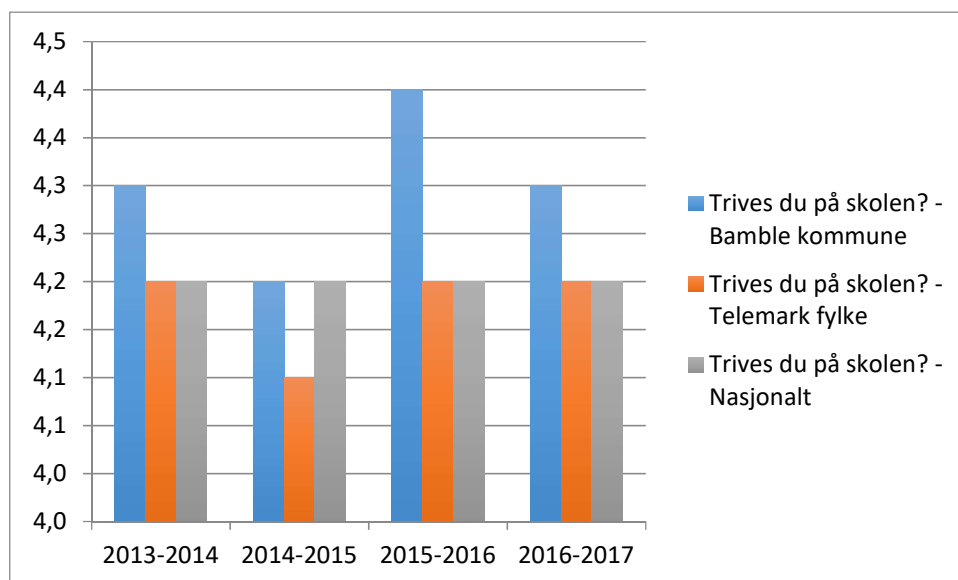
Trivsel 10. klasse: Trivselen blant 10.klassinger har variert mellom 4,2 og 4,4 de siste fire skoleårene. Trivselen i Bamble er høyere enn i fylket og landet. På en skala for trivsel fra 1-5 scorer elever på 10. trinn 4,3 i skoleåret 2016-2017. For Telemark og landet ligger scoren for trivsel på 10. trinn forholdsvis stabilt på 4,3.

Figur 20. Trivsel 7. trinn. Skoleårene 2013-2014, 2015-2015, 2016-2017. Bamble, Telemark, landet. Skala 1-5, 5 er best score. Kilde: Skoleporten

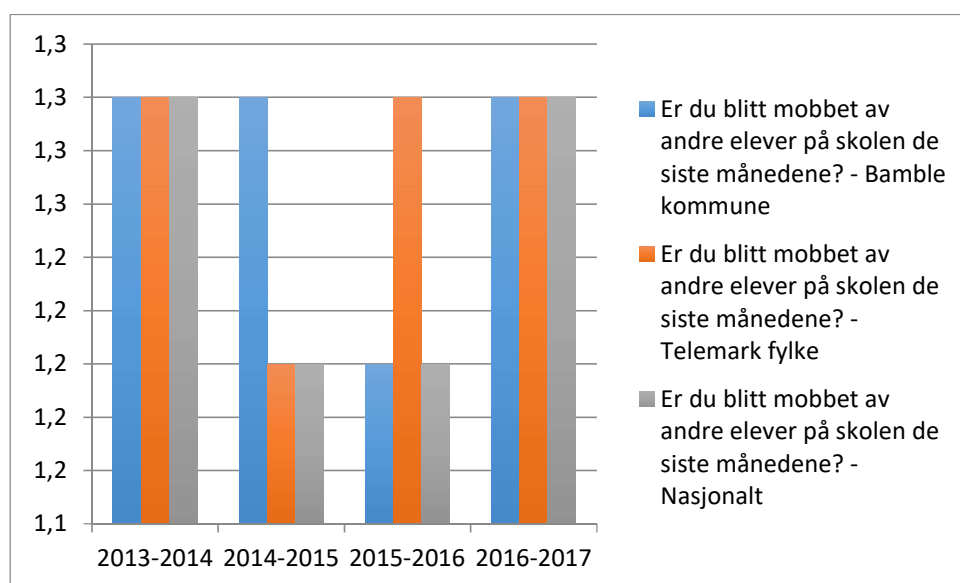
Figur 21. Trivsel 10. trinn. Skoleårene 2013-2014, 2015-2015, 2016-2017. Bamble, Telemark, landet. Skala 1-5, 5 er best score. Kilde: Skoleporten

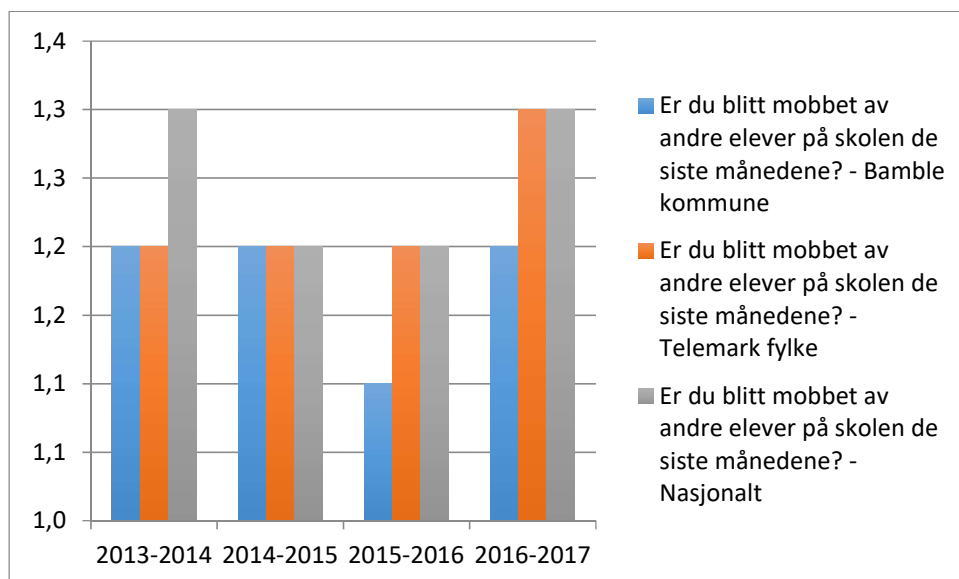
Mobbing 7. trinn: Andel elever på 7. trinn i Bamble som er blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene ligger nesten helt stabilt med Telemark og landet som helhet på 1,3 prosent de siste fire skoleårene frem til skoleåret 2016/2017.

Mobbing 10. trinn: Andel elever på 10. trinn i Bamble som er blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene ligger likt med eller noe lavere enn Telemark og landet som helhet de siste fire skoleårene. I skoleåret 2016/2017 oppga 1,2 prosent av 10.klassingene i Bamble at de var blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene. For landet som helhet og Telemark var andelen 1,3 prosent.

Figur 22. Andel elever som er blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene. 7. trinn. Skoleårene 2013-14 til 2016-17. Bamble, Telemark, landet. Kilde: Skoleporten.

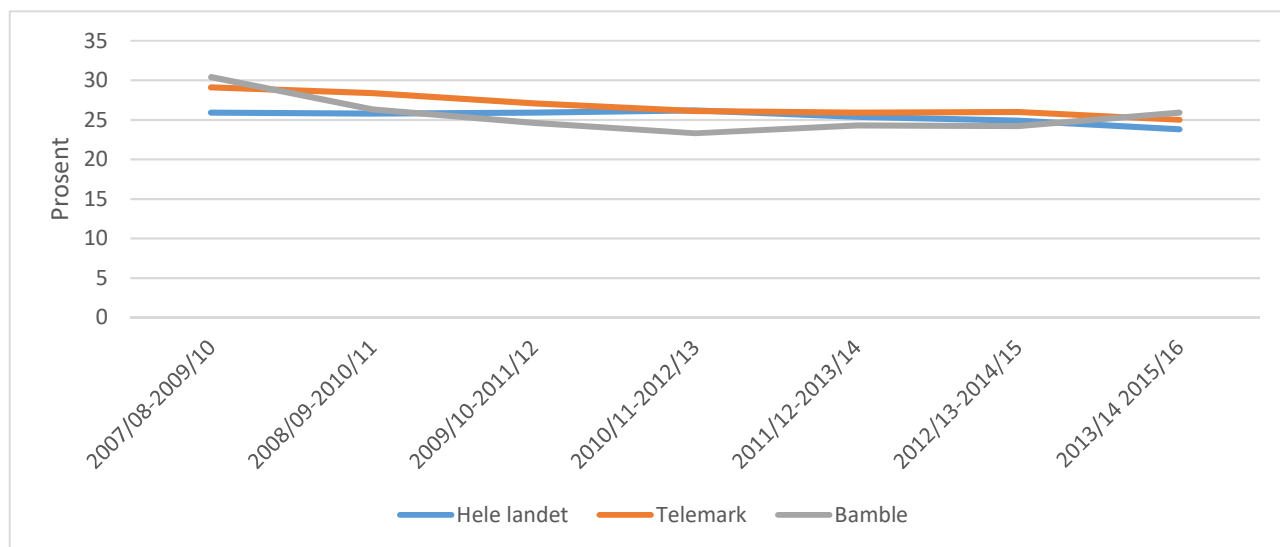
Figur 23. Andel elever som er blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene. 10. trinn. Skoleårene 2013-14 til 2016-17. Bamble, Telemark, landet.
Kilde: Skoleporten

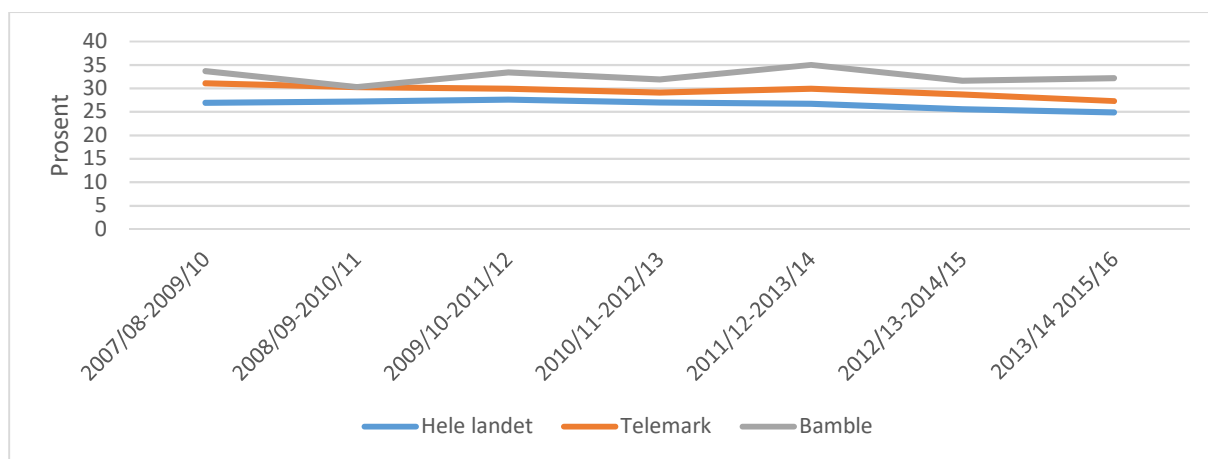
Andelen 5.klassinger i Bamble med leseferdigheter på laveste mestringsnivå ble redusert fra 30,4 prosent i skoleårene 2007/08 -2008/09 til 24 prosent i skoleårene 2012/13-2014/15. Man har i perioden etter dette frem til 2016 sett en svak økning av andelen elever med laveste mestringsnivå i leseferdigheter i Bamble til 25,9 prosent. Denne andelen har i landet som helhet sunket til 23,8 prosent.

Andelen 5.klassinger i Bamble med regneferdigheter på laveste mestringsnivå økte fra 30,3 prosent i skoleårene 2007/08 -2008/09 til 35 prosent i skoleårene 2011/12-2013/14. Deretter ble denne andelen redusert. Man ser nå en økning av andelen 5.klassinger på laveste mestringsnivå i regneferdigheter fra til 31,6 prosent for til 32,2 prosent for siste to skoleårene frem til 2016. I Telemark er andelen 27,3 prosent, mens denne andelen for landet som helhet de siste to årene er redusert fra 25,6 prosent til 24,9 prosent.

Figur 24. Andelen 5.-klassinger med leseferdighet på laveste mestringsnivå. Tre års glidende gjennomsnitt. Skoleårene 2007/08 til 2015/16. Prosent. Kilde: Kommune helsa

Figur 25. Andelen 5.-klassinger med regneferdighet på laveste mestringsnivå. Tre års glidende gjennomsnitt. Skoleårene 2007/08 til 2015/16. Prosent. Kilde: Kommune helsa

4.7 Helsestasjon og skolehelsetjeneste

For mange potensielt farlige sykdommer er vaksinasjon det mest effektive forebyggende tiltaket man kjenner. Vaksinasjonsdekning kan være til hjelp i vurdering av smittevernet i befolkningen samt vaksinasjonsprogrammets effektivitet. Ved et effektivt vaksinasjonsprogram med høy vaksinasjonsdekning vil det sirkulere lite smitte i befolkningen, og vil føre til at de uvaksinerte indirekte blir beskyttet. Dette kalles flokkimmunitet.

Vaksinasjonsdekningen blant barn i barnevaksinasjonsprogrammet er god i Bamble. Dette vil si at tilstrekkelig antall barn i Bamble er fullvaksinert slik at flokkimmunitet kan opprettholdes. Dette gjelder følgende vaksiner:

Difteri-vaksine

Hib-vaksine: vaksine mot *Haemophilus influenzae* type B

Kikhoste-vaksine

Mesling-vaksine

Kusma-vaksine

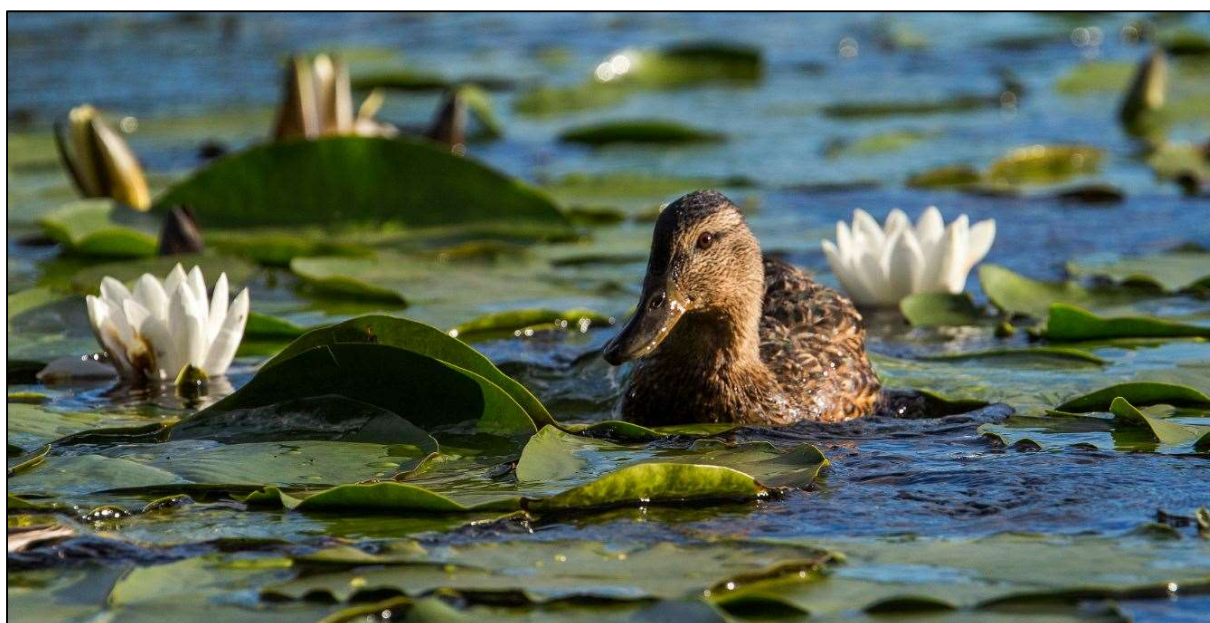
Vaksine mot røde hunder

MMR-vaksine: vaksine mot meslinger, kusma og røde hunder

Polio-vaksine

Stivkrampe-vaksine

Pneumokokk (for 2-åringer)

4.8 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser

	Status	Mulige årsaker	Mulige konsekvenser
Utdanningsnivå	I alderen 30-39 år har 80 prosent av befolkningen i Bamble i 2015 fullført videregående eller høyere utdanning som høyeste fullførte utdanning. Dette har ligget stabilt de siste 7 årene. For landet som helhet gjelder dette 82 prosent.	Det er godt tilbud av videregående skoler i Grenland, og det finnes også høyskole med mange ulike fagretninger. Bamble og Grenland har tradisjonelt vært et område med stor andel av industri, med behov for arbeidskraft uten høyere utdanning. Det har derfor vært god tilgang på godt betalte arbeidsplasser for personer uten høyere utdanning.	Selv om mange som ikke fullfører videregående skole har klart å skaffe seg jobb, krever et stadig tøffere arbeidsmarked høyere kvalifikasjoner ved ansettelser. Frafall kan derfor føre til at ungdom ikke kommer inn i arbeidslivet men ender med sosialytelser fra NAV. Dette vil kunne være negativt for den enkeltes personlige økonomi, sosiale kontakt med andre og mestringsfølelse. Man kan bli passivisert og er i risiko for å utvikle psykiske og fysiske helseplager. Samfunnsøkonomisk er det uheldig at ungdom ikke kommer i arbeid men blir mottagere av ytelse fra NAV.
Frafall i videregående opplæring	72 prosent av elevene fra Bamble som gikk ut av grunnskolen i skoleåret 2010-11 fullførte videregående opplæring. Det er en økt andel	Mulige årsaker til frafall: Psykiske eller psykososiale problemer, manglende motivasjon og mestring, skoletretthet, feilvalg, fysisk	Å gjennomføre videregående eller høyere utdanning gjør det lettere å skaffe arbeid i et arbeidsmarked preget av stadig høyere krav til kompetanse.

	elever de siste årene som fullfører videregående opplæring. Bamble ligger nær fylket og landet når det gjelder gjennomføring av videregående opplæring.	sykdom, vanskelige hjemmeforhold, rusproblemer. Det er også nær sammenheng med resultater i grunnskolen. Elever med mer en 30 grunnskolepoeng har nesten dobbelt så høy gjennomføringsgrad som elever med færre en 30 grunnskolepoeng. Frafall kan ha sammenheng med mangel på lærlingplasser, da Bamble kommune også har en høy andel elever på yrkesfaglig studieretning.	Industrien i Grenland tar også inn færre ansatte med lav kompetanse enn tidligere. Utdanning utover grunnskole gir høyere forventet levealder og bedre helse for mange.
Husholdningenes medianinntekt	Husholdningene i Bamble har 497 000 kr i medianinntekt. Dette er 55 000 kr høyere enn i Telemark, og 32 000 kr høyere enn i landet som helhet.	Siden husholdningene i Bamble i større grad enn ellers i landet består av flere personer, kan dette øke deres medianinntekt.	Mange husholdninger i Bamble har god økonomi, og dette kan gjøre det lettere å ta gode livsstilsvalg og sikre best mulig helse.
Husholdningenes samlede inntekt	Samlet inntekt i husholdningene i Bamble er noe høyere enn i Telemark og landet. 21 prosent av husholdningene i Bamble har samlet inntekt under 349 000 kroner og 42 prosent av husholdningene har inntekt over	Det at det er bor flere personer i hver husholdning i Bamble enn i Telemark og landet kan bidra til å forklare hvorfor samlet inntekt i husholdningene i Bamble er høyere.	Selv om det er færre husholdninger i Bamble med lav samlet inntekt enn i landet sliter likevel mange med dårlig økonomi som følge av lav inntekt. Denne belastningen kan oppleves større når man bor i en kommune der mange har god inntekt. Det at man i Bamble i stor grad bor blandet

	750 000 kroner i Bamble.		uavhengig av inntekt kan også føre til at det er lettere å sammenligne egen økonomi med dem man bor i nærheten av, går på skole eller jobb sammen med. Opplevelsen av at man har dårlig råd kan dermed føles sterkere i Bamble enn på steder der mange har lav inntekt. Lav inntekt er også en risikofaktor for dårlig fysisk og psykisk helse.
Barn i lavinntektsfamilier	Andelen barn i lavinntektsfamilier har økt fra 8 prosent i 2011 til 13,5 prosent i 2015. Dette ligger over landsgjennomsnittet på 11,9 prosent, men under fylkesgjennomsnittet.	Noe av økningen av andelen barn i lavinntektsfamilier kan sees i sammenheng med at Bamble har mange familier, spesielt flyktningfamilier, som har sosialhjelp som hovedinntekt. Dette forårsakes blant annet av noe økt arbeidsledighet og utfordringer rundt sysselsetting av flyktninger. Arbeidsledighet og uførhet blant foreldre i alle grupper av befolkningen vil kunne føre til lav inntekt i familien.	Med dagens stramme arbeidsmarked kan det være en økende utfordring for personer som står utenfor arbeidsmarkedet å komme inn i dette. Dette kan medføre dårlig familieøkonomi, og barn kan bli hindret i å delta på fritidsaktiviteter, ferier og andre opplevelser sammen med familie eller venner. Det vil også kunne forsterke barns følelse av dårlig økonomi dersom man går i klasse med eller er i samme miljø som barn fra familier med god økonomi. Dårlig økonomi i familien kan være en risikofaktor for lavere gjennomføring av videregående opplæring og

Barn forsørget av eneforsørgere	17,3 prosent av barn under 18 år i Bamble lever med aleneforsørger. Landsgjennomsnittet er 15 prosent.	Å være eneforsørger kan føre til at familien sliter med dårlig økonomi. Samlivsbrudd er den hyppigste årsaken til at familier har eneforsørger.	uheldige livsstilsvalg. Disse barna kan dermed være i risiko for å utvikle dårlig helse. Barn av eneforsørgere antas å være en potensielt utsatt gruppe, både økonomisk, sosialt og helsemessig.
Arbeidsledighet 18-30 år	Andelen arbeidsledige under 29 år i 2015 er på 3,6% i Bamble. Dette har stort sett ligget over landsgjennomsnittet de siste 20 år. Andelen helt ledige av alle langtidsledige (over 26 uker) under 30 år er på 18,8 prosent i juli 2017. Andelen har svingt kraftig gjennom året. Andelen arbeidssøkende under 30 år på tiltak varierer mye gjennom året. I oktober 2016 var	Frafall i videregående opplæring øker arbeidsledighet blant yngre mennesker. Dette henger blant annet sammen med at arbeidsgivere tar inn færre ansatte med lav kompetanse. Bamble og resten av Grenland har også fått et strammere arbeidsmarked med økt etterspørsel etter personer med høy kompetanse. En del personer i yngre aldersgrupper sliter også med psykiske eller fysiske helseplager som gjør det vanskeligere å komme inn på arbeidsmarkedet.	Det er en tendens til at flere unge står utenfor arbeidslivet. Langvarig arbeidsledighet kan ha negative helsekonsekvenser – først og fremst knyttet til psykiske plager og symptomer. Dette kan også føre til uførhet. Høy sysselsetting er en forutsetning for å sikre et bærekraftig velferdssamfunn, redusere sosiale forskjeller, forebygge fattigdom og oppnå likestilling. Det er derfor svært viktig å forebygge frafall fra videregående, og sette inn tiltak for å hjelpe dem tilbake til skole eller i arbeid. Det er viktig å hjelpe personer som har falt ut av arbeidslivet

	43 arbeids- søkende på tiltak. Dette er en fordobling i forhold til sommermånedene	Sesongvariasjoner i tiltaks plasser skyldes at mange tiltak settes i gang vinter og høst, mens sommer og ferietid er mindre aktive.	tilbake i arbeid gjennom blant annet ulike former for tilrettelegging eller tiltak. Dette kan forebygge sosial ulikhet i helse.
Arbeids- avklarings- penger (AAP)	Det har vært en liten økning på 0,5 prosent i andelen av alle unge under 30 år i Bamble som får AAP. Andelen i Bamble er nå 5,4 prosent. Dette ligger ca. 2 prosent over landsgjennomsnit- tet.	Personer som sliter med psykiske lidelser eller muskel- og skjelettlidelser står for størstedelen av dem som mottar arbeidsavklaringspe- nger. Mens det er flere med psykiske lidelser blant den yngre delen av befolkningen, er det flere blant eldre som sliter med muskel- og skjelettplager.	AAP kan gis ved minst 50 prosent nedsatt arbeidsevne, og sikrer personen livsopphold i en midlertidig periode. Det må være en viss utsikt til å forbedre arbeidsevnen, gjennom behandling, arbeidsrettede tiltak eller oppfølging fra NAV. Målet er at personen skal klare å skaffe eller beholde arbeid i løpet av perioden med AAP. Dersom personen ikke kan fungere i arbeid vil det være aktuelt å søke om uførepensjon. Det anses som svært viktig for den enkeltes fysiske og psykiske helse og samfunnets økonomi at yngre mennesker kommer inn i arbeidslivet.
Sykefravær og uføretrygd	Legemeldt sykefravær er 5,2% i mai 2016. Andelen uføretrygdete personer under 44 år er svakt stigende. I 2015 var 4,3% av denne	Årsakene til sykmelding og uførhet er komplekse og sammensatte. Dette kan blant annet innebære ulike fysiske og psykiske sykdommer, belastninger i	Økning av andelen uføre under 44 år vil føre til at flere vil stå utenfor arbeidslivet i lengre tid. Dette kan medføre konsekvenser som ensomhet, dårlig økonomi og ytterligere redusert

	aldersgruppen uføretrygdet. Dette er over landsgjennomsnittet på 2,6 prosent	livssituasjon, livsstilsfaktorer, usikker arbeidssituasjon, lavt utdanningsnivå, holdninger og praksis til sykmelding og uføretrygd, bortfall av arbeid for innbyggere uten høyere utdanning.	fysisk og psykisk helse. Andelen unge uføre vil sannsynligvis øke. Økte trygdeutbetalinger har samfunnsøkonomiske konsekvenser.
Trivsel på skolen	Det har vært en positiv utvikling i trivsel på skolen blant elever på 7. trinn i Bamble de siste tre skoleårene. På en skala for trivsel fra 1-5 scorer elever på 7. trinn 4,5 i skoleåret 2015-2016, dette er en økning på 0,2 fra skoleåret 2013-2014. Det har også vært en positiv utvikling i trivsel på skolen blant elever på 10. trinn i Bamble de siste tre skoleårene. Trivselen i Bamble er også høyere enn i fylket og landet. På en skala for trivsel fra 1-5 scorer elever på 10. trinn i Bamble 4,4 i skoleåret 2015-2016.	Trivsel på skolen har sammensatte og komplekse forklaringer. Trivsel vil kunne påvirkes av skolemiljø, læringsmiljø, hjemmemiljø og individuelle faktorer. Økt trivsel kan også ha sammenheng med skolenes deltagelse i programmet respekt.	God trivsel på skolen vil kunne øke motivasjon og elevprestasjoner, gi bedre selvbylde, økt mestringsfølelse og forebygge psykiske plager blant barn og unge. Trivsel i skolen vil også kunne motvirke frafall i videregående skole. Videre kan skoletrivsel knyttes til livstilfredshet, spesielt for jenter (Danielsen m.fl, 2009).
Mobbing på skolen	Andelen 7. klassinger i Bamble som har opplevd mobbing	Mobbing har sammensatte og komplekse årsaker. Dette kan skyldes	Mobbing er en vesentlig individuell risikofaktor for psykiske lidelser.

	fra medelevene de siste månedene varierer mellom 1,2% og 1,3% i de siste års mobbeundersøkelser. Dette ligger likt med landsgjennomsnittet. Andelen 10. klassinger i Bamble som har opplevd mobbing fra medelevene de siste månedene varierer mellom 1,1% og 1,2% de siste 4 skoleårene. Dette er likt landsgjennomsnittet.	forhold avhengig av skolemiljø, læringsmiljø, hjemmemiljø og individuelle faktorer.	Barn som mobbes har opptil sju ganger høyere risiko for psykiske plager som engstelse, depresjon, ensomhet og rastløshet, enn barn som ikke mobbes. Blant barn og unge som mobbes er også kroppslige helseplager som hodepine, ryggsmertor, "vondt i magen" og svimmelhet, dobbelt så vanlig som blant andre barn. Jo oftere et barn blir mobbet jo større er risikoen for helseplager (Nordhagen 2005). Mobbing vil også kunne føre til dårlig skoletrivsel, lavere skoleprestasjoner og frafall fra videregående opplæring.
Elev-prestasjoner	Andelen 5.klassinger som har leseferdigheter på laveste mestringsnivå er 25,9%. Dette antallet varierer noe fra år til år. Andelen femteklassinger på laveste ferdighetsnivå i regning er 32,2 prosent. Dette er lavere enn landsgjennomsnittet.	Skolen har iverksatt tiltak og prosjekter for å forbedre elevenes leseferdigheter og læringsmiljø. I utfordringsnotatet til enhet for skole og barnehage er dette egne fokusområder i barnehage og skole. Det er mulig at tiltak for å iverksette bedre læringsmiljø og regneferdigheter i skolen har bidratt til bedre matematikkferdigheter.	Å kunne lese er en verdi i seg selv, for opplevelse, engasjement og identifikasjon. Det er også et nødvendig grunnlag for læring i de fleste fag. Lave prestasjoner i lesing og regning vil øke sannsynligheten for frafall i skolen. Regning er en basisferdighet som er viktig for å fullføre videre utdanningsløp og som i stor grad inngår i arbeidslivet. Praktisk regning er også viktig å

	tet på 24,9 prosent.	ter. Skolen iverksetter også tiltak om å benytte regning i alle fag.	beherske for å mestre ulike hverdagslige situasjoner.
Helsestasjon og skolehelse-tjeneste	Det er tilstrekkelig høy deltagelse i vaksinasjonsprogrammet for barn i Bamble til at de uvaksinerte blir beskyttet.	God vaksinasjonsdekning kan skyldes at store deler av befolkningen i Bamble er positive til å la sine barn vaksineres. I tillegg gir helsesøster-tjenesten informasjon til foreldre om vaksinasjon og følger opp med innkallinger til vaksinasjon på riktige tidspunkt.	For mange potensielt farlige sykdommer er vaksinasjon det mest effektive forebyggende tiltaket man kjenner. Ved et effektivt vaksinasjonsprogram med høy vaksinasjonsdekning vil det sirkulere lite smitte i befolkningen, og vil føre til at de uvaksinerte indirekte blir beskyttet. Dette kalles flokkimmunitet.

5. FYSISK, BIOLOGISK, KJEMISK OG SOSIALT MILJØ

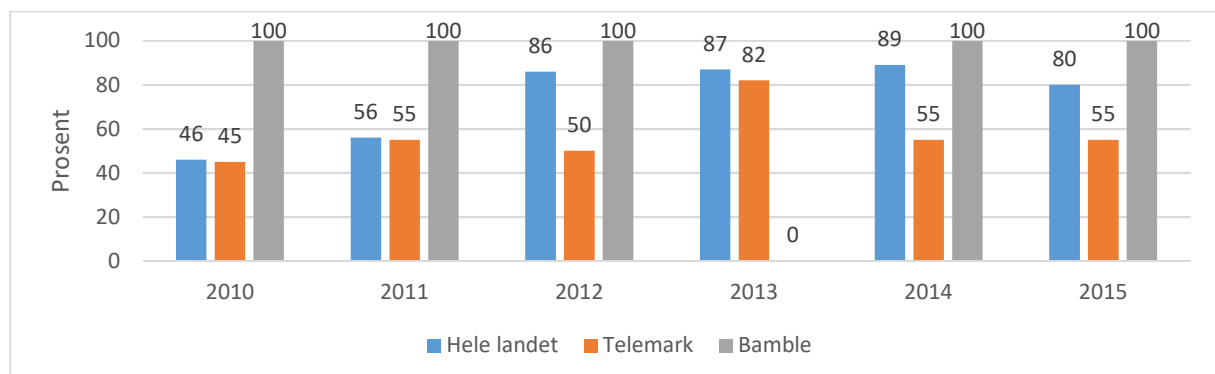
5.1 Drikkevannskvalitet

Bamble har svært godt drikkevannskvalitet. I 2015 var det tilfredsstillende analyseresultater for 100 % av innbyggerne som var tilknyttet vannverk i Bamble. I landet som helhet har 80 prosent tilfredsstillende analyseresultater for drikkevannskvalitet, mens i Telemark har bare 55 prosent dette.

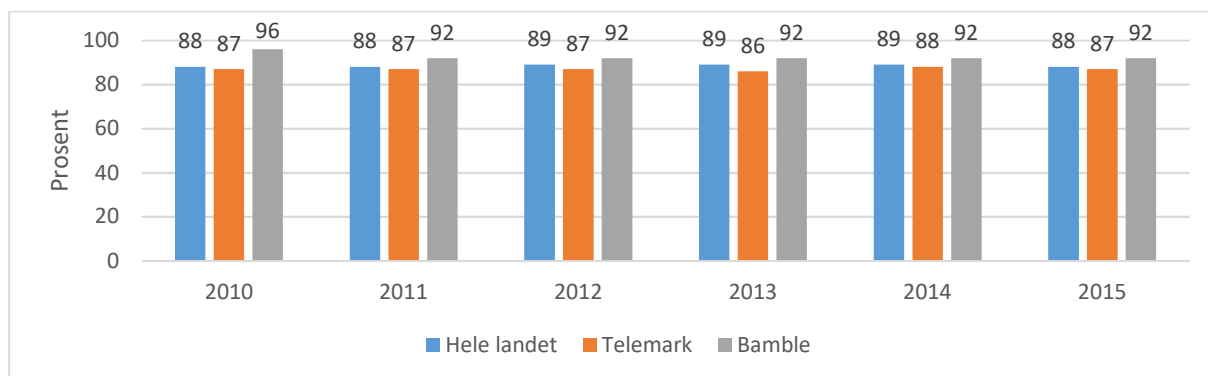
Med *tilfredsstillende resultater* menes: Overskridelse av grenseverdien kan godtas i inntil 5 % av prøvene. Minst 12 prøver av E.coli/koliforme bakterier må være rapportert. I tillegg skal det være stabil leveranse, dvs. under 30 minutter ikke-planlagte avbrudd i året.

I Bamble er 92 prosent av innbyggerne tilknyttet rapporteringspliktig vannverk i 2015. Dette er 4 prosent over landsgjennomsnittet.

Figur 26. Andelen innbyggere som er tilknyttet vannverk med tilfredsstillende analyseresultater med tanke på E.Coli og med tilfredsstillende leveringsstabilitet 2015. Kilde: Kommunehelsa

Figur 27. Andelen innbyggere som er tilknyttet rapporteringspliktig vannverk. Prosent. 2015. Kilde: Kommunehelsa

5.2 Inneklima skoler og barnehager

Betydning for helsen:

Barn og unge bruker mye av sin tid i barnehage og på skole. Det er derfor av stor betydning at byggene er i god teknisk stand og at barna trives. Alle skoler og barnehager skal ha helsekvaliteter som sikrer barna sunne omgivelser. Dette gjelder faktorer som inneklima/luftkvalitet, belysning, lydforhold, sanitære forhold, psykososiale forhold og sikkerhet. Miljørettet helsevern i Grenland har ansvar for å godkjenne alle skoler og barnehager i de 6 grenlandskommunene Bamble, Drangedal, Kragerø, Porsgrunn, Siljan og Skien. For å få godkjenning må skoler og barnehager oppfylle kravene i forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.

Kommunevis status/risikovurdering

Tilsyn i skoler og barnehager gjennom mange år, har vist at standarden på byggene blir bedre. Kommunene har blitt flinkere til å kartlegge vedlikeholdsbehovet, bevilge penger til vedlikehold og å holde byggene i god teknisk stand. Standarden i Bamble er gjennomgående god.

Oversikt over godkjenningsstatus i barnehager og skoler i Bamble kommune pr. 01.06.2016 Kilde: Miljørettet helsevern Grenland

Ant. barnehager	13	Ant. godkjente	13	Ant. ikke godkjente	0
Ant. skoler	7	Ant. godkjente	7	Ant. Ikke godkjente	0
Ant. vgs.	1	Ant. godkjente	0	Ant. Ikke godkjente	1

5.3 Legionella

Betydning for helsen:

Legionellabakterien er årsak til legionærsykdom og Pontiacfeber og smitter ved at man puster inn små vanndråper (aerosoler) fra infiserte vannsystemer. Eldre og personer med nedsatt immunforsvar er mest utsatt for smitte. De siste årene har flere blitt oppmerksomme på sykdommen og antall meldte tilfeller har økt. Kjøletårn, ulike luftscrubbere, boblebad og innendørs fonter anses som høyrisikoanlegg for spredning av legionellainfisert aerosol til omgivelsene. Likevel er de fleste tilfellene av legionærsykdom sporadiske og sannsynligvis forårsaket av smitte fra dusjen hjemme. (Helsetilstanden i Norge, Folkehelseinstituttet, 2010).

Miljørettet helsevern i Grenland har kartlagt omfanget av risikoinnretninger i Bamble kommune. Følgende anlegg er registret pr. 01.06.2016

	Bamble	Merknader
Kjøletårn	0	
Scrubbere	2 stk	Ineos
Boblebad	3 stk	Quailty Skjærgården hotell og badepark

I tillegg har man oversikt over dusjanlegg i idrettshaller, skoler (garderobeanlegg) og sykehjem.

Det jobbes med å registrere alle anlegg som har en høy risiko for å spre legionellaforurenset aerosol til omgivelsene (eks: kjøletårn og luftscrubbere) eller som kan ramme mange mennesker (eks. boblebad) i kommunens kart. I en utbruddssituasjon vil kartregistreringen kunne benyttes til å utarbeide spredningsdiagram.

5.4 Radon

Tema: Radon

Radon er en usynlig og luktfri gass, som dannes kontinuerlig i jordskorpa. Utendørs vil radonkonsentrasjonen normalt være lav, og helsefare oppstår først når gassen siver inn og oppkonsentreres i vårt innemiljø. Viktige faktorer som påvirker radonkonsentrasjonene i inneluft er byggets konstruksjon og tetthet mot byggegrunnen, ventilasjon, geologiske forhold, og klima. Oppvarming av bygninger i vinterhalvåret fører til at varm luft stiger opp og at et undertrykk dannes i de laveste etasjene. I en bygning som ikke er tett mot grunnen, og der det er trykkforskjell mellom jordlufta i byggegrunnen og inneluften, vil den radonholdige jordlufta kunne strømme inn og gi forhøyede konsentrasjoner i inneluften. Områder med løsmasser og berggrunn som inneholder radiumrike bergarter som for eksempel alunskifer, granitter og pegmatitter vil kunne føre til svært høye radonnivåer innendørs.

(Kilde: Statens strålevern).

Betydning for helsen

Radon i inneluft øker risikoen for lungekreft. Risikoøkningen bestemmes av hvor lang tid man utsettes for radon og av hvor høyt radonnivået er.

Det finnes ingen nedre terskelverdi for når radon gjør skade. Risikoen er høyest for de som aktivt røyker eller har røykt. Risikoen ved radoneksponering er nemlig rundt 20 ganger større for røykere enn for personer som aldri har røykt, men risikoen er også betydelig for ikke-røykere.

(Kilde: Statens strålevern).

Normer/grenseverdier/standarder

Alle bygningen bør ha så lave radonnivåer som mulig og innenfor anbefalte grenseverdier. Strålevernforskriften stiller krav om at barnehager, skoler og utleieboliger skal tilfredsstille følgende krav:

- Tiltaksgrense på 100 Bq/m³
- Så lave nivåer som mulig – tiltak kan også være aktuelt under tiltaksgrensen
- Maksimumsgrenseverdi på 200 Bq/m³

Statens strålevern gjennomførte i 2000/2001 en kartlegging av radon i Bamble. En andel på 7 % av kommunens husstander deltok i kartleggingen, og det ble funnet at 1,5 % av disse har en radonkonsentrasjon som er høyere enn anbefalt tiltaksnivå på 200 Bq/m³ luft.

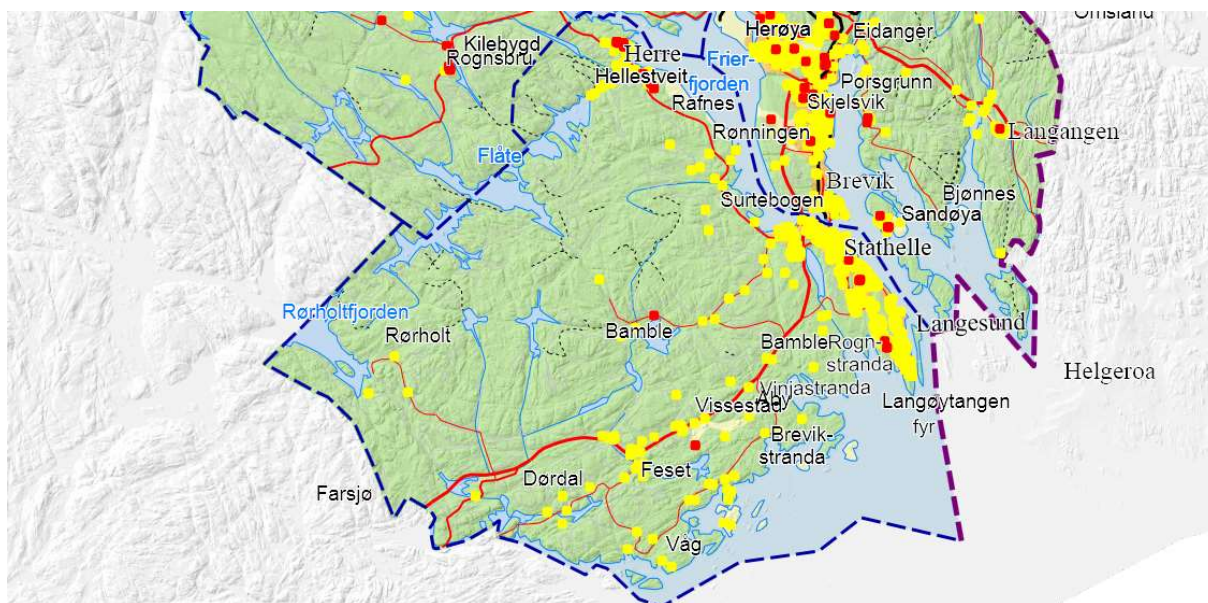
På Herre ligger mellom 5 % og 20 % av målingene over tiltaksgrensen, noe som tilsier en middels høy sannsynlighet for forhøyde radonverdier. I dette området bør det gjøres oppfølgende målinger i utvalgte boliger.

I de resterende delene av Bamble kommune kan man anslå en lav sannsynlighet for forhøyde radonverdier, da under 5 % av målingene ligger over 200 Bq/m³.

Kommunens arbeid kan i disse områdene begrenses til generell informasjon og veiledning til innbyggerne.

(Kilde: Statens strålevern).

Miljørettet helsevern i Grenland og Bamble kommune gjennomførte i tidsrommet 2012 – 14 en ny kartlegging av radon og resultatene fra denne kartleggingen er lagt inn i kommunens [webkart](#).

5.5 Vannkvalitet friluftsbad

Bamble er rikt på kyststrekninger, innsjøer og vassdrag som ligger godt til rette for bading. Ved de fleste badeplasser er vannkvaliteten så god at risikoen for å bli syk ved bading er svært liten. Enkelte områder mottar imidlertid punktutslipp eller diffuse utslipp av avløpsvann fra omliggende bebyggelse, industri eller jordbruk, og påvirkningen kan variere med varierende strømningsforhold gjennom døgnet. Slike påvirkninger kan gi både direkte synlige forurensninger og økt næringstilførsel, som kan gi opphav til algeoppblomstringer, samt mulighet for overføring av smittsomme sykdommer dersom vannet svelges. I tillegg kan slike forurensninger gi sårinfeksjoner/slimhinneinfeksjoner eller fremkalle hudirritasjoner/allergiske reaksjoner ved hudkontakt under bading.

Betydning for helsen:

Den helsemessige gevinsten av å være aktiv i vann er mye større enn risikoen for å bli syk av badevannet. Det å opprettholde og tilrettelegge for gode badeplasser er et viktig bidrag til fysisk aktivitet, særlig hos barn og unge. Badestrendene har også betydning som sosial møteplass.

Risikoen for å pådra seg sykdom ved bading i friluftsbad i ferskvann eller saltvann anses normalt som liten i Bamble fordi det finnes mange egnede badeplasser med liten forurensning. Det er kun i spesielle tilfeller dersom badingen foregår i nærheten av kloakkutslipp og i tilfeller av ukontrollerte utslipp av avløpsvann eller vann fra forurensete overvannssystemer at risikoen for smitte må anses som forhøyet. På grunn av stabile gode prøveverdier på vannkvalitet over flere år samt behov for endringer i ressursbruk er det besluttet fra sentralt hold at målinger av vannkvalitet skulle avsluttes fra 2013.

Normer/grenseverdier/standarder

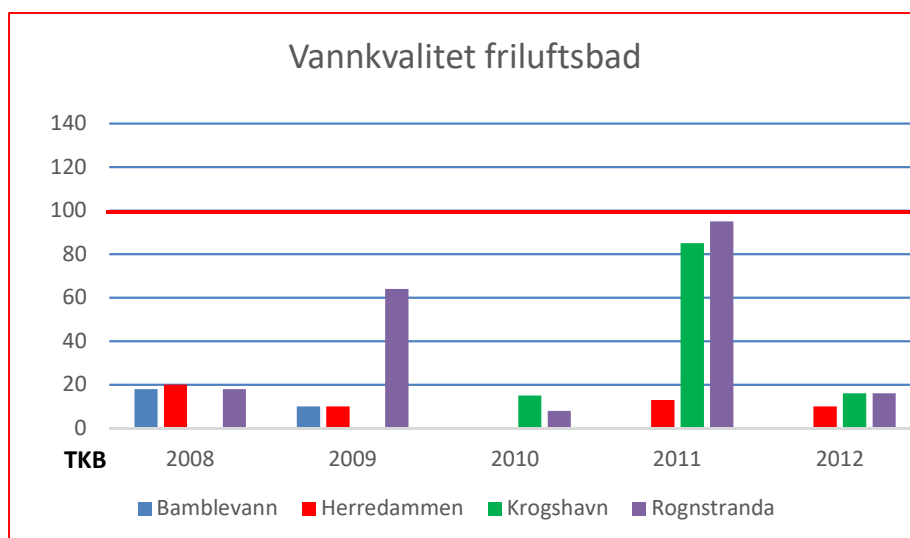
Det er fastsatt normer for vannkvalitet ved friluftsbad i Norge. Disse normene ligger til grunn for helsemyndighetens vurdering av vannkvaliteten:

Gradering	TKB*/100 ml vann
God vannkvalitet	< 100
Mindre god vannkvalitet	100 - 1000
Ikke akseptabel vannkvalitet	> 1000

*Termotolerante koliforme bakterier (TKB)

Figur 28. Vannkvalitet friluftsbad Bamble 2008-2012. Kilde Miljørettet helsevern Grenland.

Figuren viser vannkvaliteten målt som TKB. Grensen for god vannkvalitet er markert med rød strek.

5.6 Luftkvalitet ute

Biltrafikken er den viktigste kilden til luftforurensninger i byer og tettsteder. En vesentlig del av NO₂- og CO utslippene stammer fra bilparken, og omtrent halvparten av svevestøvet på landsbasis er generert av biler. Luftforurensningen i byer og tettsteder har endret karakter og sammensetning i løpet av de siste 10-20 årene. På 1960/-70-tallet var luftforurensningene dominert av utslipp fra fyringsanlegg og industri. Fra begynnelsen av 1980-årene tok biltrafikken gradvis over som den viktigste kilden til de lokale luftforurensningene i byene våre, og i dag er bidragene fra biltrafikken helt dominerende.

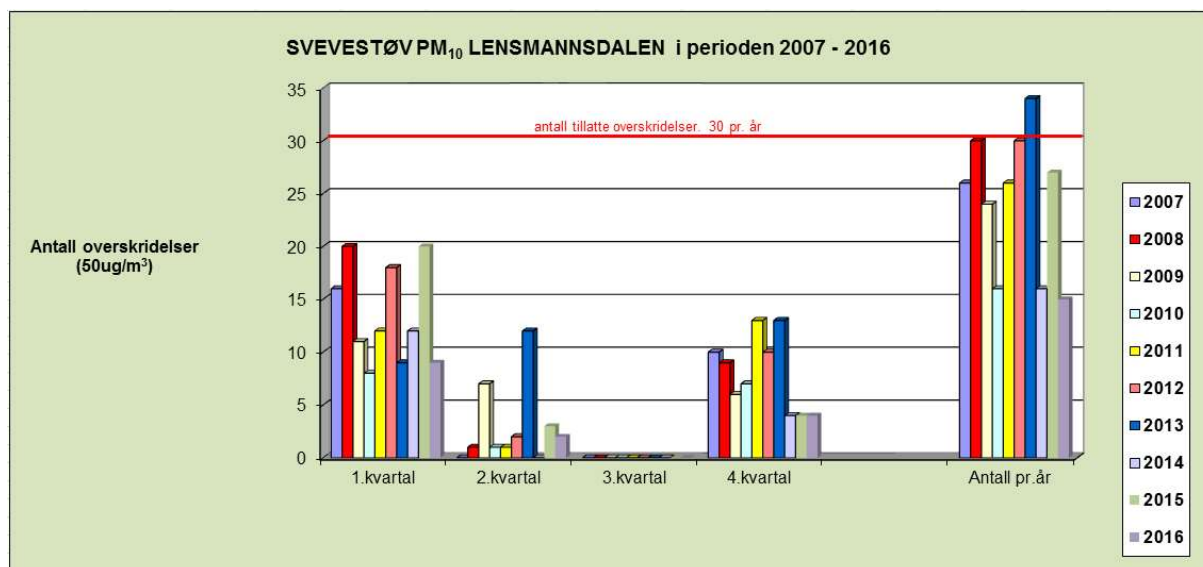
Betydning for helsen:

En rekke undersøkelser har vist sammenheng mellom nivået av byluftpartikler og forekomst av helseeffekter både i luftveiene og hjerte-karsystemet. Svevestøv fra trafikk er en blanding av forbrenningspartikler, mineralpartikler og ulike typer partikler dannet ved slitasje av kjøretøy, spesielt fra dekk og bremser.

Den lokale luftkvaliteten i Grenlandsområdet overvåkes av fem målestasjoner plassert på ulike steder i kommunene. Overvåkingen er et samarbeid mellom Statens vegvesen, industrien i Grenland og kommunene Bamble, Porsgrunn og Skien.

Det er tidvis overskridelser av grenseverdier for svevestøv langs de mest trafikkerte vegene i Grenlandsområdet. Figuren under viser årsvariasjoner av svevestøv. De fleste overskridelsene skjer i 1. kvartal, i forbindelse med at snøen/isen langs vegene smelter, vegene blir bare og tørre, og støv generert fra piggdekk virvles opp. Straks sommerdekkene kommer på, er det nedgang i partikkelnivået. Det er også en opphopning av overskridelser mot slutten av året, i 4. kvartal.

Figur 29. Antall overskridelser av svevestøv PM₁₀ for årene 2007 – 2016

5.7 Støy

Tema: Støy

Støy defineres som uønsket lyd og virker negativt på helse både i form av mulig hørselskade, søvnproblemer og stressrelaterte helseplager. Støy kan være en kilde til mistriksel. Fravær av støy, dvs vellyd eller stillhet, er en viktig livs- og miljøkvalitet.

Det er mange kilder til støy bla, transportsektoren (veg, bane, båt, fly), produksjonsvirksomhet (industri, verksteder o.l) næringsvirksomhet (forretning ol) og fritidsaktiviteter (musikkarrangementer, treningsstudio, ballbinger/scateboardramper osv).

I Bamble kommune er det i hovedsak støy forårsaket av fritidsaktiviteter (musikkarrangementer) og industristøy som dominerer. Generelt kan mange støykonflikter unngås gjennom god areal- og byggesaksplanlegging.

I Langesund sentrum er det en rekke utsteder der det arrangeres utendørs konserter eller spilles musikk via høgtaleranlegg utendørs. Naboer til de ulike utestedene har klaget på støy og andre ulemper disse arrangementene fører med seg. Av hensyn til beboerne i Langesund sentrum, fastsatte Fylkesmannen i Telemark i vedtak datert 01.03.2010 et eget reglement for støy fra konsertvirksomheten ved Wrightegaarden inkludert all utendørs konsertvirksomhet i Langesund sentrum. I vedtaket fra Fylkesmannen begrenses antall konserter som kan arrangeres i Langesund sentrum i perioden fra 01.06 – 31.08 og det er fastsatt støygrenser som arrangøren må overholde.

Støy fra industri- og produksjonsbedrifter er mange steder et økende problem. Årsaken er gjerne endret arealbruk og fortetting. Der nye boliger etableres nært opptil eksisterende industri eller ny industri legges for nær eksisterende bolig, oppstår det ofte konflikter i ettertid. Retningslinje for behandling av støy i arealplanleggingen anbefaler at man unngår å etablere støyfølsomme bygg (boliger, barnehager, skoler eller helseinstitusjoner) i rød støysone og at det stilles krav til avbøtende tiltak dersom man må bygge støyfølsomme bygg i gul sone.

I Bamble kommune har det vært og er det en del klager på støy fra eksisterende virksomhet der driften er endret enten ved vesentlig utvidelse av arbeidstiden (kvelds- og/eller helgeskift) og/eller endringer i arbeidsoperasjoner.

5.8 Friluftsliv

Friluftsliv har en særstilling som fritidsaktivitet i den norske befolkningen. Gange er den vanligste fysiske aktiviteten i alle aldersgrupper, og fotturer i skog og mark er den suverent største aktiviteten som to tredeler av befolkningen driver med. Friluftsliv og naturkontakt gir i tillegg til fysisk aktivitet, mulighet for avstressing, ro og stillhet. Naturen er også en god arena for sosial kontakt og fellesskap. Det er godt dokumentert at friluftsliv og naturkontakt er viktig i forebygging og behandling av ulike psykiske lidelser som depresjon og angst (St. meld. Nr. 19 (2014-2015)).

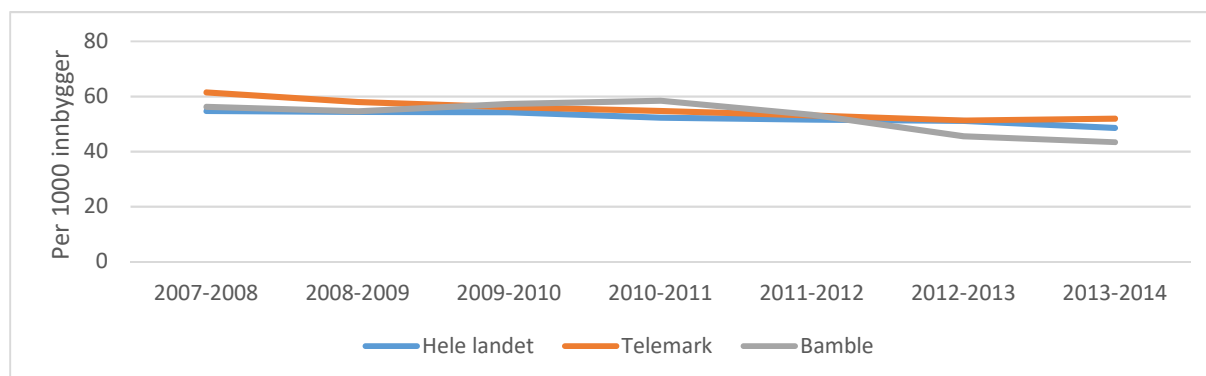
Det er gjennomgående god tilgang på friluftslivsområder i hele Bamble. Bamble har flotte varierte turområder med god tilgjengelighet til både vann, sjø og skog. Kyststien, lysløyper og skogsbilveier gir gode muligheter for turer og sykling. Kommunen har et mangfold av bade og fiskemuligheter.

5.9 Kriminalitet

Anmeldte lovbrudd i Bamble er redusert fra 58,5 tilfeller pr 1000 innbygger i årene 2010-2011 til 43,4 tilfeller pr 1000 innbygger i årene 2013-2014. I samme periode har det også vært nedgang i antall anmeldte lovbrudd i Telemark og landet som helhet, men denne har vært svakere enn i Bamble. Antallet anmeldte lovbrudd i Bamble er lavere enn i Telemark og landet for øvrig med ca. 8 færre tilfeller i Bamble pr 1000 innbygger.

Den vanligste formen for lovbrudd i Bamble er vinningskriminalitet, etterfulgt av trafikkriminalitet og narkotikakriminalitet.

Figur 30. Anmeldte lovbrudd (unntatt forseelser) i Bamble, Telemark og landet som helhet. 2007-2014. To års glidende gjennomsnitt. Kilde: SSB

5.10 Kulturtilbud

I 2016 deltar 261 barn og unge i kulturskolen. Dette utgjør 15,9 % av grunnskoleelevene, og målet er å øke dette til 19%. Andelen gutter er 28%, mens målet er en andel gutter på 40%. Når det gjelder innvandrerbarn er andelen 12,3%. Det deltar noen barn eller unge med sterkt nedsatt funksjonsevne, men målet er at dette skal økes til 2% i 2017. I 2016 fikk 11 elever friplass.

«Ungdata 2015» viser at bare 40 prosent av ungdommer i Bamble opplever at kulturtilbudet til ungdom i området der de bor, slik som kino, konsertscener, bibliotek eller liknende, er svært godt eller nokså godt.

Figur 31. Fordeling av ulike brukere av kulturskolen 0-19 år 2011-2016, samt mål for 2017.

ELEVER, 0-19 år	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Mål 2017
Gutter*	73	114	110	94	71	73	
Jenter*	234	170	244	225	226	188	
Total*	307	284	354	319	297	261	350
Andel elever av grunnskoleelever totalt*	16,4 %	15,3 %	16,0 %	15,0 %	15,0 %	15,9 %	19,0 %
Andel gutter*	24 %	40 %	31 %	29 %	31,4 %	28 %	40 %
Innvandrere**	3	3	6	11	22	32	
Andel innvandrere**	1,0 %	1,1 %	1,7 %	3,5 %	7,4 %	12,3 %	2,50 %
Elever med lav elevavgift/friplass**	0	3	2	4	7	11	
Andel med lav elevavgift/friplasser**	0,0 %	1,1 %	0,6 %	1,3 %	2,3 %	4,2 %	4 %
Barn og unge med sterkt nedsatt funksjonsevne**	0	0	0	0	0	2	7
Andel barn og unge med sterkt nedsatt funksjonsevne**	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,8 %	2,0 %

5.11 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser

Utfordring	Status	Mulige årsaker	Mulige konsekvenser
Drikkevanns-kvalitet	I 2015 var det tilfredsstillende analyseresultater for 100 % av innbyggerne som var tilknyttet vannverk i Bamble. Nye Flåte vannbehandlings-anlegg ble tatt i bruk i 2014 og drikkevannet har nå også en barriere mot parasitter og sporer. Bamble har forholdsvis nytt vann- og avløpsnett. Ca 40% av hyttene i Bamble er tilknyttet vann og avløpssystem.	Bamble har effektivt renseanlegg. Det utføres oppgraderinger av vann- og avløpsnettet i Bamble. Både kommunale og private vann- og avløpssystemer er utbygd. Disse tilkoples kommunale anlegg der dette er mulig.	God drikkevannskvalitet forebygger sykdom. Drikkevann fritt for smittestoffer er en vesentlig forutsetning for folkehelsen, og E. coli er en av de mest sentrale parametere for kontroll. E. coli er en tarmbakterie som indikerer fersk fekal forurensing.
Legionella	Det jobbes med å registrere alle anlegg i Bamble som har en høy risiko for å spre legionellavirus til mange mennesker.	Kjøletårn, ulike luftscrubbere, boblebad og innendørs fonter anses som høyrisikoanlegg for spredning av legionellainfiserte vanndråper til omgivelsene. De fleste tilfellene av legionærsykdom sporadiske og sannsynligvis forårsaket av smitte fra dusjen hjemme.	Legionellabakterien er årsak til legionærsykdom og Pontiacfeber og smitter ved at man puster inn små vanndråper fra infiserte vannsystemer. Eldre og personer med nedsatt immunforsvar er mest utsatt for smitte. Det foretas jevnlige målinger av alle anlegg i Bamble som har en høy risiko for å spre legionellavirus til mange mennesker.

Radon	Selv om det er få steder målinger av radongass er over tiltaksgrensen i Bamble, finnes det noen områder med forhøyede verdier av radon.	Viktige faktorer som påvirker radonkonsentrasjonene i inneluft er byggets konstruksjon og tetthet mot byggegrunnen, ventilasjon, geologiske forhold og klima.	Radon i inneluft øker risikoen for lungekreft. Risikoøkningen bestemmes av hvor lang tid man utsettes for radon og av hvor høyt radonnivået er. Bamble kommune har foretatt og følger opp radonmålinger i alle kommunale bygg og kommunale boliger. Tiltak iverksettes der verdiene er over tiltaksgrensen.
Vannkvalitet frilutsbad	Målinger av vannkvalitet på badeplasser i ferskvann og saltvann i Bamble viser over flere år stabile gode verdier.	Risikoen for å pådra seg sykdom ved bading i frilutsbad i ferskvann eller saltvann anses normalt som liten i Bamble fordi det finnes mange egnede badeplasser med liten forurensning. Det skyldes blant annet godt utbygd avløpsnett.	Den helsemessige gevinsten av å være aktiv i vann er mye større enn risikoen for å bli syk av badevannet. Det å opprettholde og tilrettelegge for gode badeplasser i kommunen er et viktig bidrag til fysisk aktivitet, særlig hos barn og unge. Badestrendene har også betydning som sosial møteplass.
Luftkvalitet ute	Luftkvaliteten ute i Bamble er i all hovedsak god. Største utfordringen med luftkvaliteten i Bamble er rundt de største trafikkerte veiene som E-18 når det er stor trafikk.	Forurensning som følge av biltrafikk forårsakes hovedsakelig av svevestøv som følge av bruk av piggdekk om vinteren, samt avgasser som NO ₂ - og CO utslipp.	En rekke undersøkelser har vist sammenheng mellom nivået av byluftpartikler og forekomst av helseeffekter både i luftveiene og hjerte-karsystemet.
Støy	Enkelte boområder i Bamble har utfordringer knyttet til støy.	I Bamble har det vært og er det en del klager på støy fra uteliv i Langesund og eksisterende næringsvirksomhet der driften er endret enten ved vesentlig utvidelse av arbeidstiden (kvelds- og/eller helgeskift)	Støy virker negativt på helse både i form av mulig hørselskade, søvnproblemer og stressrelaterte helseplager. Støy kan være en kilde til mistriivsel. Fylkesmannen i Telemark har vedtatt

		og/eller endringer i arbeidsoperasjoner. Fortetting og nybygg i nærhet av eksisterende næringsvirksomhet kan også føre til støyutfordringer.	et eget reglement for støy fra konsertvirksomheten ved Wrightegaarden inkludert all utendørs konsertvirksomhet i Langesund sentrum. I vedtaket fra Fylkesmannen begrenses antall konserter som kan arrangeres i Langesund sentrum i perioden fra 01.06 – 31.08 og det er fastsatt støygrenser som arrangøren må overholde. Retningslinje for behandling av støy i arealplanleggingen anbefaler at man unngår å etablere støyfølsomme bygg (boliger, barnehager, skoler eller helseinstitusjoner) i rød støysone og at det stilles krav til avbøtende tiltak dersom man må bygge støyfølsomme bygg i gul sone.
Friluftsliv	Friluftsliv har en særstilling som fritidsaktivitet blant befolkningen i Bamble.	Det er gjennomgående god tilgang på friluftslivsområder i hele Bamble. Dette gir gode muligheter for fotturer i skog og mark, sykling, fiske, padling og andre friluftaktiviteter.	Friluftsliv og naturkontakt gir i tillegg til fysisk aktivitet, mulighet for avstressing, ro og stillhet. Naturen er også en god arena for sosial kontakt og fellesskap. Det er godt dokumentert at friluftsliv og naturkontakt er viktig i forebygging og behandling av ulike psykiske lidelser som depresjon og angst

Kriminalitet	Nedgang i anmeldte lovbrudd i Bamble i perioden 2013-2014.	Kriminalitet har mange og ulike årsaker. Individuelle risikofaktorer kan være sykdom, skadet følelsesliv, dårlige oppvekstvilkår, dårlig impulskontroll og rusbruk. Samfunnsmessige risikofaktorer for kriminalitet kan være dårlig sosial kontroll, fattigdom, arbeidsledighet, sosiale og etniske motsetninger. Tiltak som tar sikte på å forebygge disse risikofaktorene kan ha ført til nedgang i kriminalitet i Bamble. Nedgang i anmeldte lovbrudd kan også skyldes mer tilgjengelig og tilstedeværende politi.	Universell kriminalitetsforebygging er viktig i folkehelsearbeidet. Det iverksettes også individuelle tiltak i Bamble for å endre atferd hos mennesker som allerede har begått lovbrudd. Kriminalitet kan skade personer på en slik måte at det fører til fysisk og/eller psykisk redusert helse. Økonomiske verdier vil også kunne bli skadet gjennom kriminalitet. Kriminalitet vil også kunne føre til fengselsopphold med den belastning det innebærer for den innsatte og deres nærmeste. Fengselsopphold krever også store ressurser fra samfunnet for øvrig.
Kulturtilbud	261 elever deltar i kulturskolen. Av disse har 11 elever friplass. I 2016 var 28% av elevene gutter.	Kulturskolen har ressurser til å motta en viss andel elever til redusert elevavgift. Gutter er ofte mindre interessert i tradisjonelle aktiviteter som teater og dans. Det arbeides med å få på plass tilbud som breakdance og band for å gjøre tilbudet mer attraktivt for gutter. Man forsøker også å øke andel gutter i tradisjonelle aktiviteter som teater og dans.	Kulturskolen gir barn og unge i Bamble mulighet til å delta i kulturelle aktiviteter uavhengig av familiens økonomi. Kunst og kulturuttrykk finnes over hele verden, og er viktig for alle mennesker. Dette kan gi personlig utvikling, energi og vekst. Kulturaktivitet bidrar til sosialt fellesskap, og er en arena hvor mennesker med felles interesser kan møtes.

	12,3% av elevene har innvandrerbakgrunn. Dette er en økning fra 3,5% i 2014. Man ønsker at flere elever med sterkt nedsatt funksjonsevne går i kulturskolen. Kun 40% av ungdommene er fornøyd med kulturtilbudet i Bamble.	Økning i andel elever med innvandrerbakgrunn kan ha sammenheng med samarbeid med Viva om å gjøre kulturskolen kjent. Viva har dialog med innvandrerforeldre. Elever med sterkt nedsatt funksjonsevne må benytte ordinære kulturskoletilbud. Foreløpig er det ikke økonomiske rammer til å opprette egne tilbud for disse elevene. Det er ulik tilgang til aktiviteter og kulturtilbud i ulike deler av kommunen. Kulturskolen har for liten kapasitet i populære aktiviteter som gitar og sang. Frivillige lag har lite bredde i aktivitet som ikke handler om prestasjon. Bamble har ikke svømmehall og kino.	For å oppnå de positive effektene av kulturaktivitet er det viktig at tilbudet favner flest mulig barn og unge. Mange unge finner ikke kulturtilbud som passer til deres interesser i Bamble. Dette kan føre til at de søker ut av kommunen for aktiviteter eller at de ikke deltar i kulturaktivitet. Kan føre til økt sosial tilbaketrekning. Det bør målbevisst arbeides med å få større bredde i kulturtilbudet i Bamble. Ressurser kan benyttes for å stimulere frivillige til større bredde i tilbud, samt jobbe med eksisterende tilbud slik at de favner bredere. Tilrettelegge for aktiviteter som følger trender i tiden.
--	---	---	--

Fysisk aktivitet	Befolkningen i Bamble har god tilgang på nærområder som kan benyttes til ulike former for friluftsliv og fysisk aktivitet som turgåing, jogging og sykling.	God tilrettelegging for gående og syklende gir bedre muligheter for hverdagsaktivitet.	Helseeffekten er størst for de som går fra å være helt inaktive til å være litt i aktivitet. Økt gåing og sykling har størst potensiale i by- og tettstedsområder. Det arbeides blant annet for å utbedre vegnettet for gående og syklende i Bamble, sikre god tilkobling til grønne områder og friluftsområder, og lage trygge krysninger og overganger. Det jobbes også aktivt for å skape gode nærmiljøanlegg.
------------------	---	--	---

6 SKADER OG ULYKKER

Skader og ulykker tar mange liv, og antall drukningsulykker i Telemark har økt de siste årene. I 2014 var det ingen personer som døde i ulykker på veier i Bamble.

Tema skader og ulykker:

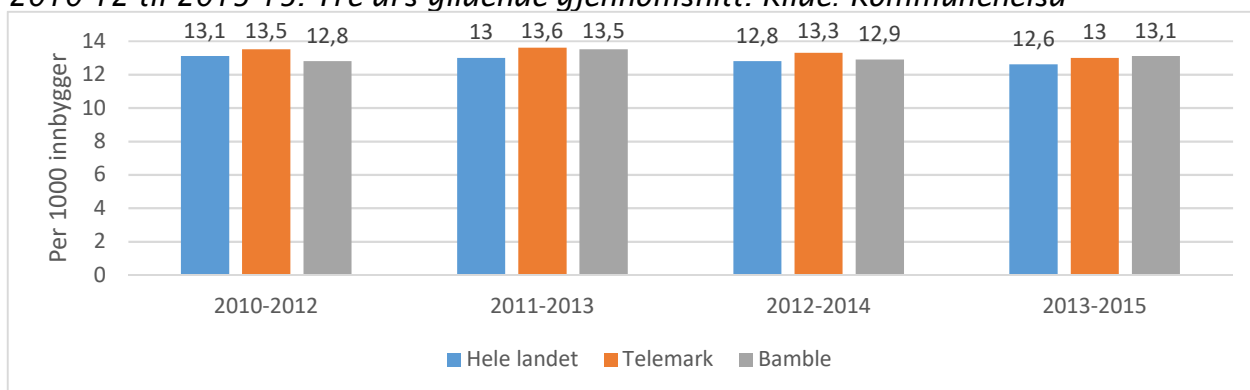
Mennesker pådrar seg skader i mange typer ulykker, slik som brannulykker, drukningsulykker, trafikkulykker, forgiftningsulykker og fallulykker (Folkehelseinstituttet 2014). Ulykker som fører til personskade er en stor utfordring for folkehelsen, og medfører lidelse, redusert funksjon og livskvalitet. Ulykker med personskader tar mange unge liv, og er den hyppigste dødsårsaken for personer under 45 år. Mange ulykker har sammenheng med rus. Mulighetene for å forebygge ulykker er gode hvis det legges til rette for det (St. meld. Nr. 19 (2014- 2015)).

6.1 Personskader behandlet i sykehus

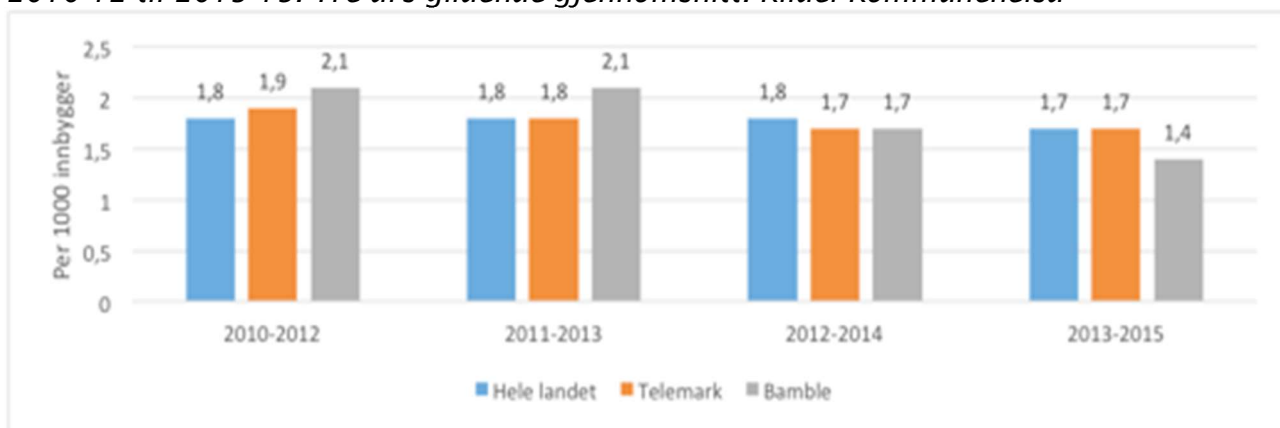
I perioden 2010-2015 ble årlig i overkant av 1 prosent av Bambles befolkning innlagt på sykehus som følge av ulykker. Dette er noe over landsgjennomsnittet.

Antall hoftebrudd i Bamble har vist en nedgang fra 2,1 personer per 1000 innbygger i 2010-2012 til 1,4 personer per 1000 innbyggere i 2013/2015. For landet og Telemark har denne forekomsten ligget stabilt på mellom 1,7 og 1.8 personer per 1000 innbyggere i samme periode.

Figur 32a. Personer innlagt i sykehus som følge av ulykker. Per 1000 innbygger. 2010-12 til 2013-15. Tre års glidende gjennomsnitt. Kilde: KommuneHelsa

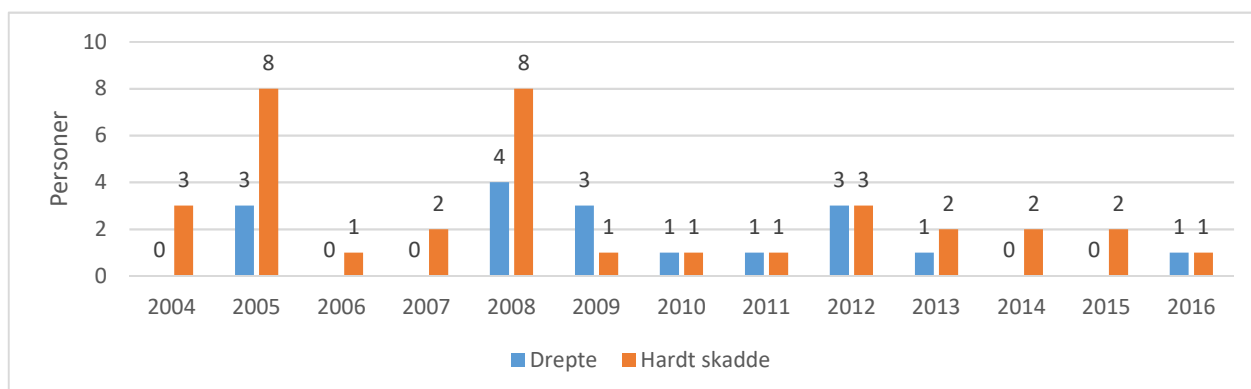
Figur 32b. Personer innlagt i sykehus som følge av hoftebrudd. Per 1000 innbygger. 2010-12 til 2013-15. Tre års glidende gjennomsnitt. Kilde: KommuneHelsa

6.2 Trafikkulykker

Det har vært en betydelig nedgang i både antall drepte og skadde i vegtrafikkulykker i Bamble etter 2008. Fra 2009-2016 har antallet variert 1 og 3 hardt skadde i trafikken i Bamble hvert år. Antallet omkomne har variert mellom 0 og 3 personer i samme periode.

Figur 33. Antall drepte og hardt skadde i veitrafikkulykker i Bamble. 2004-2016. Kilde: SSB

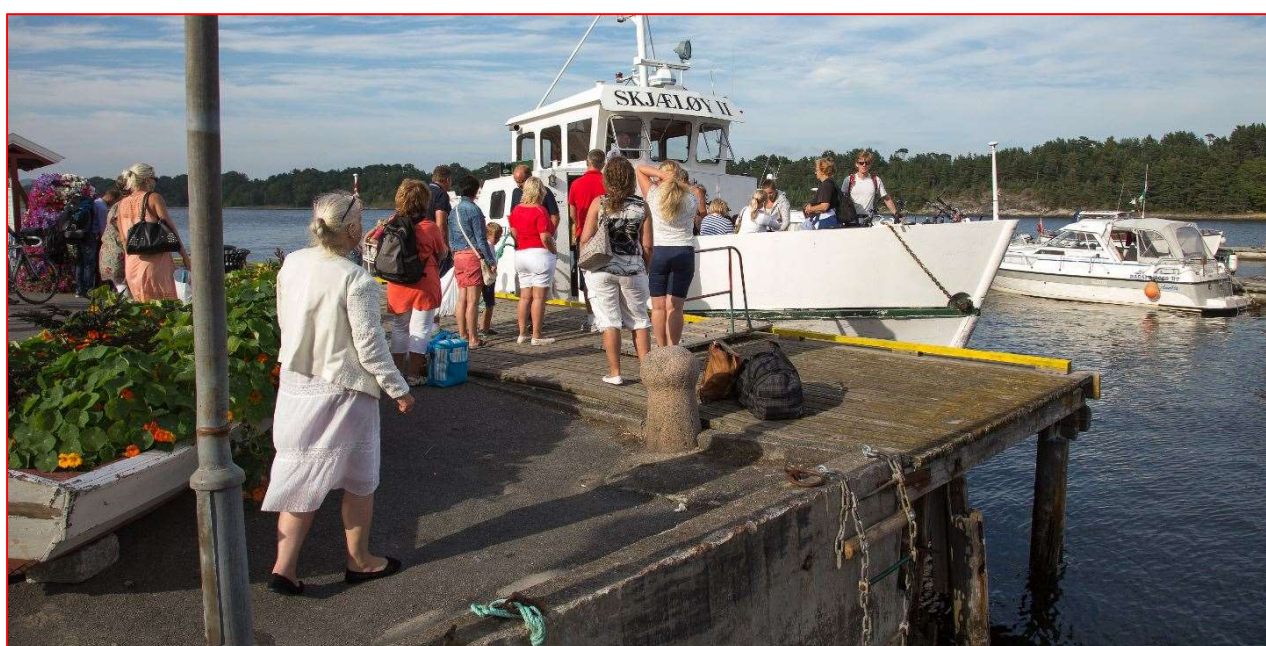

6.3 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser

	Status	Mulige årsaker	Mulige konsekvenser
Personskader behandlet i sykehus	1% av Bambles befolkning innlegges på sykehus årlig pga. ulykker.	Personskader kan ha mange og ulike årsaker. Individuelle årsaker kan være ulykker, medisinbruk, sykdommer, svekket gange og balanse, stillesittende liv, sviktende kognitive funksjoner og syn, illegalt rus- og medisinbruk, selvskading, Faktorer i omgivelsene som kan føre til skader kan være dårlig lys, glatte eller ujevne underlag, dårlig strøing om vinteren m.m	Personskader kan ha konsekvenser gjennom ulike former for funksjonsnedsettelse og uførhet. Dette vil også kunne føre til økt behov for helsetjenester, pleie og rehabilitering. Personskader kan også føre til redusert livskvalitet.
Hoftebrudd	Det har vært en nedgang i antall personer som innlegges på sykehus som følge av hoftebrudd i Bamble. Kommunen	Hoftebrudd kan ha mange og ulike årsaker. Individuelle årsaker kan være ulykker, tidligere fall, medisinbruk, sykdommer, svekket gange og balanse, stillesittende liv, frykt for fall, mangelfull ernæring, svekkede kognitive funksjoner og syn.	For den enkelte kan hoftebrudd gi alvorlige komplikasjoner og for mange eldre føre til tidligere død. Hoftebrudd krever store ressurser og kompetanse fra kommunens hjelpeapparat i form av økt behov for helsetjenester, pleie og omsorgstjenester samt rehabilitering. Fall kan forebygges gjennom en rekke tiltak, slik som aktivitet og fallforebyggende

			trening, ernæringstiltak, gjennomgang av legemidler, redusert bruk av alkohol og tryggingstiltak i bolig og utemiljø.
Antall drukningsulykker i Telemark.	Det har vært en jevn økning i antall drukningsulykker i Telemark de siste 5 årene. Mens det var 1 drukning i 2012, 3 i 2013 og 5 i 2014, var det 8 i 2015.	Det har vært en jevn økning i antall drukningsulykker i Telemark de siste 5 årene. Mens det var 1 drukning i 2012, 3 i 2013 og 5 i 2014, var det 8 i 2015.	Forebyggende tiltak som svømmeopplæring og redusert bruk av alkohol i forbindelse med båtliv og bading kan redusere antall drukningstilfeller.
Trafikkulykker	Mellom 1-3 personer blir hardt skadd eller omkommer i trafikken i Bamble hvert år. Ulykkestillene har sunket etter 2008. I tillegg kommer trafikkulykker som forårsaker mindre alvorlige konsekvenser.	Mange av de alvorlige trafikkulykkene i Bamble skjer på E-18 hvor det er høy trafikkbelastning. Ferietrafikk utgjør en økt risiko for ulykker på E-18. De fleste som blir drept eller hardt skadd har vært innblandet i utforkjøringsulykker, møteulykker, kryssulykker eller fotgjengerulykker. Noen av de viktigste medvirkende årsakene til at det skjer alvorlige ulykker er høy fart, ruspåvirkning, manglende førerdyktighet, sykdom og trøtthet. Medvirkende årsaker til skadeomfanget er manglende bruk av bilbelte og hjelm, høy fart, farlig sideterreng, personbil mot tungt kjøretøy og dårlig karosserisikkerhet.	De mange trafiksikkerhetstiltakene som er gjennomført på hovedvegnettet og utviklingen av sikrere kjøretøy er de viktigste årsakene til at antallet alvorlige trafikkulykker i Bamble er redusert. Trafikkulykker kan føre til funksjonsnedsettelse, uførhet og redusert livskvalitet. Trafikkulykker kan også gi økt krav til pleie og omsorgstjenester fra kommunen. Dette kan i varierende grad være svært ressurskrevende, og krever personell med nødvendig kompetanse. Det er vedtatt trafiksikkerhetsplan i Bamble kommune.

		Det er steder med manglende gang- og sykkelveier med fotgjengeroverganger i kommunen.	Holdningsarbeid og fysiske tiltak kan fremme trafikksikkerhet.
	Naturgitte begrensninger for å få til trygge løsninger for gående og syklende.	Dårlig utbygd kollektivtrafikk gjennom Høgenhei	Høgenhei begrenser mulighetene for myke trafikanter til å ferdes fra Rugtvedt til Stathelle og omvendt. Dette gjør det vanskelig for gående og syklende. Ved å satse på kollektivtrafikk gjennom Høgenhei vil det bli enklere å ferdes mellom Vest-Bamble og Langesundshalvøya.

7. HELSERELATERT ATFERD

Sosial ulikhet i helsevaner er utbredt i Bamble som i andre deler av landet. Mange innbyggere i Bamble oppfyller ikke nasjonale anbefalinger om fysisk aktivitet og kosthold. Selv om andelen røykere har gått mye ned de siste årene, særlig blant ungdom, har snusbruk økt mye. Bruk av alkohol og hasj er lavere blant ungdom i Bamble enn i resten av landet

Tema: Helserelatert atferd

Helserelatert atferd som fysisk aktivitet, kosthold og bruk av tobakk, snus og rusmidler har stor betydning for folkehelsen. Røyking, usunt kosthold, bruk av rusmidler, inaktivitet og overvekt/fedme påfører samfunnet betydelige helseutfordringer, og øker risikoen for utvikling av hjerte- og karsykdom, diabetes type 2, KOLS og noen typer kreft. Helserelatert adferd er ulikt fordelt i befolkningen og følger bestemte sosioøkonomiske mønstre. Røyking, usunt kosthold, fysisk inaktivitet og fedme er mer utbredt i grupper med lav utdanning og inntekt enn blant personer med høy utdanning og inntekt. Disse sosiale forskjellene finner vi i alle aldersgrupper (Folkehelseinstituttet)

7.1 Hverdagsaktivitet

Det er særlig hverdagsaktivitet som har blitt redusert de siste årene. Fysisk aktivitet som tidligere var en del av arbeid og daglige gjøremål er sterkt redusert. Stillesitting på skole, jobb, transport og foran skjerm er en utfordring for folkehelsen.

Reisevaneundersøkelsen for Grenland fra 2013-2014 viser at 21 prosent av daglige reiser i Grenland blir gjort til fots (17 prosent) eller på sykkel (4 prosent). I 2009 og 2005 var andelen noe høyere – henholdsvis 22 og 23 prosent. Andelen er høyest i Skien og Porsgrunn (særlig i sentrumsområdene), og lavest i Siljan og Bamble. Det er særlig personer under 18 år, personer med lavere utdanningsnivå, og personer uten tilgang til bil/førerkort som velger å gå eller sykle (Haugsbø m. fl.2015).

7.2 Fysisk aktivitet ungdom

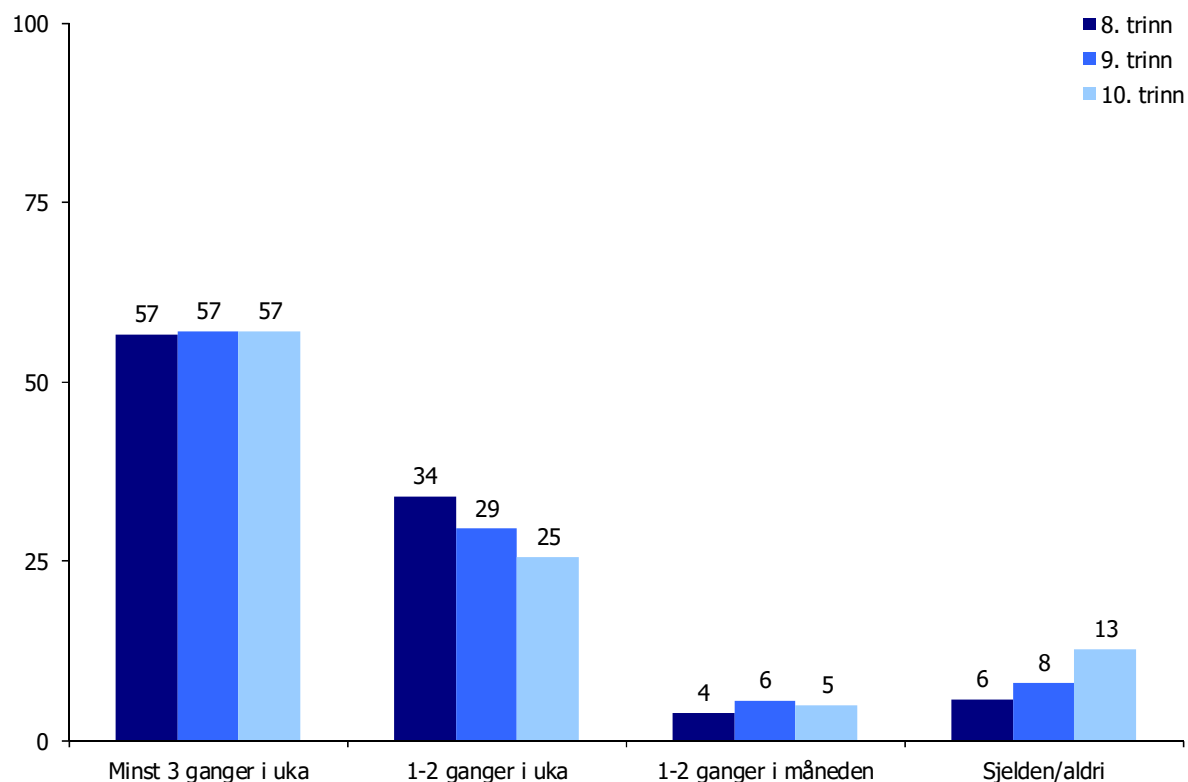
Ungdataundersøkelsen fra 2015 viser at 57 prosent av 8. -10. klassingene i Bamble er så fysisk aktive at de blir andpustne eller svette minst tre ganger i uka. I tillegg svarer 34 prosent av 8.klassingene at de er i slik aktivitet 1-2 ganger i uka. Denne andelen synker til 25 prosent blant 10. klassingene. Gruppen som svarer de sjelden eller aldri er så fysisk aktive at de blir andpustne eller svette øker fra 6 prosent i 8. Klasse til 13 prosent i 10. klasse.

På alle klassetrinn er andelen som oppgir å trene på egen hånd noe større enn andelen som oppgir å trene eller konkurrere i et idrettslag. En del ungdommer trener både på egenhånd og i idrettslag, organisert på annen måte og/eller på treningsstudio.

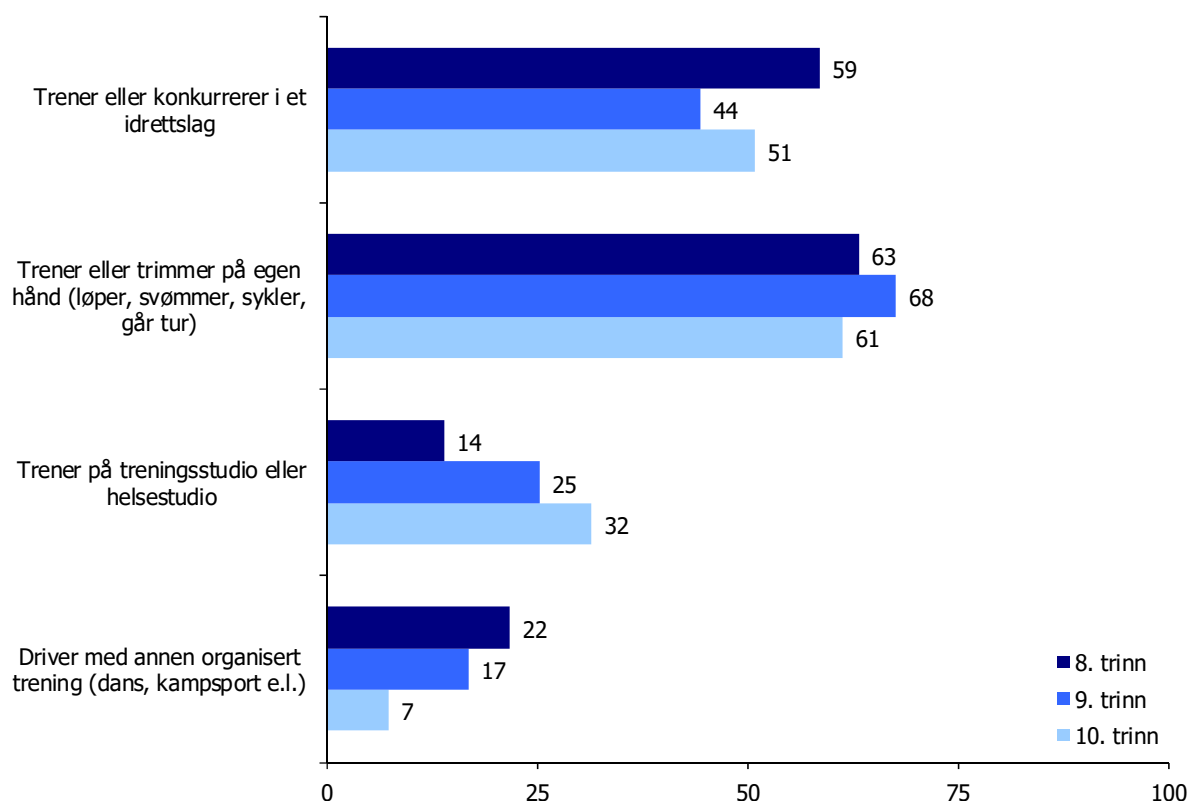
Mange er bekymret for at ungdom bruker for mye tid på skjermaktiviteter, og at dette fører til isolasjon og inaktivitet. «Ung i Telemark 2015» viser at omtrent halvparten av ungdommene i Telemark bruker to til fire timer på skjermaktiviteter utenom skoletiden hver dag.

Samtidig bruker 16 prosent av guttene daglig mer enn seks timer foran skjerm utenom skolen. Mens gutter bruker mye tid på dataspill/TV-spill, bruker jenter mer tid på sosiale medier.

Figur 34. Hvor ofte er du så fysisk aktiv at du blir andpusten eller svett? 8.trinn, 9.trinn og 10.trinn. Prosent. Kilde: Ungdata 2015

Figur 35. Hvor ofte trener du eller driver du med følgende aktiviteter? (Andel «Minst månedlig»). 8.trinn, 9.trinn og 10.trinn. Prosent. Kilde: Ungdata 2015

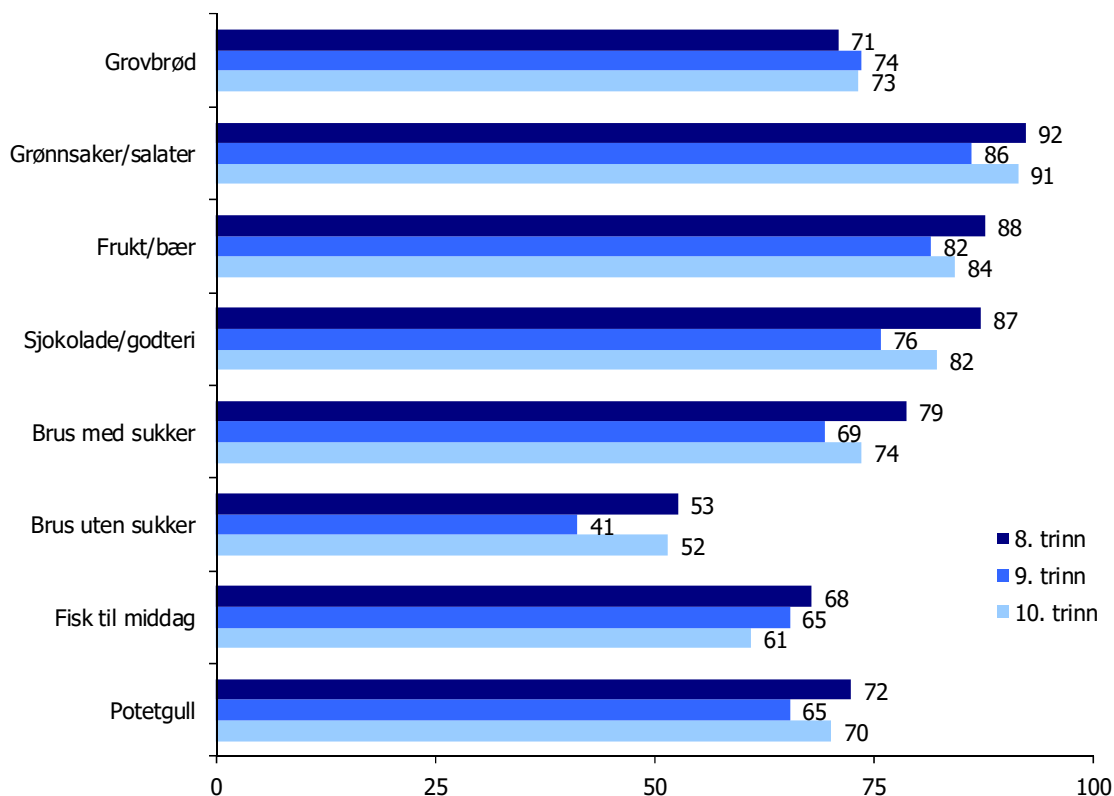
7.3 Kosthold

Tema: Kosthold

Det vi spiser og drikker påvirker helsen vår. Norsk kosthold inneholder særlig for mye mettet fett, sukker og salt, og for lite grove kornprodukter, grønnsaker, frukt og fisk. I tillegg er det fortsatt et høyt brusforbruk. Et kosthold i tråd med de offisielle kostrådene kan redusere risikoen for å utvikle ikke-smittsomme sykdommer som hjerte- og karsykdommer, diabetes, enkelte kreftsykdommer, overvekt, forstoppelse, tannrøte og jernmangel (Folkehelseinstituttet 2014).

Mellom 70-80 prosent av 8.-10. klassingene i Bamble spiser sjokolade/godteri, potetgull eller drikker brus med sukker ukentlig. Når det gjelder grovbrød spiser i overkant av 70 prosent av ungdomsskoleelevene dette ukentlig, mens det når det gjelder grønnsaker /salater eller frukt og bær er spiser over 80 prosent dette ukentlig. Andelen som sier de spiser fisk ukentlig til middag er i overkant av 60 prosent.

Figur 36. Hvor ofte spiser eller drikker du følgende? (Andel «Minst ukentlig»). 8.trinn, 9.trinn og 10.trinn. Prosent. Kilde: Ungdata 2015

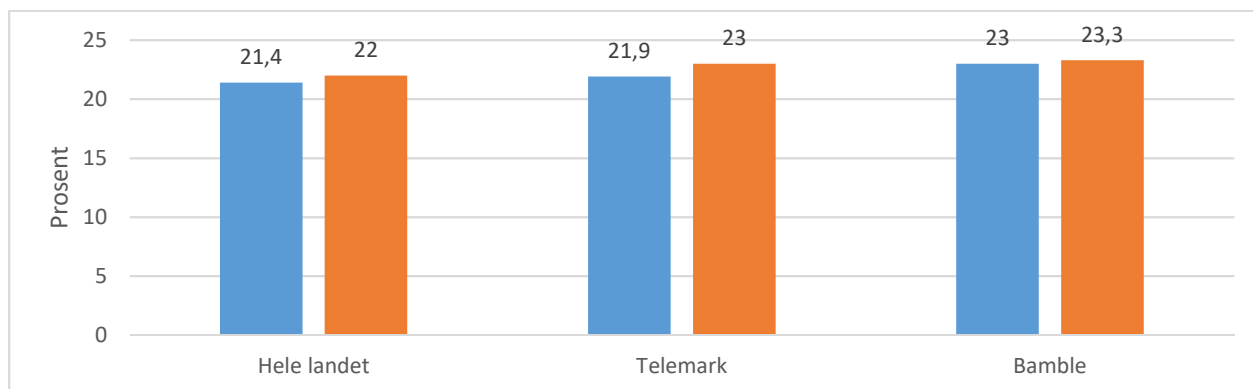

Tall fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse fra 2012 viser at 48 prosent av befolkningen mellom 16 og 79 år i Telemark spiser frukt og grønnsaker daglig. Dette er litt under landsgjennomsnittet som er på 50 prosent.

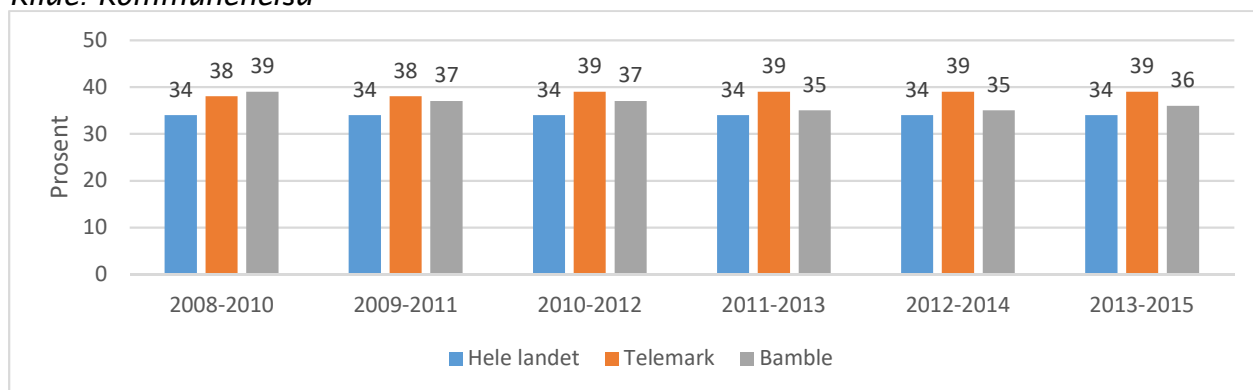
23 prosent av menn og kvinner fra Bamble som møtte ved sesjon i perioden 2012-2015 hadde overvekt eller fedme (BMI over 25). Dette ligger ca. 1,5 prosentpoeng over landsgjennomsnittet.

Andelen kvinner med overvekt eller fedme ved første svangerskapskontroll har gått ned fra 39% i 2008-2010 til 36% i 2013-2015. Dette er noe over landsgjennomsnittet, men under gjennomsnittet for Telemark.

Figur 37. Andelen med overvekt og fedme (BMI 25+) ved sesjon. 2012-2015. Tre års glidende gjennomsnitt. Prosent. Kilde: KommuneHelsa

Figur 38. Andelen kvinner med overvekt og fedme (BMI 25+) ved første svangerskapskontroll. 2008-10 til 2013-15. Tre års glidende gjennomsnitt. Prosent. Kilde: KommuneHelsa

7.4 Røyking og snus

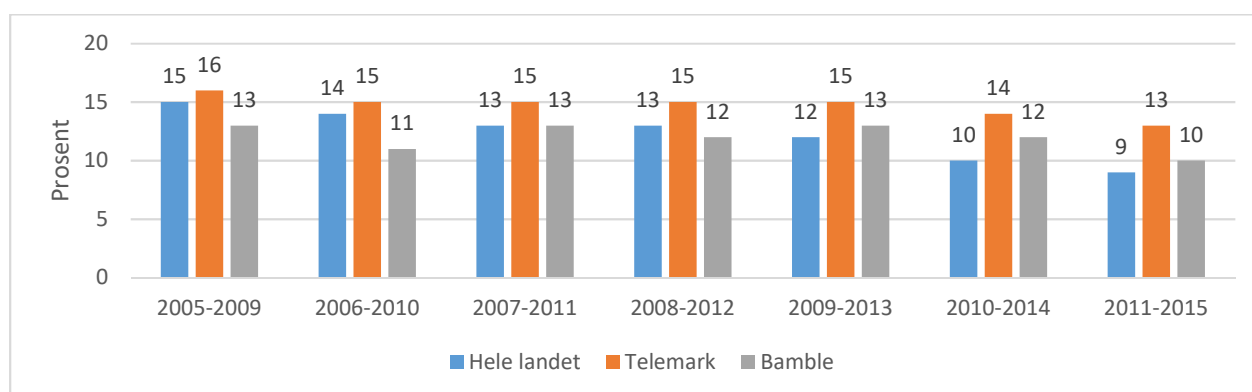
Tema: Tobakk

Røyking er ansett å være en av de viktigste årsakene til redusert helse og levealder. Omtrent halvparten av dem som røyker daglig i mange år, dør av sykdommer som skyldes tobakken. I tillegg rammes mange av sykdommer som fører til vesentlige helseplager og redusert livskvalitet. Studier viser at de som røyker daglig, i snitt dør 10 år tidligere enn ikke-røykere, og at 25 prosent av dagligrøykerne, dør 20-25 år tidligere enn gjennomsnittlig levealder for ikke-røykere.

Det har vært nedgang i røyking blant gravide kvinner ved start av svangerskapet i perioden fra 2005-2009 til 2011-2015. 13 prosent av kvinnene ved start i svangerskapet røyket i perioden 2005-2009, mens denne andelen har sunket til 10 prosent i 2011-2015. Det har i samme periode vært en nedgang i røyking blant gravide kvinner i landet som helhet fra 15 prosent til 9 prosent.

Figur 39. Andelen kvinner som oppgir at de røyker ved svangerskapets begynnelse. 2005-2009 til 2011-2015.

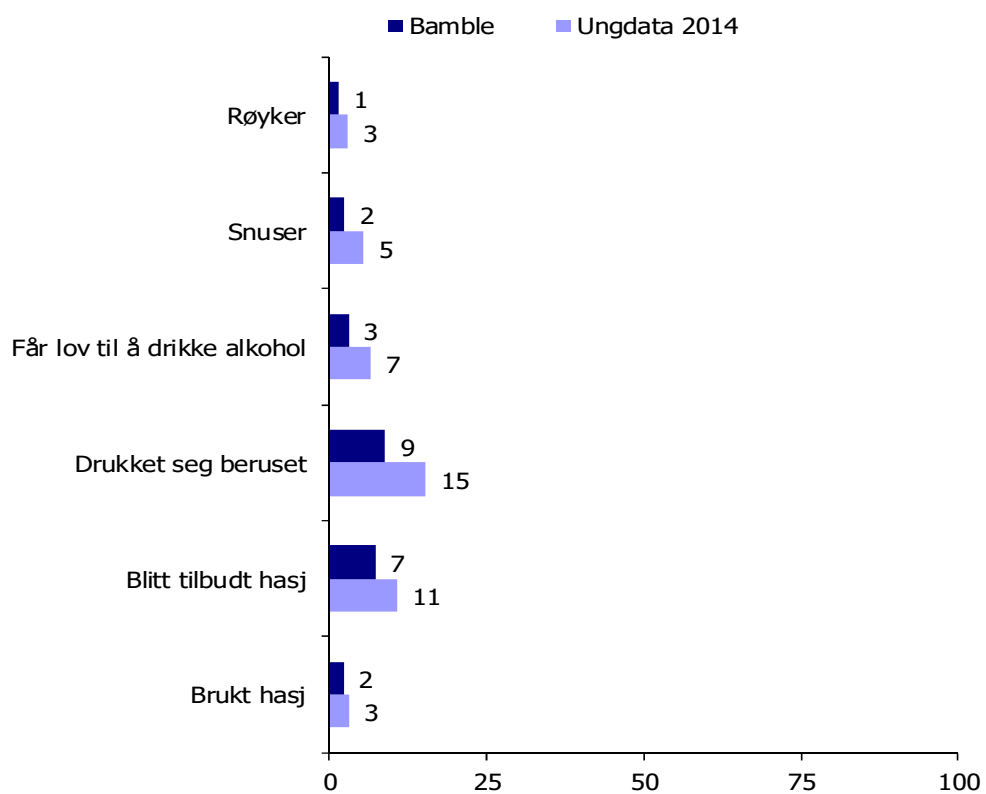
Fire års glidende gjennomsnitt. Prosent. Kilde: KommuneHelsa

7.5 Alkohol og andre rusmidler

Ungdataundersøkelsen fra 2015 blant 8.- 10-klassinger viser at 1 prosent av ungdommene i Bamble svarer at de røyker «minst ukentlig». I landet er dette tallet 3 prosent. Når det gjelder snusbruk svarer 2 prosent at de bruker snus «minst ukentlig». Dette er under halvparten av landet. 3 prosent får lov å drikke alkohol av foreldrene sine, mens tallet for landet er 7 prosent. I Bamble har 9 prosent drukket seg fulle de siste 12 månedene, mens gjennomsnittet i landet er 15 prosent. Også når det gjelder tilbud av hasj de siste 12 månedene er 7 prosent av ungdommene i Bamble tilbudt dette, mens i landet er forekomsten 11 prosent. Når det gjelder hvor mange som har brukt hasj de siste 12 månedene er andelen ganske lik landet med 2 prosent i Bamble og 3 prosent i landet.

Figur 40. Rusbruk blant 8.-10. klassinger i Bamble i prosent. Kilde: Ungdata 2015

7.6 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser

	Status	Mulige årsaker	Mulige konsekvenser
Fysisk aktivitet	Ungdata 2015 viser at over 80 prosent av 8.-10. klassinger trener hver uke. Andelen som ikke trener øker på hvert trinn på ungdomsskolen. På Rønholt og Herre deltar 39% av ungdom i ungdomsskolealder i idrettslag. Dette tallet er 60% blant unge på Rugtvedt, Stathelle og Langesund. Grasmøy og Langesund har den største deltagelse i uorganisert ballspill (kilde ungdata 2015).	En del unge bruker mye tid foran skjerm, og driver lite med fysisk aktivitet. Frafall fra fysisk aktivitet kan skyldes at Bamble har få tilbud om fysisk aktivitet for ungdom uten krav til prestasjon. Tilbud om fysisk aktivitet og tilgang til fotballbaner og idrettsanlegg kan variere med bosted. En del fritidsaktiviteter koster mye penger, og dårlig økonomi kan hindre barn og unge og delta i slike aktiviteter.	Regelmessig fysisk aktivitet i barne- og ungdomsårene er viktig for normal vekst og utvikling. Det virker også positivt på den psykiske helsen, konsentrasjon og læring. I tillegg ser det ut som om regelmessig fysisk aktivitet i ungdomsårene er viktig for å skape gode vaner for resten av livet. Fysisk aktivitet kan stimuleres gjennom tilrettelagte nærmiljøanlegg Fysisk aktivitet er viktig i forebygging av en rekke plager og sykdommer som overvekt og fedme, type 2-diabetes, hjerte- og karsykdommer, muskel- og skjelettplager og enkelte kreftformer.

Kosthold ungdomstrinn	Mer enn 1 av 3 ungdomsskoleelever spiser ikke en fiskemiddag ukentlig, og 1 av 4 spiser ikke grovbrød så ofte som en gang pr uke. 4 av 5 i 8.-10. klasse i Bamble spiser sjokolade/godteri, potetgull eller drikker brus med sukker ukentlig. Under halvparten velger å drikke sukkerfri brus.	Ungdom etablerer kostholdsvaner både i tråd med familiens kostholdsvaner, men påvirkes også av hva venner og andre ungdoms kostholdsvaner. Ungdom disponerer ofte egne penger og kan i større grad enn da de var barn kjøpe egne godterier og søtsaker.	Norsk kosthold inneholder særlig for mye mettet fett, sukker og salt, og for lite grove kornprodukter, grønnsaker, frukt og fisk. I tillegg er det fortsatt et høyt brusforbruk. Et kosthold i tråd med de offisielle kostrådene kan redusere risikoen for å utvikle ikke-smittsomme sykdommer som hjerte- og karsykdommer, diabetes, enkelte kreftsykdommer, overvekt, forstoppelse, tannrøte og jernmangel.
Kosthold og overvekt/fedme	I overkant av 23% av kvinner og menn som møter på sesjon lider av fedme. Andelen kvinner som har overvekt eller fedme ved første svangerskapskontroll i 2015 er 36%.	Fedme kan ha ulike årsaker, og dette forskes det mye på. Man vet at fedme kan forårsakes av kosthold med mye sukker og fett. Lite fysisk aktivitet vil også kunne øke faren for fedme. Fedme kan også forårsakes av genetiske forhold og sykdom.	Overvekt og fedme er i ferd med å bli et stort helseproblem i de fleste land, også i Norge. Erfaring viser at det for de fleste er vanskelig å oppnå varig vektreduksjon når man først har blitt overvektig. Forebygging av overvekt er derfor av stor betydning. Fedme kan føre til livsstilssykdommer som diabetes 2, hjerte- og karsykdommer og kreft. Dette er sykdommer som i tillegg til å være en belastning å leve med for den enkelte også kan gi økt bruk av helsetjenester, uførhet og tidlig død.

Røyking og snus	Andel røykende kvinner ved svangerskapets start var 22% i 2008, og sunket til 13% i 2013. (10 års glidende gjennomsnitt). På ungdomstrinnet røyker kun 1% av elevene i Bamble, og 2 % av elevene snuser. Dette er lavere enn for landet.	Det har vært sterkt fokus på skadevirkninger av tobakksbruk blant gravide de senere år. Systematisk holdningsskapende arbeid i hjemmene, skolene og i samfunnet for øvrig med fokus på skadevirkninger av bruk av tobakk kan forklare noe av den lave andelen som bruker tobakk. I tillegg virker aldersgrenser og pris regulerende på ungdoms bruk av tobakk.	Bruk av tobakk kan gi redusert helse i form av sykdommer som kreft, KOLS og annen lungesykdom samt hjerte- og karsykdom. Når færre kvinner og ungdom røyker vil dette på sikt kunne gi bedre helse og redusert behov for helsetjenester knyttet til tobakksrelatert sykdom og helseplager. Mindre bruk av tobakksprodukter vil også kunne bedre den enkeltes privatøkonomi.
Alkohol og andre rusmidler	Ungdom i Bamble bruker i mindre grad alkohol og andre rusmidler enn i resten av landet.	Blant ungdom i Bamble er det ofte sosialt akseptert ikke å ruse seg. Det kan også være en høyere debutalder for drikking av alkohol.	De som drikker og ruser seg fra tidlig alder kan bli mer synlige og muligens stigmatisert. Hyppig bruk av rusmidler kan gi fysisk og psykisk sykdom som krever behandling i helsevesenet. Hyppig rusbruk blant unge vil også kunne føre til nedsatt gjennomføringsevne i skolen og dermed på sikt kunne føre til arbeidsledighet og fattigdom.

8. HELSETILSTAND

Forventet levealder blant kvinner i Bamble er i underkant av 1 år kortere enn landsgjennomsnittet er for kvinner, mens menn lever omtrent like lenge som landsgjennomsnittet for menn. Sosial ulikhet i helsevaner er sannsynligvis den viktigste årsaken til forkortet levealder blant kvinner. Psykiske helseplager er en stor utfordring for folkehelsen i Bamble. Omfanget av KOLS og muskel- og skjelettplager er også høyt i Bamble.

8.1 Forventet levealder og dødelighet

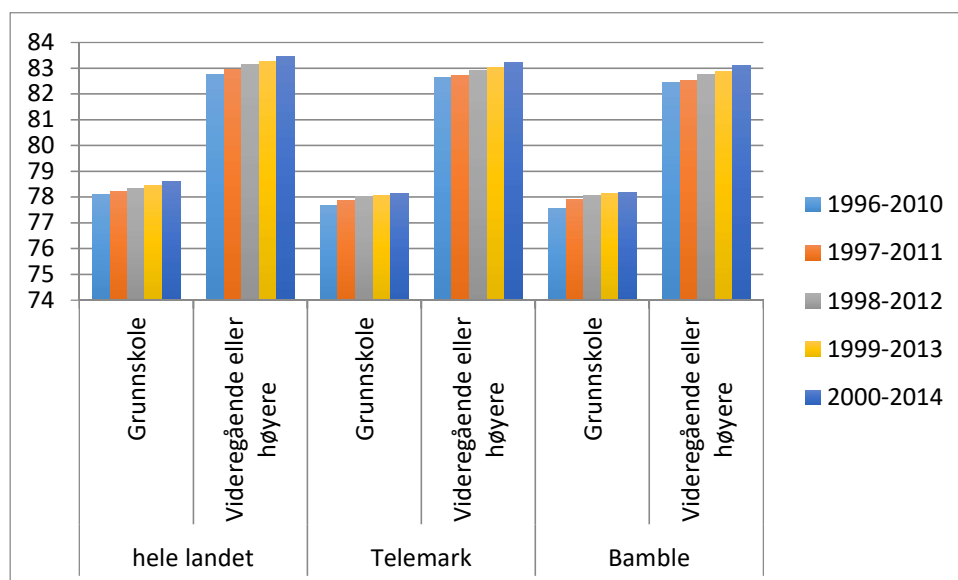
Tema: Forventet levealder

Forventet levealder gir informasjon om helsetilstanden i befolkningen. Levealderen er høy, og har økt jevnt og trutt over mange år. Det er et nasjonalt mål at Norge skal være blant de tre landene i verden med høyest levealder. Målet skal nås ved å redusere omfanget av tidlig død og redusere sosiale forskjeller i dødelighet. Dette må først og fremst skje gjennom endring i helserelatert atferd (St. meld. Nr. 19 (2014-2015)). Et slikt arbeid må starte så tidlig som mulig – helst før barna blir født. For å fremme gode helsevaner blant barn og unge er det viktig å arbeide på universelle arenaer, slik som barnehage og skole. Der når man alle uavhengig av sosial og kulturell bakgrunn. Slik bidrar man til å redusere sosiale forskjeller i helsevaner og helse.

For voksne og eldre vil fastlegene, kommunene og helsemyndighetene kunne ha en viktig rolle for å utjevne sosiale helseforskjeller. Disse instansene kan også gjennom ulike tiltak bidra til at den voksne befolkningen tar gode livsstilsvalg. Dette kan forebygge helseplager eller gi den enkelte hjelpe til å leve et best mulig liv til tross for helseplager.

Personer i Bamble med videregående skole eller høyere utdanning kan forventes å leve 4,9 år lengre enn personer som kun har gjennomført grunnskole. Denne forskjellen har vært svakt økende de siste årene. Landsgjennomsnittet er 4,5 flere leveår til dem som har fullført videregående utdanning eller mer, mens i Telemark er denne forskjellen 5 år.

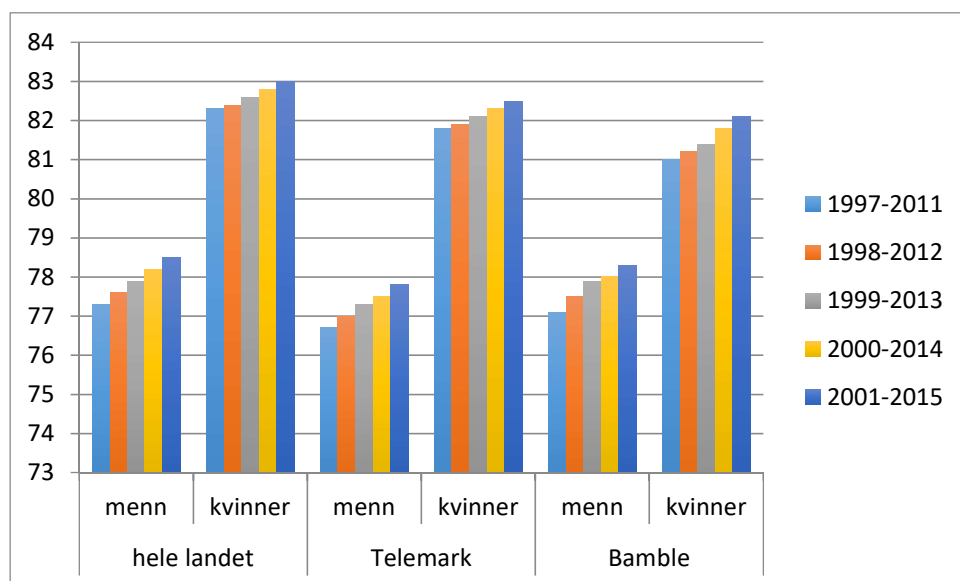
Figur 41. Forskjeller i forventet levealder ved fødselen mellom personer med grunnskole sammenliknet med de med videregående utdanning eller høyere. Kilde: KommuneHelsa

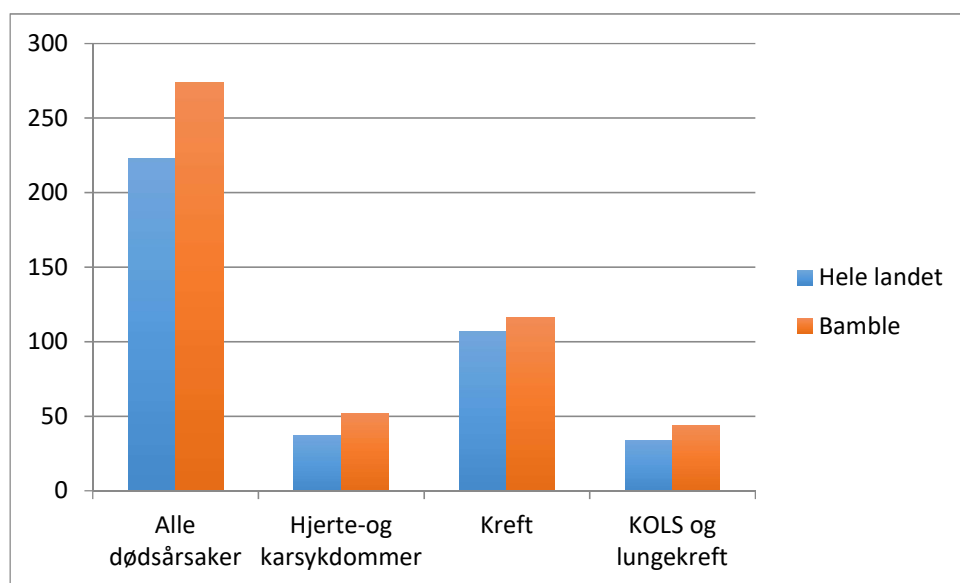
I 2014 er forventet levealder blant kvinner i Bamble er 81,8 år, og dette er 1 år kortere enn landsgjennomsnittet for kvinner. Menn i Bamble forventes derimot å leve 78 år, og dette er 2 måneder kortere enn landsgjennomsnittet for menn (Kilde: KommuneHelsa). Dette har sammenheng med at kvinner i Bamble i alderen 0-74 år har høyere dødelighet enn i landet som helhet. I Bamble dør 274 per 100 000 kvinner årlig, mens tallene for landet viser at 223 kvinner pr 100 000 dør årlig. Kvinner i Bamble har høyere dødelighet av hjerte- og karsykdommer, kreft, KOLS og lungekreft.

Menn i Bamble i alderen 0-74 år har noe lavere dødelighet enn i landet. Dødeligheten blant menn i Bamble er 340 pr 100 000 mens dødeligheten i landet for øvrig er 346 pr 100 000. Menn i Bamble har høyere dødelighet av hjerte -og karsykdom enn menn i resten av landet. Dødeligheten av kreft, KOLS og lungekreft er lavere blant menn i Bamble enn i landet.

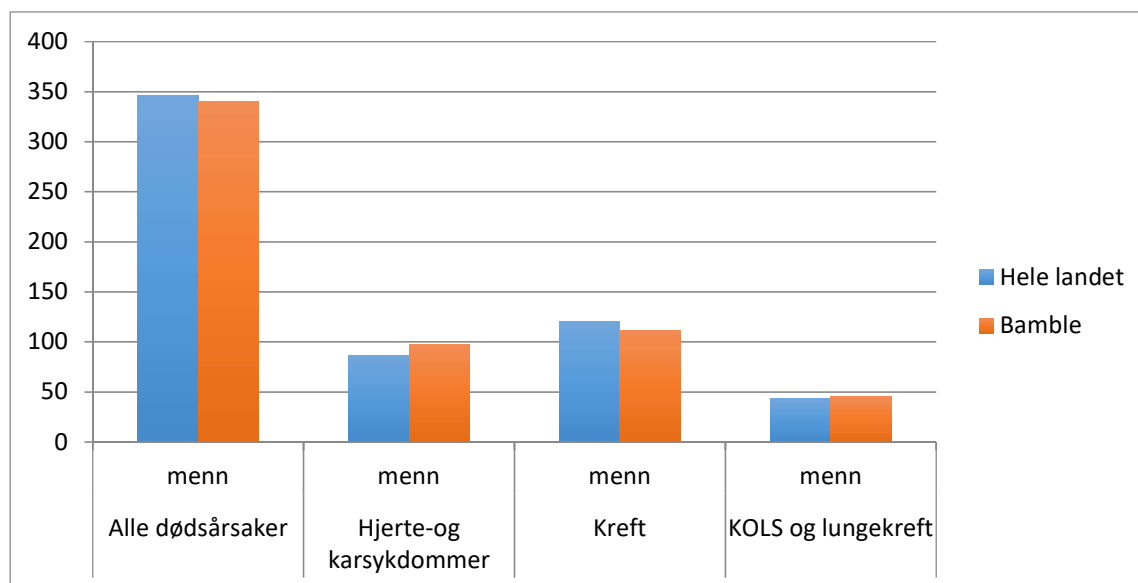
Figur 42a: Forventet levealder kvinner og menn i antall år. Bamble, Telemark og landet. 15 års glidende gjennomsnitt 1997-011 til 2001-2015. Kilde: KommuneHelsa

Figur 42b: Dødelighet blant kvinner (0 -74 år) per 100 000. Ti års glidende gjennomsnitt 2003-2012. Kilde: KommuneHelsa

Figur 43. Dødelighet blant menn (0-74 år) per 100 000. Ti års glidende gjennomsnitt 2003-2012. Kilde: KommuneHelsa

8.2 Psykiske lidelser

Tema: Psykiske helseplager

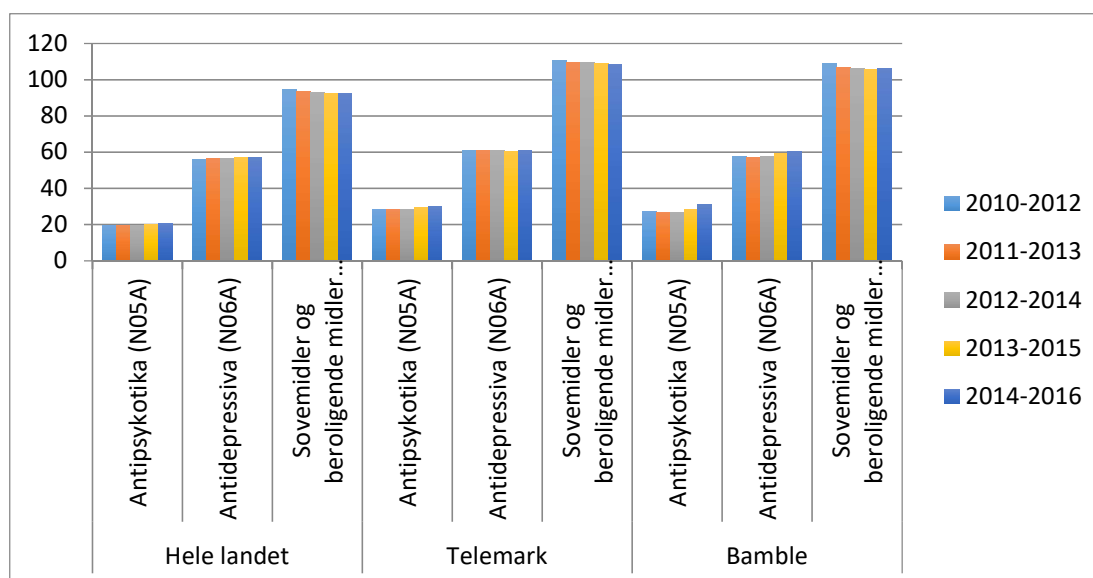
Psykiske helseplager er en betydelig folkehelseutfordring i Bamble som ellers i landet. Psykiske plager som angst, depresjon og atferdsproblemer er relativt vanlig blant både barn og voksne. Psykiske plager og vansker kan være belastende, men bare de mest alvorlige tilfellene kvalifiserer til å få en diagnose – en psykisk lidelse. For de aller fleste er psykiske plager forbigående. Personer som har opplevd psykiske plager i ungdomsårene har imidlertid større risiko for psykiske plager og lidelser senere i livet, i tillegg til at de har større risiko for frafall i videregående skole, rusproblemer og dårlig fysisk helse. Mange med psykiske lidelser har minst to psykiske lidelser. Mange har også rusproblemer. Lettere psykiske lidelser er viktigste årsaken til sykefravær (Folkehelseinstituttet).

Bruken av antidepressiva, antipsykotika, sovemidler og beroligende midler har vært relativt stabil fra 2010 til 2016. Bruken av disse medisinene er hyppigere i Bamble enn i landet som helhet i.

Blant brukerne av primærhelsetjenesten i Bamble i 2010-2015 oppsøkte 15 prosent av disse helsehjelp for psykiske lidelser eller symptomer. Dette er høyere enn landsgjennomsnittet på 14,6 prosent men noe lavere enn for Telemark som ligger på 15,8 prosent. Forekomsten i Bamble har økt med 5 prosent i den siste perioden fra 2012-2014 til 2013-2015.

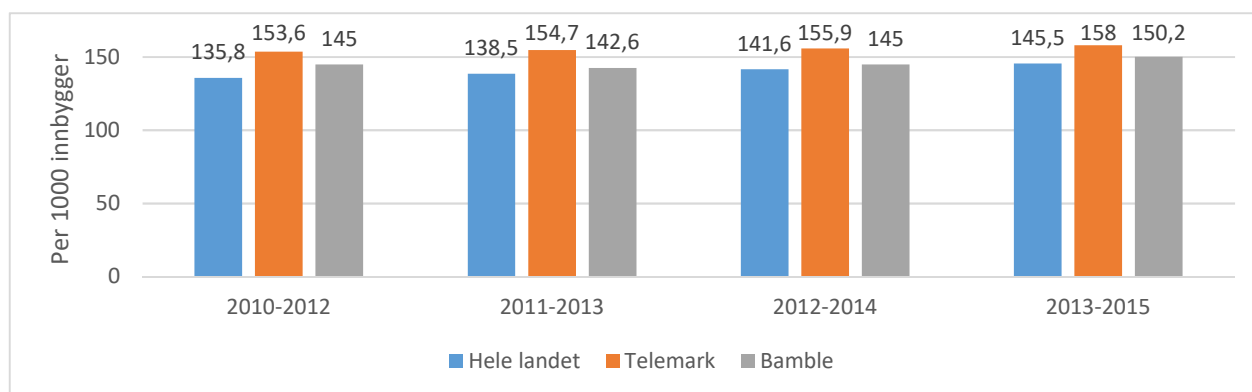
Figur 44. Brukere av legemidler mot psykiske lidelser, inkludert antipsykotika, antidepressiva, sovemedisin og beroligende midler. Per 1000 innbygger. 0-74 år. 2010-2012 til 2014-2016. Tre års glidende gjennomsnitt.

Kilde: KommuneHelse

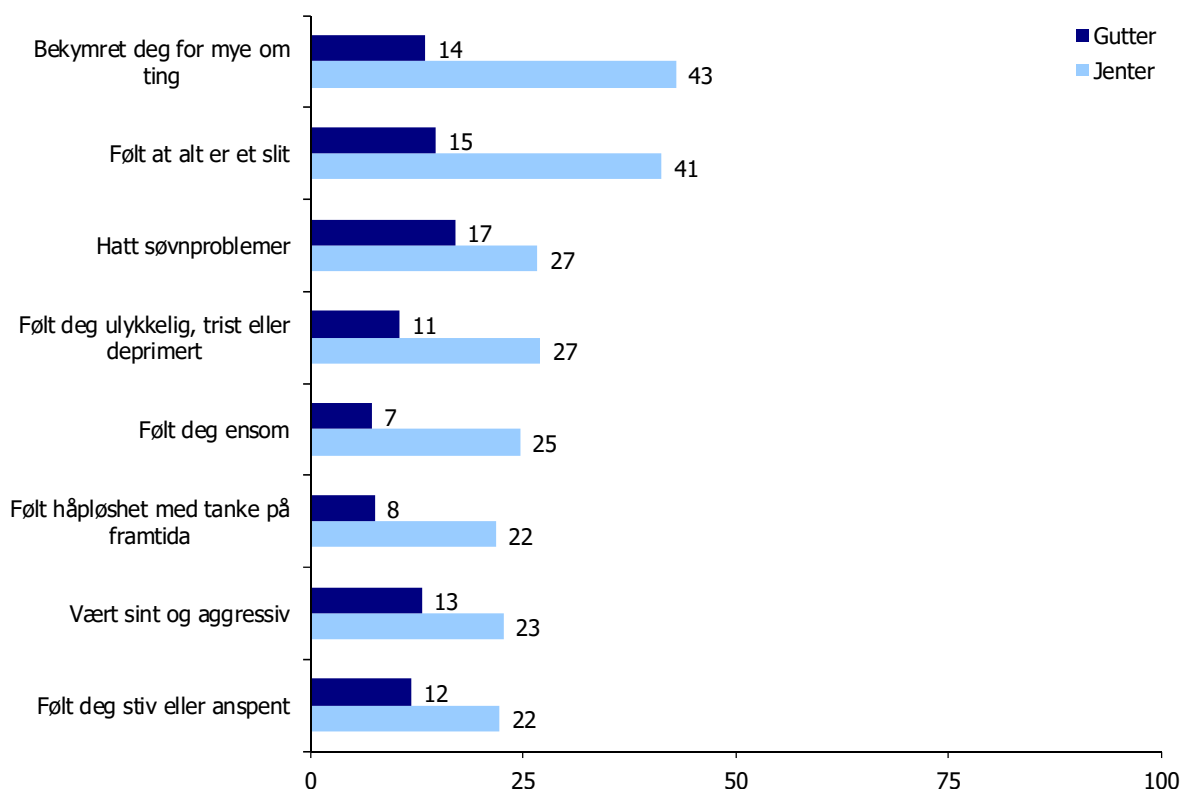
Figur 45. Brukere av primærhelsetjenesten som følge av psykiske lidelser eller symptomer. Per 1000 innbygger. 0-74 år. 2010-2012 til 2013-2015. Tre års glidende gjennomsnitt.

Kilde: KommuneHelse

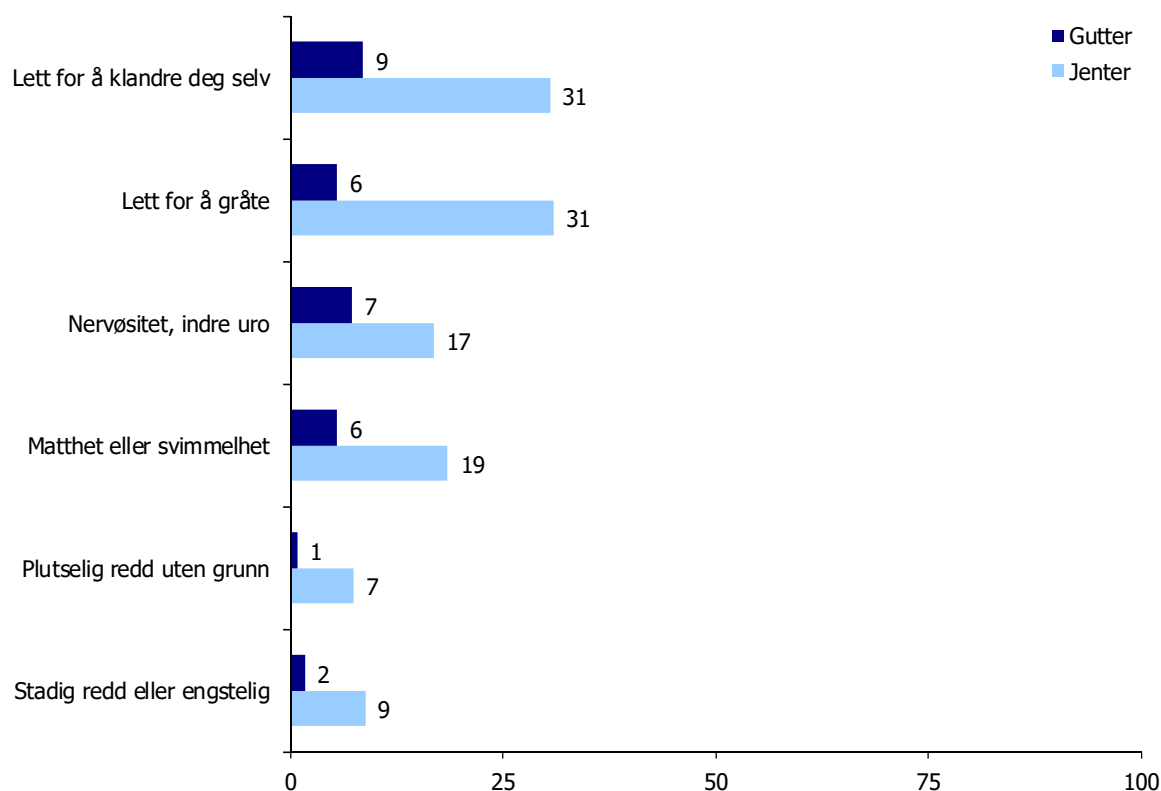
Ungdata i 8.- 10. Klasse fra 2015 viser at jenter i Bamble hyppigere opplever depressivt stemningsleie enn guttene. Omkring 43 prosent av jentene har opplevd den siste uka å være ganske mye eller mye bekymret for ting og følt at alt er et slit. Blant guttene har ca. 15 prosent opplevd dette i samme periode. Mellom 22-27 prosent av jentene svarer at de siste uke har følt seg ulykkelig, trist eller deprimerert, følt seg ensom, følt håpløshet med tanke på framtida, vært sint og aggressiv og følt seg anspent og stiv. Mellom 7 og 12 prosent av guttene oppgir å ha følt det på denne måten. Blant jentene sier 27 prosent at de har slitt søvnproblemer siste uka, mens 17 prosent av guttene opplever å ha hatt søvnproblemer siste uke.

Figur 46. Depressivt stemningsleie og ensomhet: Har du i løpet av den siste uka vært plaget av noe av dette? Andel «Ganske mye plaget» eller «Veldig mye plaget»). Fordelt på jenter og gutter. Kilde: Ungdata 2015.

Ungdata i 8.- 10. Klasse fra 2015 viser at jenter i stor grad hyppigere er plaget av bekymringer, uro og engstelse enn gutter. Av jentene sier 31 prosent at de har lett for å klandre seg selv og lett for å gråte. Tilsvarende tall for guttene er 9 prosent og 6 prosent. I underkant av 20 prosent av jentene sier også at de sliter med nervøsitet og indre uro eller matthet eller svimmelhet. Blant guttene er tallene omkring 6 -7 prosent. Av jentene opplever 7 prosent at de blir plutselig redd uten grunn, mens dette forekommer blant 7 prosent av guttene. 9 prosent av jentene er stadig redd og engstelig, mens dette kun gjelder for 2 prosent av guttene.

Figur 47. Angst: Har du i løpet av den siste uka vært plaget av noe av dette? Andel «Ganske mye plaget» eller «Veldig mye plaget». Delt i jenter og gutter. Kilde: Ungdomsundersøkelsen 2014

8.3 Demens

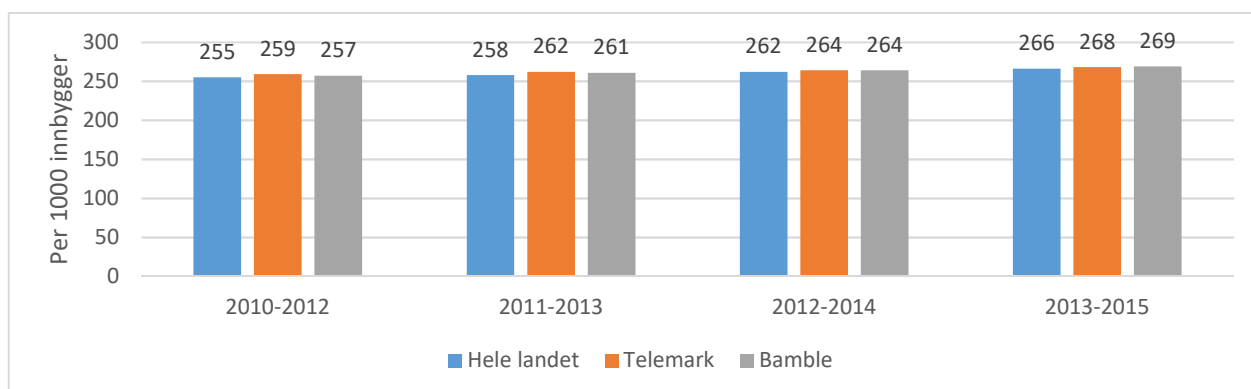
Tema: Demens

Ettersom store etterkrigskull nå blir eldre og levealderen øker, vil antall tilfeller med demens øke betydelig i årene som kommer. Vi har ikke gode tall for demens i Norge, men antall demenstilfeller vil muligens fordobles fram mot 2040-2050. Trolig vil en av fem få demens i løpet av livet. Risikofaktorene for demens likner mye på risikofaktorene for hjerte- og karsykdommer. I tillegg spiller gener en vesentlig rolle. Også i Bamble kommune ser man økende antall personer med demens. I følge kommunens egne registreringer har 98 personer diagnosen demens i tillegg til at 10 personer er til utredning. Det finnes store mørketall i antallet demenstilfeller i Bamble fordi mange i lang tid håndterer dette alene eller med hjelp av pårørende (Kilde: Enhet for Helse- og omsorg, Bamble kommune 2016)

8.4 Muskel- og skjelettsykdom

Andelen personer mellom 0-74 år som oppsøker primærhelsetjenesten som følge av muskel- og skjelettplager er i perioden 2013-2015 er 269 pr 1000 innbyggere. Dette er noe over landsgjennomsnittet, men for de siste 4 årene ser man en jevn svak økning i slik plager i både Bamble og resten av landet.

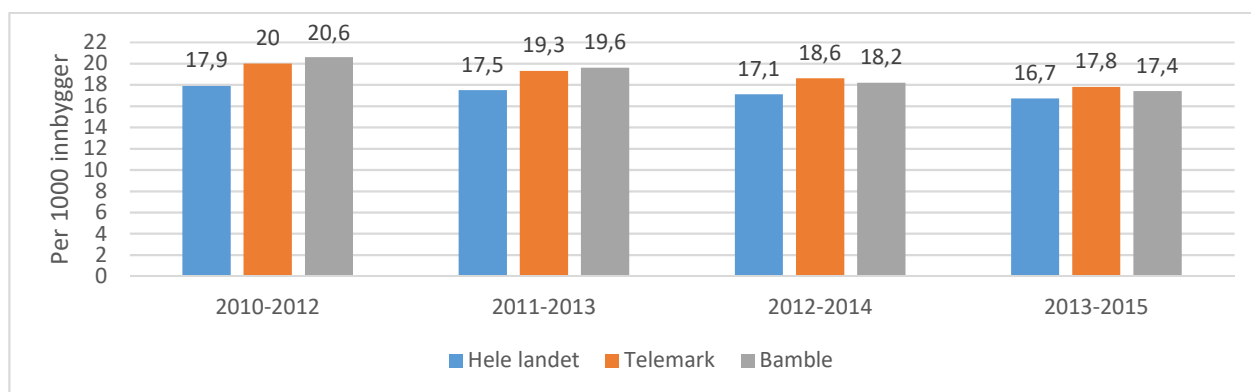
Figur 48. Brukere av primærhelsetjenesten som følge av muskel- og skjelettplager og – Diagnoser (ekskl. brudd og skader). 2010-2012 til 2013-2015. Per 1000 innbygger. 0-74 år. Tre års glidende gjennomsnitt. Kilde: KommuneHelse

8.5 Hjerte- kar og lungesykdom

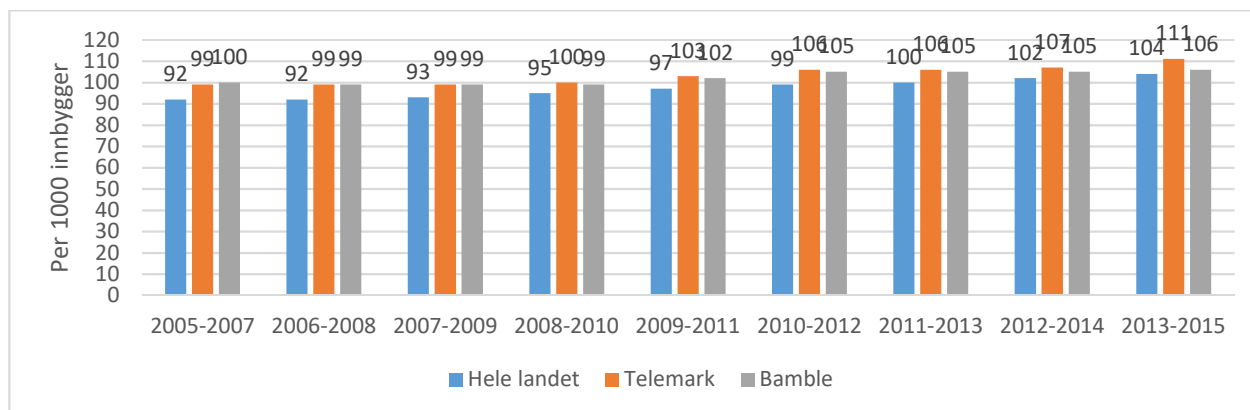
Antall brukere i Bamble av spesialisthelsetjenesten som følge av hjerte -og karlidelser har gått ned fra 20,6 tilfeller pr 100 000 innbygger i perioden 2010-2012 til 17,4 tilfeller pr 100 000 innbygger i 2013-2015. Landsgjennomsnittet ligger på ca. 17 tilfeller pr 1000 innbyggere. Tallene for Telemark har ligget stabilt noe over landsforekomsten i samme periode. Bamble har hatt en kraftigere nedgang i antall brukere av spesialisthelsetjenesten som følge av hjerte -og karlidelser i enn landet som helhet.

Figur 49. Brukere av spesialisthelsetjenesten som følge av hjerte- og karlidelser. Per 1000 innbygger. 0-74 år. 2008-2010 til 2012-2014. Tre års glidende gjennomsnitt. Kilde: KommuneHelsa

Det har vært en økning i bruken av medikamenter mot KOLS og astma i aldersgruppen 45-74 år i Bamble kommune de siste 8 årene. Det årlige gjennomsnittet økte fra 100 til 106 personer pr 1000 innbygger fra 2005-2007 til 2013-2015. Dette ligger rett i overkant av landsgjennomsnittet.

Figur 50. Brukere av legemidler mot KOLS og astma. Per 1000 innbygger. 45-74 år. 2005-2007 til 2012-2014. Tre års glidende gjennomsnitt. Kilde: KommuneHelsa

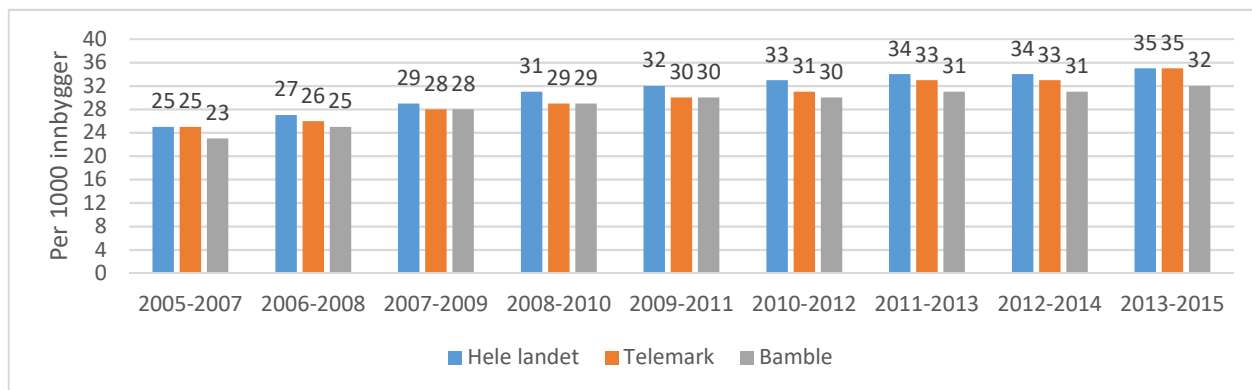
8.6 Diabetes

Tema: Diabetes type 2

Diabetes type 2 er en av de store folkesykdommene, og kan i stor grad forebygges gjennom fysisk aktivitet, kosthold og vektreduksjon. Forekomsten av diabetes type 2 er langt høyere blant personer med lav utdanning enn personer med høy utdanning. Noen innvandrergupper har også særlig høy forekomst av diabetes type 2. (Folkehelseinstituttet 2014).

Det har vært en økning i brukere av medisin mot diabetes 2 i Bamble fra 23 brukere pr 100 000 innbyggere i perioden 2005-2007 til 32 brukere pr 100 000 innbyggere i 2013-2015. Forekomsten i bruk av diabetes medisin er noe lavere i Bamble enn i Telemark og landet som helhet.

Figur 51. Brukere av legemidler til behandling av type 2-diabetes. 30-74 år. Per 1000 innbygger. 2005-2007 til 2013-2015. Tre års glidende gjennomsnitt. Kilde: KommuneHelsa

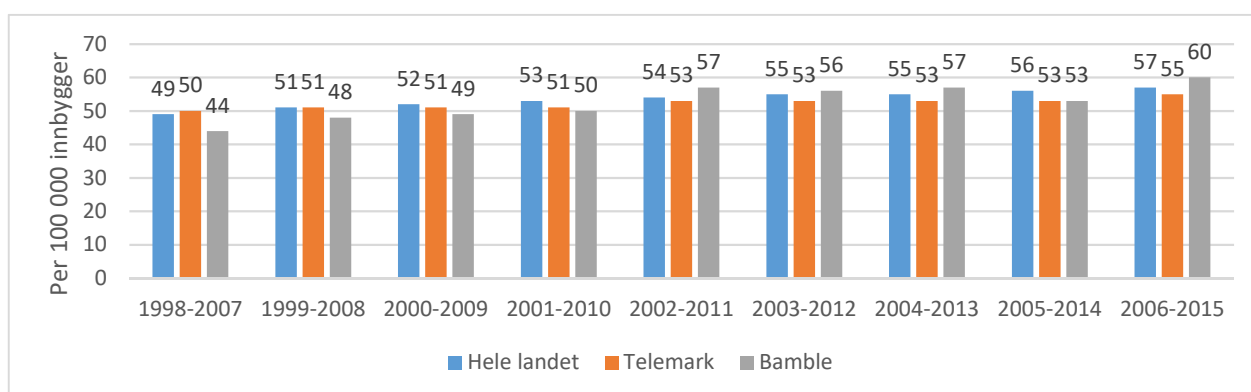
8.7 Kreft

Tema: Forekomst og årsaker til kreft

Forekomsten av kreft har økt de siste årene, mens kreftdødeligheten har gått ned. Flere av de som får kreft i dag overlever sammenliknet med tidligere. Med dagens kreftforekomst vil omtrent en av tre få diagnostisert kreft før de blir 75 år gamle. Både forekomst og dødelighet er høyere hos menn enn hos kvinner. Kreft risikoen er større hos personer med lav utdanning og inntekt enn hos personer med høy utdanning og inntekt. Unntaket er brystkreft blant kvinner, der risikoen er størst for de med høy utdanning. Dette skyldes trolig at de får barn sent, og at de får færre barn enn andre. De vanligste risikofaktorene for kreft er røyking, alkohol, kroniske infeksjoner, hormonelle forhold, kosthold, fysisk aktivitet, faktorer i omgivelsene, soling og arv/genetikk. Det anslås at ett av tre tilfeller av kreft har sammenheng med levevaner (Folkehelseinstituttet 2014). Antall nye krefttilfeller i Bamble er på nivå som i resten av landet, og har økt en del de siste årene.

Antall nye lungekrefttilfeller i Bamble per 100 000 innbygger etter 1998 har økt. I perioden 1998 til 2007 lå forekomsten av lungekreft i Bamble under landsgjennomsnittet med 44 nye lungekrefttilfeller pr 100 000 innbygger. Lungekreftforekomsten i Bamble er økt slik at den nå ligger over landsgjennomsnittet med en forekomst på 60 nye lungekrefttilfeller pr 100 000 innbyggere i perioden 2004-2013. For landet er forekomsten av lungekreft 57 tilfeller pr 100 000 innbyggere.

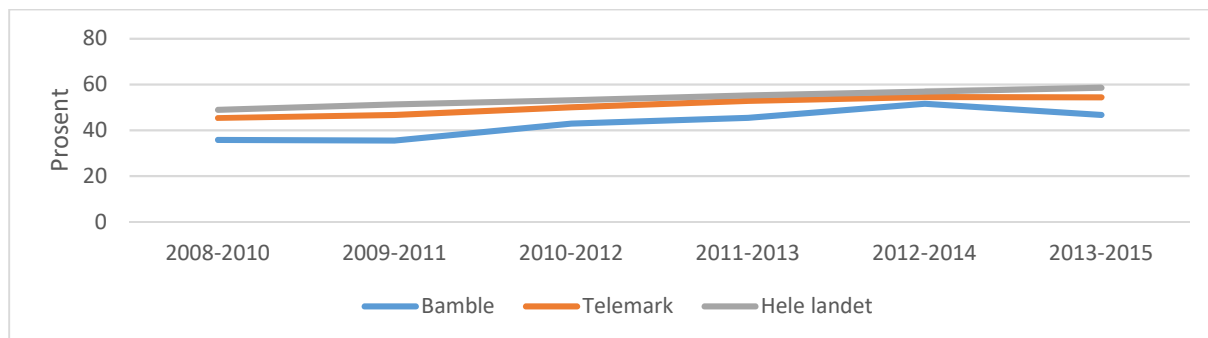
Figur 52. Nye lungekrefttilfeller. Per 100 000 innbygger. 1998-2007 til 2006-2015. Ti års glidende gjennomsnitt. Kilde: Kommunehelset

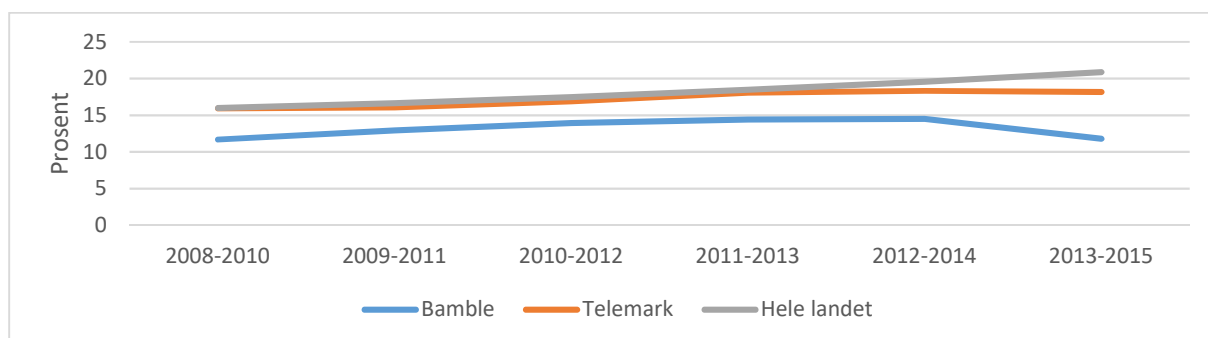
8.8 Tannhelse

I Bamble hadde 46,7% av 12-åringene, og 11,8% av 18-åringene ikke hatt behov for tannfyllinger i årene 2013-2015. Dette er en lavere andel enn landsgjennomsnittet hvor 58,6 % av 12 åringene og 20,9% av 18-åringene ikke hadde hatt karies. Andelen unge uten karieserfaring er synkende i Bamble, men svakt økende i landet som helhet etter perioden 2012-2014.

Figur 53. Andelen undersøkte 12-åringer uten karieserfaring (tannråte). 2008-2010 til 2013-2015. Tre års glidende gjennomsnitt. Prosent. Kilde: Telemark fylkeskommune

Figur 54. Andelen undersøkte 18-åringer uten karieserfaring (tannråte). 2008-2010 til 2013-2015. Tre års glidende gjennomsnitt. Prosent. Kilde: Telemark fylkeskommune

8.9 Vurdering av årsaksforhold og konsekvenser

	Status	Mulige årsaker	Mulige konsekvenser
Forventet levealder	Personer i Bamble med videregående skole eller høyere utdanning kan forventes å leve 4,9 år lengre enn personer som kun har gjennomført grunnskole	Personer med utdanning utover grunnskole har i større grad enn dem uten slik utdanning foretatt livsstilsvalg som ikke å røyke, være i jevnlig fysisk aktivitet og har ofte også et sunnere kosthold.	De siste 30 årene har alle grupper i landet fått bedre helse, men helsegevinsten har vært størst for personer med lang utdanning og høy inntekt. Dette har medført at denne gruppen har høyere forventet levealder enn personer med kortere utdanning og lavere inntekt. Utjevning av sosiale helseforskjeller er en viktig målsetting i folkehelsearbeidet i Bamble.
Dødelighet 0-74 år	Kvinner i alderen 0-74 har høyere dødelighet av hjerte -og karsykdommer, kreft, KOLS og lungekreft enn i landet som helhet. Menn i alderen 0-74 år har noe lavere dødelighet enn i landet som helhet	Det er mange kjente og ukjente faktorer som påvirker dødelighet. Livsstilsfaktorer som røyking, fedme, kosthold, mosjon og alkohol vil i mange tilfeller kunne bidra til å forebygge sykdom og tidlig død. I tillegg vil også infeksjoner og stoffer i miljøet kunne påvirke dødelighet	Kvinner i Bamble forventes å leve ett år kortere enn landsgjennomsnittet. Tidlig død kommer ofte som resultat av en foregående lengre sykdomsperiode. Dette kan være en tid preget av fysisk og psykisk dårlig helse for den enkelte. Dette kan medføre lengre perioder med sykmelding, uførhet, medisinsk behandling og annen oppfølging fra det kommunale tjenestetilbudet. For å forhindre tidlig død er det viktig at innbyggerne i Bamble kommune gjør gode livsstilsvalg.

Psykiske lidelser	Andelen mennesker med psykiske lidelser i Bamble kan virke høyere enn nasjonalt på bakgrunn av hyppigere bruk av medikamenter mot psykiske lidelser og hyppigere kontakt med helsetjenesten pga. slike plager.	Det er ikke alltid mulig å finne årsak til psykiske lidelser. Risikofaktorer kan dreie seg om tap av nære relasjoner, samlivsbrudd, konflikter, psykiske plager, rusmisbruk eller vold i familien, mobbing, digital mobbing, ensomhet eller traumatiske opplevelser. Blant flyktninger er traumer ofte forekommende.	Psykiske lidelser kan gi økonomiske konsekvenser for den enkelte og samfunnet gjennom økt sykefravær, uførhet, arbeidsledighet, mangel på inntekt, manglende utdanning og økte sosiale forskjeller. For den enkelte og deres nærmeste kan psykiske lidelser føre til endrede roller i familien, utsatte barn og unge, tap av nettverk, isolasjon, stigmatisering, selvmord. For å bidra til å forebygge eller lindre psykiske plager og lidelser er det viktig å tilrettelegge for gode møteplasser for befolkningen i Bamble. Nettverksbygging på tvers av generasjoner kan forebygge ensomhet og isolasjon. Det bør også arbeides med antimobbing i den voksne delen av befolkningen. Rusforebyggende arbeid vil også kunne bidra til å utjevne sosiale helseforskjeller.
Psykiske lidelser innvandrere	Mange innvandrere sliter med traumer etter opplevelser som har hendt dem i hjemlandet og under flukt.	Mange innvandrere har opplevd mye utrygghet og fått store traumer forårsaket av krig, tortur eller flukt.	Mange innvandrere sliter med psykiske helseplager når de kommer til Bamble. Det er viktig at dette fanges opp og at de får riktig hjelp når de kommer til kommunen. Dette kan bidra til at den enkelte kan få bedret psykisk helse, raskere kan utnytte sine ressurser i familien og fellesskapet og raskere kommer ut i arbeid.

	Spesielt har en del innvandrerkvinner over 45 år har psykiske plager. De kan være analfabeter og traumatiserte, og er ofte fysisk og psykisk utslitt. Dette gir svært sammensatte helseutfordringer. Mange av disse er lite ute i samfunnet, de snakker lite norsk og har kanskje omsorg for barn.	Opplevelser og traumer fra hjemland eller fra flukten kan forårsake fysiske og psykiske plager. Disse kvinnene kommer ofte fra dårlig fungerende land med lite tilgang til tjenester som skole og helsevesen. Mange av disse kvinnene har nær familie igjen i hjemlandet, og er kanskje kommet alene til Norge uten ektemann.	Disse kvinnene er ofte ikke i stand til å komme i arbeid pga. deres fysiske og psykiske helsetilstand. De lever isolert fra det norske samfunnet og behersker lite norsk. Familiens eldste gutt kan bli ansvarlig for familiens regler og rutiner samt kontakt utad med offentlige instanser i tidlig alder. Dersom disse kvinnene lever isolert over lang tid kan det bli en stor utfordring og hjelpe disse i kommunens ulike hjelpesystemer dersom de trenger oppfølging i form av hjemmetjenester, institusjonsplass osv. Det er også mulig at barna kommer til å ta seg av sine syke foreldre. Samtidig kan barna oppleve press om å hjelpe økonomisk og praktisk og føle seg utsatt for et krysspress mellom foreldrenes kultur og den norske kulturen.
--	---	--	--

Psykiske plager ungdom	Det er stor forskjell mellom kjønnene på andelen av jenter og gutter som opplever å ha psykiske plager. 40% av jentene i 8.-10-klasse har opplevd at de har vært ganske mye eller mye plaget av symptomer på depressivt stemningsleie siste uke. For guttene er dette tallet 13%. Omkring 30 prosent av jentene har siste uke selv opplevd veldig mye eller ganske mye symptomer som kan knyttes til angst. 6-9 prosent av guttene har opplevd det samme.	Psykiske plager blant unge kan ha ulike årsaker. Dette kan dreie seg om dårlig selvbilde, usikkerhet gruppepress, mobbing, manglende tilhørighet, stress og store krav til seg selv. Forhold i familien som skilsmisse, sykdom, vold og overgrep kan også gi psykiske plager hos barn og unge. Mulig gutter underrapporterer egne psykiske plager.	Psykiske plager blant unge kan føre til uhensiktsmessig atferd som isolasjon, selvskadning, rus og kriminalitet. Psykiske plager øker også faren for frafall i videregående skole, nedsatt arbeidsevne, uførhet samt psykiske vansker om voksen.
Demens	Hjelpeapparatet melder om et økende antall personer med demens i Bamble kommune. Det er registrert 98 personer med diagnosen demens og 10 som utredes for dette. I tillegg er det mørketall som kan skyldes at pårørende dekker over og kompenserer for funksjonstap.	Det finnes ulike former for demens, og årsakene er delvis ukjente. Man vet at gener, livsstil og kosthold kan bidra i utviklingen av demens. I tillegg finnes ulike sykdommer som gir demenslignende symptomer	Demens vil kunne føre til isolasjon og psykiske plager. Det gir også økt risiko for ulykker. Over tid vil også demens kunne føre til dårlig fysisk helse i form av underernæring, feilmedisinering og lignende. Antallet demenstilfeller øker med økende alder. Demente har ofte stort behov for hjelp til å fungere i dagliglivet. Dette er svært ressurskrevende. Det vil i fremtiden være behov for flere boliger for demente i Bamble. Demens kan også føre til at pårørende blir utslitt. Dette kan føre til at

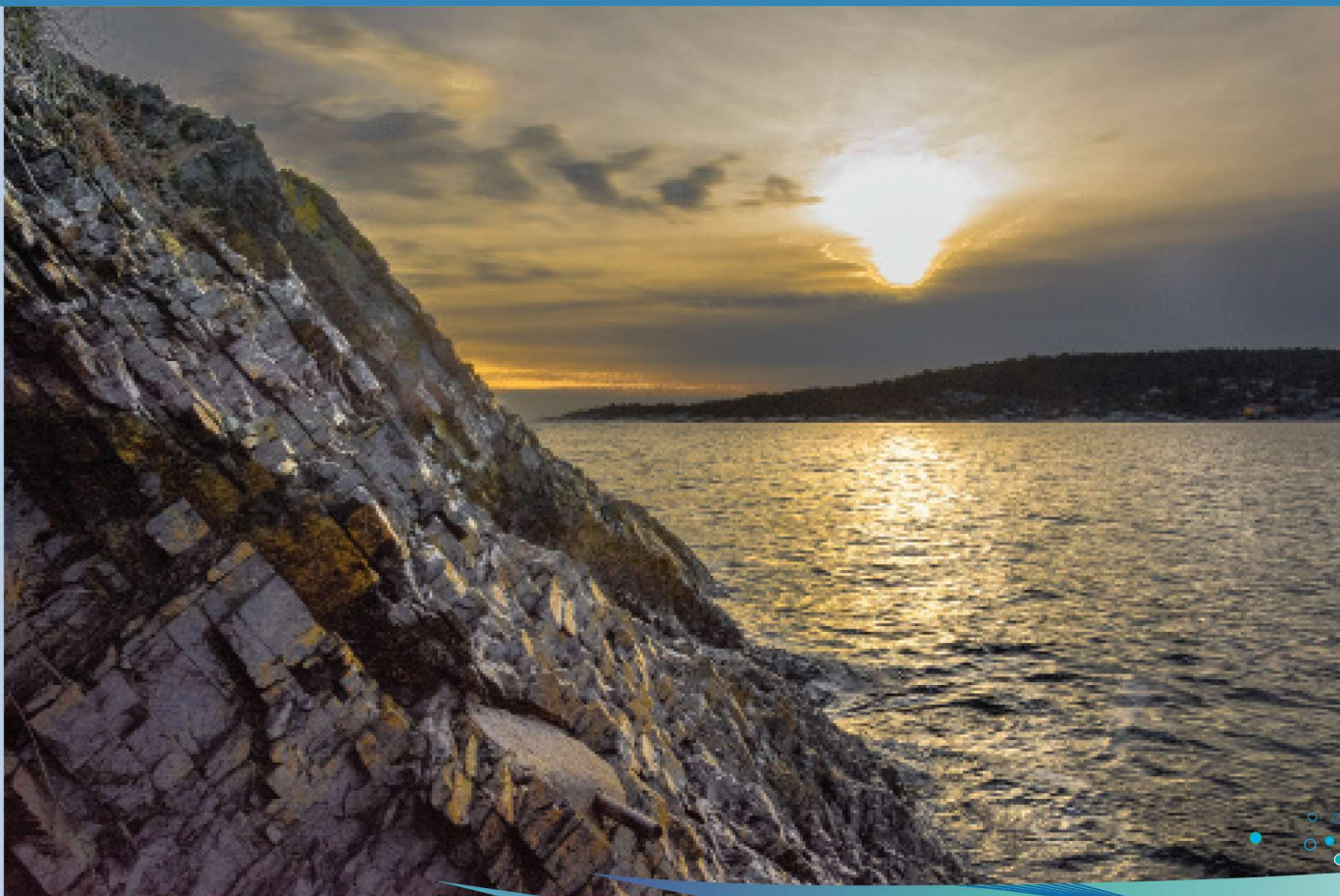
			pårørendes helse og hele familiens livssituasjon blir påvirket. De nærmeste føler ofte utrygghet, og ektefellen kan også bli isolert. Noen mister nettverk fordi de ikke kan gå på aktiviteter da de må passe på den demente. Det vil i fremtiden være behov for flere langtidsplasser, skjermene plasser, boliger for demente og flere dagavdelingen for demente og et mer demensvennlig samfunn.
Muskel og skjelett	27% av personene mellom 0-74 som oppsøker primærhelsetjenesten gjør dette som følge av muskel- og skjelettplager.	Muskel- og skjelettplager har mange ulike årsaker og kan skyldes forhold som fysisk sykdom, skader, inaktivitet, slitasjeskader, overvekt, psykiske plager	Muskel- og skjelettplager er de vanligste årsakene til sykefravær og uførepensjon. Diagnosegruppen er derfor den som «plager flest og koster mest». Å legge til rette for økt fysisk aktivitet kan ofte forebygge eller lindre plager fra muskel- og skjelettsystemet.
Hjerte- kar- og lungesykdom	Samtidig som bruken av spesialisthelsetjenesten for hjerte- og karsykdommer er gått opp, har dødeligheten gått betydelig ned. Det har vært en økning i bruken av medikamenter mot KOLS og astma i aldersgruppen 45-74 år i Bamble kommune.	Dødeligheten som følge av hjerte- og karsykdommer har blitt betydelig redusert i alle aldersgrupper de siste 40 årene. Nedgangen skyldes både færre nye tilfeller (færre røykere, sunnere levekår og forebyggende tiltak), samt mer effektiv behandling. De viktigste risikofaktorer for hjerte- kar- og lungesykdommer er	Reduksjon i dødelighet av hjerte- og karsykdommer og økt forekomst av KOLS og astma fører til at flere personer i Bamble lever med lenger med kronisk sykdom. Mange av disse vil kunne ha behov for medisinsk assistanse, rehabilitering og annen hjelp til å leve med sin sykdom.

		røyking, kosthold med mye mettet fett, mye sukkerholdig drikke og høyt saltinntak, fysisk inaktivitet, diabetes og overvekt, samt høyt alkoholinntak. Selv små endringer i livsstil kan ha store positive konsekvenser. Det er store sosiale forskjeller.	
Diabetes	Antallet brukere av legemidler til behandling av type 2-diabetes har økt de siste 7 årene.	Livsstilsfaktorer som økt vekt og lite aktivitet kan bidra til utvikling av diabetes 2. Økende alder gir økt risiko for diabetes 2.	Når andelen eldre øker i Bamble vil sannsynligvis antallet personer med diabetes 2 også øke. Med denne sykdommen øker også risikoen for annen sykdom som hjerte- og karsykdom, hjerneslag osv. Dette vil kreve kommunale ressurser i form av medisinsk oppfølging, veiledning og rehabilitering. Livsstilsendringer kan i mange tilfeller forebygge eller redusere behov for medikamentell behandling av diabetes 2.
Kreft	Forekomsten av nye lungekrefttilfeller har vært økende de siste 15 årene og antallet lungekreftkrefttilfeller i Bamble ligger omtrent som landsgjennomsnittet.	Det er mange ukjente faktorer som bidrar til kreftsykdom. Det anslås at ett av tre krefttilfeller henger sammen med levevaner. En endring i befolkningens levevaner har derfor et stort potensiale til å redusere risikoen for å utvikle kreft.	Kreftsykdom vil ofte føre til en eller flere lengre sykdomsperioder. Dette har konsekvenser i form av langtidssykmelding, uførhet, redusert økonomi og livskvalitet. Mange vil oppleve fysiske og psykiske plager i forbindelse med diagnosen og behandling. Mange kreftpasienter vil ha behov for ressurskrevende

		Livsstilsfaktorer som røyking, fedme, kosthold, mosjon, alkohol, infeksjoner og stoffer i miljøet kan gi økt risiko for lungekreft og tykk- og endetarmskreft. Økende alder i Bamble kommunes befolkning øker også risikoen for økt antall krefttilfeller.	medisinsk oppfølging, pleie, veiledning og rehabilitering. Kreftsykdom kan også føre til tidlig død. Pårørendes egen helse vil også kunne påvirkes i en slik grad at de har behov for helsehjelp.
Tannhelse	46,7% av 12-åringene og 11,8% av 18-åringene hadde ikke hatt behov for fyllinger i 2013-2015. Dette ligger under landsgjennomsnittet. De siste to årene har det vært en økning av 12- og 18-åringene med karies, mens utviklingen i landet er svak nedgang i andelen karies i disse gruppene. Flyktninger som kommer til Bamble kan ha dårlig tannhelse	Utvikling av karies kan skyldes lite bruk av fluor og dårlig tannpuss. Mye bruk av sukker i daglig kosthold samt sukkerholdig drikke vil også bidra til karies. Gode tannhelsevaner blant barn øker sannsynligheten for at tannhelsen blant ungdom bedres. Dårlig tannhelse blant en del innvandrere kan skyldes at de har mye karies, mangler funksjonell tyggefunksjon eller har tannkjøtt-sykdommer	Mer karies blant unge i Bamble kan på sikt gi flere voksne og eldre som ikke har egne tenner i behold, og som må bruke tannprotese. Dårlig tannstatus kan være til hinder for sosial kontakt, og kan også medføre vansker med tygging av mat. Dette kan føre til feilernæring og underernæring. Kartlegging av tannstatus skjer når nye innvandrere kommer til Bamble og det iverksettes nødvendig behandling.

**Bamble
kommune**

Bamble kommune

Postadresse: Pb. 80, 3993 Langesund
Besøksadresse: Rådhuset, Kirkevn. 12
Sentralbord: 35 96 50 00

postmottak@bamble.kommune.no
www.bamble.kommune.no